

THE LIBERAL ARTS JOURNAL

FACULTY OF LIBERAL ARTS,
MAHIDOL UNIVERSITY

Vol 2 No 2 July – December 2019

ISSN 2630-0915 (online)

Table of Contents

	Page
About the Journal	i
Reviewer	v
Editorial	vi
Book Review	viii
<i>มารู้จัก Nonparametric กันเถอะ</i>	1
<i>ศิริลักษณ์ สุวรรณวงศ์</i>	
<i>หัวเมืองฝ่ายเหนือกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช</i>	14
<i>สำราญ ผลดี</i>	
<i>การจัดการภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรี: การเรียนรู้และจัดการตนเองตามแนว</i>	28
<i>ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</i>	
<i>นิภาวรรณ เจริญลักษณ์</i>	
<i>โครงสร้างปริจเฉท และกลวิธีทางภาษาในการสนทนาระหว่าง</i>	47
<i>คู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง”</i>	
<i>จักริน ฉัตรไชยพฤกษ์ และ เขมฤทัย บุญวรรณ</i>	
Manuscript Preparation Guidelines	74

About the Journal

The Liberal Arts Journal, a publication of the Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, was first published in 2018. Two semi-annual issues are scheduled for January-June and July-December each year.

The Liberal Arts Journal publishes articles in Thai, English, and also other languages. The editor welcomes submissions of previously unpublished manuscripts in four categories: academic, research, review articles, and book reviews. Submitted manuscripts will be screened through a double-blind review by minimally two readers from relevant academic disciplines.

Submitted manuscripts may not currently be reviewed for other journals. A complete version of articles appearing in conference proceedings may be considered, provided that the author(s) has extended the original by 60% at the least. In this case, an explicit acknowledgment of the first publishing is required in the extended manuscript.

The Liberal Arts journal accepts articles in two clusters of academic areas.

1. Liberal arts, humanities, social sciences, and education.
2. Interdisciplinary/cross-disciplinary studies within the aforementioned disciplines.

The Faculty of Liberal Arts is launching the Liberal Arts Journal as a forum for the publication of research and academic endeavors by Mahidol staff and its reader members. Two semi-annual issues for January-June and July-December are published each year. Academicians, researchers, and students are now invited to submit manuscripts. Any further inquiry can be directed to lamujournal@gmail.com

Advisory boards

Professor Emeritus Dr. Amara Prasithratsint	Chulalongkorn University
Professor Emeritus Dr. Khunying Suriya Ratanakul	Mahidol University

Editor

Associate Professor Dr. Songsri Soranastaporn	Mahidol University
---	--------------------

External Editorial boards

Professor Dr. Suwat Tanyaros	Rajamangala University of Technology Srivijaya
Professor Dr. Somsong Burusphat	Mahidol University
Professor Dr. Willy Christian Kriz	University of Applied Sciences Vorarlberg, Austria
Professor Dr. Richard Donato	University of Pittsburgh, USA
Professor Dr. Ikuko Mihara	Osaka University, Japan
Professor Dr. Wu Ping	Beijing Language and Culture University, China
Professor Dr. Jong-Long, Guo	College of Education, National Taiwan Normal University, Taiwan
Professor Dr. Vinod Dumblekar	Mantis Co. Ltd, India
Associate Professor Dr. Wisuit Sunthonkanokpong	King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang
Associate Professor Dr. Singhanat Nomnian	Mahidol University
Assistant Professor Dr. Kaedsiri Jaroenwisan	Silpakorn University
Assistant Professor Dr. Ratchadawan Nimmual	King Mongkut's University of Technology Thonburi

Internal Editorial boards

Assistant Professor Dr. Wiwat Puntai	Mahidol University
Assistant Professor Dr. Rungpat Roengpitya	Mahidol University
Dr. Natthapong Chanyoo	Mahidol University
Dr. Tanporn Trakantalerngsak	Mahidol University
Dr. Kornsiri Boonyaparakob	Mahidol University
Dr. Khemruthai Boonwan	Mahidol University
Dr. Anchalee Pupaka	Mahidol University
Sasipin Distanont	Mahidol University

Secretariat

Ratchaneekorn Nantikanjana	Mahidol University
----------------------------	--------------------

Web Administrator

Panida Nootawee	Mahidol University
-----------------	--------------------

Graphic Designer

Sutipong Tapaonthong	Mahidol University
----------------------	--------------------

Schedule of Journal

Issue 1 January – June

Issue 2 July – December

Contact us

The Editorial Board

The Liberal Arts Journal

Faculty of Liberal Arts, Mahidol University

999 Phuttamonthon 4 Road, Salaya, Nakhon Pathom 73170

Tel. (66) 2-441-4401 ext. 1201

E-mail: lamujournal@gmail.com

URL: <http://www.la.mahidol.ac.th/lajournal>

Reviewer

Associate professor Dr. Predee Phisphumvidhi	Mahidol University	pdphis@yahoo.com
Associate Professor Dr. Samran Phondee	Thonburi University	itee007@hotmail.com
Assistant Professor Dr. Kaedsiri Jaroenwisan	Silpakorn University	kaedsiri@ms.su.ac.th
Assistant Professor Dr. Kanitha Chitchang	Kasetsart University	achankanitha@gmail.com
Assistant Professor Dr. Thidaporn Supapakorn	Kasetsart University	fscitdps@ku.ac.th
Dr. Kittisak Jermsttiparsert	Chulalongkorn University	k.jermsttiparsert@gmail.com
Dr. Phakaporn Lewchalermvong	-	yoyeilu@gmail.com
Dr. Vannaporn Phongpheng	Mahidol University	vannaporn.pho@mahidol.ac.th

Message from the Editorial

This Liberal Arts Journal, the Faculty of Liberal Arts, Mahidol University is publication of Vol 2, No 2, July – December 2019. There are 4 articles which have been selected from experts and containing diverse contents-- teaching and learning, culture, politics, and government. They are quality articles providing the benefits for educators, researchers, and students.

The editorial team would like to thank the authors for submitting their articles to be published. The team would like to thank all the experts who were pleased to read and evaluate these articles and then they provided useful suggestions. Above all, the team would thank you the working group and all consultants who are important in the preparation and production of the Liberal Arts journal so it can be achieved in accordance with standards and deadlines.

If you are interested in submitting articles for publication, the editorial team is welcomed.

To improve quality of our journal, please send your suggestions to the editor.

Associate Professor Dr. Songsri Soranastaporn

Editor

บทบรรณาธิการวารสารศิลปศาสตร์

วารสารศิลปศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำขึ้นเป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม 2562 โดยมีบทความที่ผ่านการพิจารณาคัดสรรจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 บทความ ประกอบด้วยบทความวิชาการ จำนวน 3 บทความ และบทความวิจัย จำนวน 1 บทความ ซึ่งเป็นบทความที่มีคุณภาพแสดงถึงประโยชน์ทั้งในเชิงทฤษฎีเพื่อให้ นักวิชาการ นักวิจัยสามารถนำไปพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียนบทความที่สนใจส่งบทความมาลงตีพิมพ์ และขอขอบคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาอ่าน ประเมินบทความ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ และที่สำคัญขอขอบคุณคณะทำงาน ที่ปรึกษาทุกท่านที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินการจัดทำวารสาร ศิลปศาสตร์ฉบับนี้ให้สำเร็จได้ตามมาตรฐาน และกำหนดเวลา

ทั้งนี้ กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารศิลปศาสตร์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ทาง วิชาการสำหรับผู้อ่านทุกท่าน หากท่านใดสนใจประสงค์ส่งบทความเพื่อเผยแพร่ กองบรรณาธิการยินดี รับตีพิมพ์ โดยต้องผ่านการพิจารณากลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก และหากท่านมี ข้อเสนอแนะประการใด กองบรรณาธิการยินดีน้อมรับคำแนะนำเพื่อจะนำไปปรับปรุง และพัฒนา คุณภาพวารสารศิลปศาสตร์ให้มีมาตรฐานดียิ่งขึ้นต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร. ทรงศรี สรณสถาพร
บรรณาธิการ

Book Review

Pronunciation in Action

Rungpat Roengpitya

Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, Thailand

When English-as-a-foreign-language (EFL) learners acquire English, they have to learn the English sounds and sound system, along with the word system (morphology) and the sentence structures (syntax). One of the books about the English phonetics and phonology is “Pronunciation in action,” written by Professor Budsaba Kanoksilapatham of Silpakorn University, Thailand.

In this book (Kanoksilapatham, 2016), there are a total of 11 chapters in 146 pages. Chapter 1 describes the fundamental concepts of phonetics and phonology, followed by the phonetic alphabets in Chapter 2. Chapter 3 introduces individual sounds of English with the characteristics of segments (consonants and vowels). Chapter 4 focuses on grammatical endings, and Chapter 5 explains the variation of sounds, based on different positions. Chapter 6 covers syllable structure, while Chapter 7 discusses word stress and vowel reduction. Chapter 8 extends the contents of the English stress to the sentence stress and information focus. Chapter 9 is about pause, thought group, and linking. Chapter 10 explains the English intonation. Finally, Chapter 11 includes prominence and intonation in discourse.

Unlike other books in the English phonetics and phonology, this book explicitly displays the comparison and contrast of the phonetic alphabets from various sources (See Chapter 2) such as Longman, Webster, and Collins Cobuild dictionaries, along with the phonetic alphabets which are used in this book. Besides, in this book, the author explains the English phonetics and phonology with the link to the English grammatical structure. In addition, interestingly, this book has various types of exercises with the answer key at the end.

In sum, this book will yield benefits to not only EFL learners but also individuals who are interested in pronouncing English sounds in action.

References

Kanoksilapatham, B. (2016). *Pronunciation in action*. Seventh Edition. Nakhon Pathom: The Textbook and Book Project, Silpakorn University.

Author

Rungpat Roengpitya

Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, Thailand

Emails: rungpat@gmail.com, rungpat.roe@mahidol.ac.th

มารู้จัก Nonparametric กันเถอะ

ศิริลักษณ์ สุวรรณวงศ์

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นักวิจัยเชิงปริมาณไม่ว่าจะเป็นนักวิจัยหน้าใหม่ หรือหน้าเก่าแทบทุกท่านมักเกิดปัญหาการเลือกใช้สถิติวิเคราะห์ การเลือกใช้สถิติวิเคราะห์ที่นิยมสำหรับงานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเปรียบเทียบกรณีที่มี 2 กลุ่มที่เป็นอิสระ คือ Independent t-test ถ้าเป็น 2 กลุ่มที่ไม่เป็นอิสระ คือ Dependent t-test และเมื่อต้องการเปรียบเทียบมากกว่า 2 กลุ่ม จะเลือกใช้ ANOVA (Analysis of Variance) ซึ่งอาจเป็น One-way ANOVA หรือ Two-way ANOVA สถิติวิเคราะห์เหล่านี้เป็นสถิติพารามิเตอร์ นักวิจัยจะต้องมีความระมัดระวังเกี่ยวกับข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติวิเคราะห์ที่เลือกใช้ ข้อตกลงเบื้องต้น (assumption) ที่สำคัญได้แก่ ข้อมูลต้องมีการแจกแจงปกติ (normal distribution) และมีลักษณะสุ่ม (random) ซึ่งนักวิจัยส่วนมากมักคิดว่าเขาได้ตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตัวอย่างสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) หรือการเลือกตัวอย่างสุ่มหลายขั้นตอน (multi-stage sampling) ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างที่ได้จะมีลักษณะสุ่ม ซึ่งความคิดดังกล่าวไม่ถูกต้องเพราะวิธีการสุ่มตัวอย่างไม่ได้แปลว่าข้อมูลที่ท่านได้จะต้องมีลักษณะสุ่ม และความคิดของนักวิจัยบางท่านที่ว่าเมื่อสุ่มตัวอย่างมากกว่า 30 สามารถแปลความว่าข้อมูลมีการแจกแจงปกติ สิ่งนี้เป็นความคิดที่ผิดหลักสถิติอย่างรุนแรงซึ่งอาจจะส่งผลให้ผลการวิเคราะห์ไม่เกิดประโยชน์ หรือผลงานวิจัยผิดพลาดได้ ดังนั้นนักวิจัยควรต้องมีความใส่ใจที่จะต้องนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นก่อนจะเลือกใช้สถิติวิเคราะห์ เพราะความน่าเชื่อถือของการวิจัยส่วนหนึ่งเกิดจากการสรุปอ้างอิงผลการวิจัย ดังนั้นการเลือกใช้สถิติวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสมจึงมีความสำคัญ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นต่อมาคือถ้าข้อมูลไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น แล้วเราจะใช้สถิติใดวิเคราะห์ได้ ผู้เขียนจึงขอแนะนำให้เรามารู้จัก สถิติไม่อิงพารามิเตอร์ (Nonparametric Statistics) พร้อมทั้งตัวอย่างการประยุกต์ใช้สถิติไม่อิงพารามิเตอร์

สถิติไม่อิงพารามิเตอร์ หรือบางท่านอาจเรียกว่าสถิติที่ไม่ใช่พารามิเตอร์ หรือสถิติไร้พารามิเตอร์ สถิติวิเคราะห์นี้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1942 โดย Jacob Wolfowitz (ค.ศ. 1910 - ค.ศ. 1981) เป็นชาวโปแลนด์ได้ศึกษาสถิติประเภทใหม่โดยไม่สนใจลักษณะการแจกแจงของประชากร ซึ่งเขาเรียกสถิตินี้ว่า สถิติการแจกแจงอิสระ (Distribution-Free Statistics) และเป็นสถิติทดสอบสมมุติฐานที่ไม่เกี่ยวกับพารามิเตอร์ของประชากร และสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ใช้ได้กับข้อมูลที่มีมาตราวัดระดับต่ำสุด คือ ระดับมาตราวัดนามบัญญัติ (Nominal scale) เมื่อก้าวเช่นนี้หลาย

ท่านจะคิดทันทีว่าถ้าเช่นนั้นเราเปลี่ยนมาใช้สถิติไม่อิงพารามิเตอร์ดีกว่าหรือไม่เพราะไม่ต้องคำนึงถึงข้อตกลงเบื้องต้น ก่อนที่เราจะตัดสินใจว่าจะเลือกใช้สถิติอิงพารามิเตอร์ หรือสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ ให้มาพิจารณาข้อดีและข้อด้อยของสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ก่อน

ข้อดีของสถิติไม่อิงพารามิเตอร์

1. สามารถใช้ได้กับข้อมูลที่มีมาตราวัดตั้งแต่ระดับนามบัญญัติ
2. สามารถใช้ได้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดเล็กและขนาดใหญ่
3. การคำนวณไม่ยุ่งยากซับซ้อน
4. ไม่จำเป็นต้องทราบการแจกแจงของประชากร และอาจมีข้อตกลงเบื้องต้นเพียงไม่กี่ข้อสำหรับสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ บางตัว

ข้อด้อยของสถิติไม่อิงพารามิเตอร์

1. กำลังการทดสอบ (Power of a test) เมื่อข้อมูลไม่เป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้นสำหรับสถิติอิงพารามิเตอร์ การใช้สถิติไม่อิงพารามิเตอร์ จะให้กำลังการทดสอบสูงกว่า ในทางกลับกันถ้าข้อมูลเป็นตามข้อตกลงของการใช้สถิติอิงพารามิเตอร์ การใช้สถิติไม่อิงพารามิเตอร์ จะให้กำลังการทดสอบต่ำกว่าการใช้สถิติอิงพารามิเตอร์
2. ถ้ากลุ่มตัวอย่างที่ใช้มีขนาดใหญ่ การทดสอบโดยใช้สถิติไม่อิงพารามิเตอร์ จะมีความยุ่งยาก ต้องใช้เวลาในการคำนวณมากขึ้น ซึ่งปัญหานี้ในปัจจุบันไม่เกิดขึ้นถ้าเราใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ไม่ว่าจะเป็นโปรแกรมสำเร็จรูป หรือเขียนโปรแกรมเอง และประสิทธิภาพจะลดลงเมื่อเทียบกับการใช้สถิติอิงพารามิเตอร์

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบการทดสอบแบบอิงพารามิเตอร์ และแบบไม่อิงพารามิเตอร์

การทดสอบ	การทดสอบแบบอิงพารามิเตอร์	การทดสอบแบบไม่อิงพารามิเตอร์
การทดสอบเปรียบเทียบกรณีกลุ่มตัวอย่างเดี่ยว	t – test	<ul style="list-style-type: none"> - การทดสอบแบบรันส์ - การทดสอบทวินาม - การทดสอบภาวะสารถูปดี - การทดสอบคอลโมโกรอฟ-สมิ์รโนฟกรณีประชากรเดี่ยว
การทดสอบเปรียบเทียบกรณีตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระกัน	Independent t – test	<ul style="list-style-type: none"> - การทดสอบไคกำลังสองสำหรับตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระกัน - การทดสอบโดยมัธยฐาน - การทดสอบแมนน์-วิทนีย์ - การทดสอบคอลโมโกรอฟ-สมิ์รโนฟกรณีประชากร 2 กลุ่ม - การทดสอบฟิชเชอร์
การทดสอบเปรียบเทียบกรณีตัวอย่างสองกลุ่มที่สัมพันธ์กัน	Dependent t – test	<ul style="list-style-type: none"> - การทดสอบแม็กนิตาร์ - การทดสอบด้วยเครื่องหมาย - การทดสอบลำดับที่โดยเครื่องหมายของวิลค็อกซัน
การทดสอบเปรียบเทียบกรณีตัวอย่างมากกว่าสองกลุ่มที่เป็นอิสระกัน	One way ANOVA	<ul style="list-style-type: none"> - การทดสอบไคกำลังสองสำหรับตัวอย่างกลุ่มที่เป็นอิสระจากกัน - การทดสอบโดยมัธยฐาน - การทดสอบครุสคัล-วอลลิส
การทดสอบเปรียบเทียบกรณีตัวอย่างมากกว่าสองกลุ่มที่สัมพันธ์กัน	Repeated One way ANOVA	<ul style="list-style-type: none"> - การทดสอบของค็อกครานคิว - การทดสอบของฟรีดแมน

มีข้อสังเกตว่าการทดสอบแบบอิงพารามิเตอร์จะมีตัวสถิติทดสอบเพียงตัวเดียว ตัวอย่างเช่น การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับตัวอย่าง 1 กลุ่ม จะใช้ One sample t-test ($H_0: \mu = c$) ส่วนการทดสอบไม่อิงพารามิเตอร์ จะมีหลายตัวที่สามารถใช้ได้ขึ้นกับสิ่งที่สนใจทดสอบ เช่นการทดสอบภาวะสสารูปดี (Goodness of fit test) ใช้ทดสอบว่า ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มีรูปแบบสอดคล้องกับตัวแบบที่ผู้วิจัยคาดหวังหรือไม่ เช่นเราต้องการทดสอบว่าพันธุ์พืชที่ปรับปรุงใหม่มีลักษณะพันธุกรรมเป็นไปตามกฎของเมนเดลหรือไม่ ส่วนการทดสอบแบบรันส์เป็นการทดสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมามีลักษณะสุ่มหรือไม่ ที่เป็นเช่นนี้เพราะสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ไม่สนใจเกี่ยวกับพารามิเตอร์และลักษณะการแจกแจง นักวิจัยที่ต้องการจะใช้สถิติไม่อิงพารามิเตอร์จึงควรศึกษาว่าสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ใดใช้ทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับเรื่องใด สำหรับในบทความนี้จะแนะนำสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ 2 ตัว คือ การทดสอบแบบรันส์ (Runs test) และ การทดสอบการทดสอบคอลโมโกรอฟ-สมิร์นอฟ กรณีประชากรเดียว (One-sample Kolmogorov-Smirnov test) เนื่องจากสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ทั้งสองนี้มีประโยชน์เพื่อเราจะได้นำไปใช้ทดสอบข้อตกลงเบื้องต้นของการทดสอบอิงพารามิเตอร์ ข้อตกลงเบื้องต้นที่สำคัญของการใช้การทดสอบ t-test คือ ข้อมูลที่นำมาศึกษาต้องมีลักษณะสุ่มและการแจกแจงของข้อมูลต้องมีการแจกแจงแบบปกติ

การทดสอบแบบรันส์ (Run test) เป็นการทดสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานั้นมีลักษณะสุ่มหรือไม่ เงื่อนไขการทดสอบแบบวิ่งคือตัวอย่างที่เก็บมาจะต้องมาจากประชากรชุดเดียวกันและเป็นอิสระกัน การทดสอบรันส์สามารถใช้ได้กับข้อมูลตั้งแต่มาตราวัดนามบัญญัติ

ตัวอย่างที่ 1 จากการสอบถามลูกค้าจำนวน 25 คนว่ามีความพอใจกับการให้บริการของธนาคารแห่งหนึ่งหรือไม่ (Y แทน พอใจ และ N แทน ไม่พอใจ) ได้ผลดังนี้ YYY NN YYY N Y NNN YYY NN YYY NN ต้องการทดสอบว่าข้อมูลมีลักษณะสุ่มหรือไม่

วิธีทำ ขั้นตอนที่ 1 ตั้งสมมติฐาน H_0 : ข้อมูลมีลักษณะสุ่ม
 H_1 : ข้อมูลไม่มีลักษณะสุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 นับจำนวนรันส์ จะได้ $r = 10$ (จำนวนรันส์ คือ จำนวนชุดของสิ่งที่มีลักษณะเดียวกันซึ่งเรียงต่อเนื่องกัน จากข้อมูลข้างต้น YYY เป็น 1 ชุด ถัดไป NN เป็นอีก 1 ชุด ต่อไปเรื่อย ๆ จนถึง NN เป็นชุดที่ 10)

$n_1 = 15$ จำนวนคนที่ตอบพอใจ
 $n_2 = 10$ จำนวนคนที่ตอบไม่พอใจ

ขั้นตอนที่ 3 เปรียบเทียบค่า r กับค่าวิกฤตในตาราง เนื่องจาก ค่า n_1 และค่า n_2 น้อยกว่าหรือเท่ากับ 20 จะปฏิเสธสมมติฐาน H_0 ถ้าค่า r มีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับค่าวิกฤตต่ำ (Lower critical value) หรือ ถ้าค่า r มีค่ามากกว่าหรือเท่ากับค่าวิกฤตสูง (Upper critical value) จากตารางค่าวิกฤตได้ค่าวิกฤตต่ำมีค่าเท่ากับ 7 และค่าวิกฤตสูงมีค่าเท่ากับ 18 ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ดังนั้น $r = 10$ เป็นค่าระหว่าง 7 และ 18 ($7 < 10 < 18$) เราจึงยอมรับสมมติฐาน H_0 และสรุปได้ว่า ข้อมูลความพึงพอใจลูกค้าข้างต้นมีลักษณะสุ่ม

ในกรณีที่มีข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มีมาตรวัดแบบช่วง หรือมาตรวัดแบบอัตราส่วน (interval scale หรือ ratio scale) การใช้การทดสอบรันส์จะต้องมีจุดอ้างอิง ซึ่งส่วนมากนิยมใช้มัธยฐาน ข้อมูลที่มีค่ามากกว่ามัธยฐานจะใช้สัญลักษณ์ + และข้อมูลที่มีค่าน้อยกว่ามัธยฐานจะใช้สัญลักษณ์ - จากนั้นนับจำนวนรันส์ของข้อมูล เพื่อเปรียบเทียบกับค่าวิกฤต และนำไปสู่ผลสรุป

สำหรับกรณีที่มีจำนวนข้อมูลที่มีค่า n_1 หรือ ค่า n_2 มากกว่า 20

$$\text{ตัวสถิติทดสอบคือ } Z = \frac{r - \left(\frac{2n_1n_2}{n_1+n_2} + 1\right)}{\sqrt{\frac{2n_1n_2(2n_1n_2 - n_1 - n_2)}{(n_1+n_2)^2(n_1+n_2-1)}}}$$

บริเวณปฏิเสธสมมติฐานหลัก คือ $Z > z_{\alpha/2}$ หรือ $Z < -z_{\alpha/2}$ การทดสอบรันส์เป็นการทดสอบสองด้าน

ตัวอย่างที่ 2 คะแนนสอบนักศึกษาในกลุ่มหนึ่งจำนวน 50 คน เป็นดังนี้

30	21	60	42	29	27	47	29	38	50
32	40	56	41	61	28	37	42	57	20
62	80	26	29	30	32	31	29	42	38
42	23	23	54	29	32	41	49	43	45
64	39	51	57	39	47	49	53	39	31

พิจารณาว่าคะแนนนักศึกษาที่เก็บรวบรวมมามีลักษณะสุ่มหรือไม่

วิธีทำ ขั้นตอนที่ 1 ตั้งสมมติฐาน H_0 : คะแนนของนักศึกษามีลักษณะสุ่ม

H_1 : คะแนนของนักศึกษาไม่มีลักษณะสุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 หาค่ามัธยฐาน ได้เท่ากับ 39.5

-	-	+	+	-	-	+	-	-	+
-	-	+	+	+	-	-	+	+	-
+	+	-	-	-	-	-	-	+	-
+	-	-	+	-	-	+	+	+	+
+	-	+	+	-	+	+	+	-	-

จะได้จำนวนรันส์เท่ากับ 25 ($r = 25$) $n_1 = 26$ $n_2 = 24$

$$Z = \frac{r - \left(\frac{2n_1n_2 + 1}{n_1 + n_2}\right)}{\sqrt{\frac{2n_1n_2(2n_1n_2 - n_1 - n_2)}{(n_1 + n_2)^2(n_1 + n_2 - 1)}}}$$

$$= -0.4266$$

ค่าวิกฤตเท่ากับ -1.96 และ 1.96 ดังนั้นยอมรับสมมติฐานหลักว่าข้อมูลที่เกิดขึ้นได้มีลักษณะสุ่ม

สังเกตว่าตัวสถิติทดสอบเป็นสูตรที่ยุ่งยากแต่เมื่อขนาดตัวอย่างใหญ่ขึ้น สูตรของตัวสถิติทดสอบจะอยู่ในรูปที่ไม่ซับซ้อน

นั่นคือตัวสถิติทดสอบจะอยู่ในรูปดังต่อไปนี้

$$Z = \frac{r - E(r)}{S(r)}$$

เมื่อ $E(r) = \frac{n+2}{2}$ และ $S(r) = \sqrt{\frac{n(n-2)}{4(n-1)}}$ และถ้า n มากพอจะ

ประมาณ $E(r)$ ด้วย $\frac{n}{2}$ และ ประมาณ $S(r)$ ด้วย $\sqrt{\frac{n-1}{4}}$

เช่นจากตัวอย่างที่ 2 $E(r) = \frac{50+2}{2} = 26$ และ $S(r) = \sqrt{\frac{50(50-2)}{4(50-1)}}$

$$= 3.4992$$

$$Z = \frac{25-26}{3.4992} = -0.2858$$

ซึ่งปัจจุบันปัญหาการคำนวณเหล่านี้จะไม่เกิดถ้าผู้วิจัยสามารถใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับบทความนี้จะอ้างอิงโปรแกรมสำเร็จรูป PASW (โปรแกรม SPSS เดิม) ด้วยคำสั่ง analyze nonparametrics Legacy Dialogs Runs

NPar Tests

Runs Test

	score
Test Value ^a	40
Cases < Test Value	25
Cases >= Test Value	25
Total Cases	50
Number of Runs	25
Z	-.286
Asymp. Sig. (2-tailed)	.775

a. Median

รูปที่ 1 ผลลัพธ์การทดสอบรันส์ของตัวอย่างที่ 2 ด้วยโปรแกรม PASW

จากผลลัพธ์โปรแกรม PASW ในรูปที่ 1 จะได้ค่า $Z = -0.286$ (สังเกตค่าที่ได้จะเท่ากับค่าที่ได้จากตัวสถิติทดสอบ กรณีที่ตัวอย่างมีขนาดใหญ่ และได้ค่าที่ (p-value) เท่ากับ 0.775 นั้นหมายความว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มีลักษณะสุ่ม

การทดสอบ คอลโมโกรอฟ-สมิร์นอฟ กรณีประชากรเดียว (Kolmogorov-Smirnov one-sample) เป็นการทดสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานั้นมีรูปแบบการแจกแจงเป็นไปตามที่คาดหวังไว้หรือไม่ ข้อมูลที่จะนำมาทดสอบเป็นข้อมูลที่มีมาตราวัดตั้งแต่มาตราวัดนามบัญญัติ ด้วยเหตุนี้เราจึงสามารถใช้ การทดสอบ คอลโมโกรอฟ-สมิร์นอฟ กรณีประชากรเดียว ทดสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มีการแจกแจงปกติหรือไม่

ตัวอย่างที่ 3 จากตัวอย่างที่ 2 ต้องการทดสอบว่าคะแนนของนักศึกษาทั้ง 50 คนที่เก็บรวบรวมมาได้มีการแจกแจงปกติหรือไม่

วิธีทำ ขั้นตอนที่ 1 ตั้งสมมติฐาน H_0 : ข้อมูลมีการแจกแจงปกติ

H_1 : -ข้อมูลมีการแจกแจงที่ไม่ใช่การแจกแจงปกติ

ขั้นตอนที่ 2 คำนวณหาค่าความถี่สะสมสัมพัทธ์ ($F_0(x)$)

จากข้อมูลที่กำหนดให้ได้ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) = 40.72 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($S.D.$) = 12.96 และจัดเรียงข้อมูลจากน้อยไปมากและสร้างตารางการแจกแจงความถี่และความถี่สะสมได้ดังนี้

คะแนน	ความถี่	ความถี่สะสม	คะแนน	ความถี่	ความถี่สะสม
20	1	1	43	1	33
21	1	2	45	1	34
23	2	4	47	2	36
26	1	5	49	2	38
27	1	6	50	1	39
28	1	7	51	1	40
29	5	12	53	1	41
30	2	14	54	1	42
31	2	16	56	1	43
32	3	19	57	2	45
37	1	20	60	1	46
38	2	22	61	1	47
39	3	25	62	1	48
40	1	26	64	1	49
41	2	28	80	1	50
42	4	32			

เปลี่ยนคะแนนให้เป็นค่ามาตรฐาน โดย $Z = \frac{X - \bar{X}}{S.D.}$ และคำนวณค่าความถี่สะสมสัมพัทธ์

คะแนน	ค่ามาตรฐาน	$F_O(x)$	คะแนน	ค่ามาตรฐาน	$F_O(x)$
20	-1.5988	0.02	43	0.1759	0.66
21	-1.5216	0.04	45	0.3302	0.68
23	-1.3673	0.08	47	0.4846	0.72
26	-1.1358	0.1	49	0.6389	0.76
27	-1.0586	0.12	50	0.7160	0.78
28	-0.9815	0.14	51	0.7932	0.8
29	-0.9043	0.24	53	0.9475	0.82
30	-0.8272	0.28	54	1.0247	0.84
31	-0.7500	0.32	56	1.1790	0.86
32	-0.6728	0.38	57	1.2562	0.9
37	-0.2870	0.4	60	1.4877	0.92
38	-0.2099	0.44	61	1.5648	0.94
39	-0.1327	0.5	62	1.6420	0.96
40	-0.0556	0.52	64	1.7963	0.98
41	0.0216	0.56	80	3.0309	1
42	0.0988	0.64			

ขั้นตอนที่ 3 หาค่า $P(Z < z) = F_E(x)$ จากตารางการแจกแจงปกติมาตรฐาน โดยจากสมมติฐานหลักที่คาดว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้มีการแจกแจงปกติ ดังนั้นควรจะได้ว่า $P(Z < z)$ และ $F_O(x)$ ควรมีค่าใกล้เคียงกัน หรือต่างกันไม่มาก

z	$P(Z < z)$ $= F_E(x)$	$F_O(x)$	z	$P(Z < z)$ $= F_E(x)$	$F_O(x)$
-1.5988	0.1111	0.02	0.1759	0.6072	0.66
-1.5216	0.1254	0.04	0.3302	0.6222	0.68
-1.3673	0.1567	0.08	0.4846	0.6452	0.72
-1.1358	0.2093	0.1	0.6389	0.6747	0.76
-1.0586	0.2278	0.12	0.7160	0.6913	0.78
-0.9815	0.2465	0.14	0.7932	0.7087	0.8
-0.9043	0.2651	0.24	0.9475	0.7453	0.82
-0.8272	0.2834	0.28	1.0247	0.7640	0.84
-0.7500	0.3011	0.32	1.1790	0.8009	0.86
-0.6728	0.3181	0.38	1.2562	0.8188	0.9
-0.2870	0.3828	0.4	1.4877	0.8681	0.92
-0.2099	0.3903	0.44	1.5648	0.8827	0.94
-0.1327	0.3954	0.5	1.6420	0.8964	0.96
-0.0556	0.3983	0.52	1.7963	0.9205	0.98
0.0216	0.6012	0.56	3.0309	0.9960	1
0.0988	0.6030	0.64			

ขั้นตอนที่ 4 คำนวณหาค่าความแตกต่างระหว่าง $F_O(x)$ กับ $F_E(x)$ (D_{cal}) และทำการเปรียบเทียบค่าความแตกต่างที่มากที่สุดที่คำนวณได้ ($max(D_{cal})$) กับ ค่า D_{table} จากตาราง Kolmogorov-Smirnov one-sample ถ้า $max(D_{cal}) \geq D_{table}$ ปฏิเสธ $H_0: F_0 = F_E$ หมายความว่าข้อมูลมีการแจกแจงที่ไม่ใช่การแจกแจงปกติ และ ถ้า $max(D_{cal}) < D_{table}$ ยอมรับ $H_0: F_0 = F_E$ หมายความว่าข้อมูลมีการแจกแจงปกติ

$F_O(x)$	$P(Z < z)$ $= F_E(x)$	D_{cal}	$F_O(x)$	$P(Z < z)$ $= F_E(x)$	D_{cal}
0.02	0.1111	0.0911	0.66	0.6072	0.0528
0.04	0.1254	0.0854	0.68	0.6222	0.0578
0.08	0.1567	0.0767	0.72	0.6452	0.0748
0.1	0.2093	0.1093	0.76	0.6747	0.0853
0.12	0.2278	0.1078	0.78	0.6913	0.0887
0.14	0.2465	0.1065	0.8	0.7087	0.0913
0.24	0.2651	0.0251	0.82	0.7453	0.0747
0.28	0.2834	0.0034	0.84	0.7640	0.0760
0.32	0.3011	0.0189	0.86	0.8009	0.0591
0.38	0.3181	0.0619	0.9	0.8188	0.0812
0.4	0.3828	0.0172	0.92	0.8681	0.0519
0.44	0.3903	0.0497	0.94	0.8827	0.0573
0.5	0.3954	0.1046	0.96	0.8964	0.0636
0.52	0.3983	0.1217	0.98	0.9205	0.0595
0.56	0.6012	0.0412	1	0.9960	0.0040
0.64	0.6030	0.0370			

จากตารางข้างต้น $max(D_{cal}) = 0.1217$ ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 ได้
ค่า $D_{table} = \frac{1.36}{\sqrt{n}} = \frac{1.36}{\sqrt{50}} = 0.1923$ สรุปยอมรับสมมติฐาน $H_0: F_0 = F_E$
นั่นแสดงว่าคะแนนสอบของนักศึกษา 50คนมีการแจกแจงปกติ

การทดสอบคอลโมโกรอฟ-สมิรันอฟ กรณีประชากรเดียว มีขั้นตอนการคำนวณที่ยุ่งยาก
มาก นักวิจัยอาจใช้โปรแกรมสำเร็จรูปช่วยซึ่งโปรแกรมสำเร็จรูปอาจมีหลายโปรแกรมเช่นเดียวกับการทดสอบแบบรันส์ แต่สำหรับบทความนี้จะอ้างอิงโปรแกรมสำเร็จรูป PASW (โปรแกรม SPSS
เดิม) ด้วยคำสั่ง คำสั่ง analyze nonparametrics Legacy Dialogs 1-sample K-S

NPar Tests

One-Sample Kolmogorov-Smirnov Test

		score
N		50
Normal Parameters ^{a,b}	Mean	40.72
	Std. Deviation	12.963
	Most Extreme Differences	
	Absolute	.129
	Positive	.129
	Negative	-.055
Kolmogorov-Smirnov Z		.915
Asymp. Sig. (2-tailed)		.372

a. Test distribution is Normal.

b. Calculated from data.

รูปที่ 2 ผลลัพธ์การทดสอบคอลโมโกรอฟ-สมิร์นอฟ กรณีประชากรเดียว ของตัวอย่างที่ 3 ด้วยโปรแกรม PASW

จากผลลัพธ์โปรแกรม PASW ในรูปที่ 2 ได้ค่าพี (p-value) เท่ากับ 0.372 ดังนั้นยอมรับสมมติฐาน $H_0: F_0 = F_E$ นั้นแสดงว่าคะแนนของนักศึกษาที่เก็บรวบรวมได้มีการแจกแจงปกติ

บทสรุป สถิติไม่อิงพารามิเตอร์เป็นสถิติวิเคราะห์ที่น่าสนใจนำมาใช้ในงานวิจัยเพราะสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ใช้ได้กับข้อมูลทุกลักษณะการแจกแจง มาตราวัดข้อมูลเริ่มต้นตั้งแต่มาตราวัดนามบัญญัติ ขนาดตัวอย่างจะเล็กหรือใหญ่ก็ได้ และมีสถิติไม่อิงพารามิเตอร์ให้เลือกใช้หลายตัวเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย แม้ว่าสูตรที่ใช้คำนวณอาจมีความยุ่งยาก แต่ปัจจุบันผู้วิจัยสามารถใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติไม่ว่าจะเป็นโปรแกรม PASW (โปรแกรม SPSS เดิม) หรือโปรแกรมไม่มีลิขสิทธิ์ เช่นโปรแกรม R แต่อย่างไรก็ดีผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพของสถิติทดสอบ ถ้าในกรณีที่ข้อมูลมีลักษณะผ่านข้อตกลงเบื้องต้นของสถิติอิงพารามิเตอร์ ผู้วิจัยจะต้องเลือกใช้สถิติอิงพารามิเตอร์ทดสอบ เพราะสถิติอิงพารามิเตอร์มีประสิทธิภาพสูงกว่าสถิติไม่อิงพารามิเตอร์เว้นเสียแต่ว่าข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์ไม่ผ่านข้อตกลงเบื้องต้น หรือตัวอย่างมีขนาดเล็กแม้ว่าข้อมูลจะผ่านข้อตกลงเบื้องต้น ผู้วิจัยควรเลือกสถิติไม่อิงพารามิเตอร์เป็นสถิติทดสอบ

เอกสารอ้างอิง

นิภา ศรีไพโรจน์. (2533). *สถิตินอนพาราเมตริก*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ศิริลักษณ์ สุวรรณวงศ์. (2560). *สถิติไม่ใช่พารามิเตอร์ : เอกสารคำสอนวิชา SCMA 384*.

นครปฐม : คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

Siegel Sidney. (1981). *Nonparametric Statistics for the Behavioral Sciences*.

New York : McGraw-Hill.

ผู้เขียน

ศิริลักษณ์ สุวรรณวงศ์

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail: sirilak.suw@mahidol.ac.th

หัวเมืองฝ่ายเหนือกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Northern States and King Rama I

สำราญ ผลดี

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยธนบุรี

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างหัวเมืองฝ่ายเหนือกับรัฐสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งผลการศึกษาพบว่า

หัวเมืองฝ่ายเหนือ มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างต่อเนื่องทั้งการเป็นรัฐอิสระในชื่อ อาณาจักรล้านนา การตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐต่างๆ ทั้งอยุธยาและพม่า จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงปฏิรูปการปกครองโดยรวมเมืองต่างๆ ทางเหนือเข้าไว้ด้วยกันในชื่อ มณฑลพายัพ อันเป็นการสิ้นสุดความเป็นรัฐอิสระของหัวเมืองเหนือโดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาถึงพัฒนาการดังกล่าวแล้วจะพบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นับเป็นช่วงเวลาหนึ่งที่สำคัญของหัวเมืองเหนือ โดยมีนโยบายที่จะให้หัวเมืองฝ่ายเหนือเข้ามาอยู่ในอำนาจของกรุงเทพฯ ด้วยหลายวิธีการ เช่น การจัดรูปการปกครองให้เมืองเชียงใหม่อยู่ในสถานะประเทศราช ทรงแต่งตั้งบุคคลที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยไปมีอำนาจในเมืองต่างๆ ทรงแต่งตั้งพระเจ้ากาวิละขึ้นเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ทรงสนับสนุนการสร้างกำแพงเมืองให้กับหัวเมืองฝ่ายเหนือ เป็นต้น ซึ่งนโยบายดังกล่าวส่งผลต่อรัฐสยามในหลายประการที่สำคัญคือเกิดความเข้มแข็งขึ้นในของหัวเมืองเหนือและได้กลายมาเป็นปราการสำคัญในการป้องกันการสงครามจากทางพม่า รวมถึงการได้รับประโยชน์อื่นๆ เช่น เครื่องราชบรรณาการ การส่งส่วย การเกณฑ์สิ่งของ และการเกณฑ์ราชการสงคราม

คำสำคัญ : หัวเมืองฝ่ายเหนือ, เจ้านายฝ่ายเหนือ, รัชกาลที่ 1

Abstract

This article aims to study the historical development and the relationship that arose between the northern states and Siam in the reign of King Rama I.

Northern states have a continuous historical development, being a free state in the name the Lanna Kingdom, which has fallen under the influence of various states both Ayutthaya and Myanmar. Until the reign of Phra Bat Somdet Phra Chula Chom Klao Chao Yu Hua (King Rama V), who reformed the overall northern territorial government together in the name of the Payap County, which marks the end of the independence in the northern states. However, when considering such developments, it was found that in the reign of King Rama I was one of the most important periods of northern states with a policy to allow the northern states to fall under the absolute control by Bangkok with many methods for example Chiang Mai became dependency by the arrangement of the administration, grant a confidant and a certain degree authority in some northern states, appointing *Phra* Chao Kawila to become the ruler of Chiang Mai and strengthen camaraderie among the citizen of the northern states. These policies have a positive impact on Siam State in many respects, for instance, strengthen in the northern states have become an important barrier for preventing war from Burma including other benefits such as tribute, paying tribute, providing tribute and conscription.

Keywords: the Northern States, The Ruler of Northern States, King Rama I

บทนำ

หัวเมืองฝ้ายเหนือ หรือ เมืองเหนือ เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยามมาตั้งแต่อดีตที่แม้ปัจจุบันหัวเมืองฝ้ายเหนือเหล่านี้จะไม่มีชื่อหรือความเป็นรัฐอิสระอยู่แล้วก็ตาม แต่โดยทั่วไปก็จะรับรู้และเข้าใจว่าหมายถึง จังหวัดต่างๆ ที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย และจังหวัดเหล่านี้ก็คือเมืองเก่าที่มีมีความเป็น “รัฐอิสระ” มาตั้งแต่อดีต

บทความนี้ผู้เขียนใช้คำว่า “หัวเมืองฝ้ายเหนือ” หมายความว่า เป็นการเรียกที่กล่าวถึงชื่อของเมืองต่างๆ ที่ถูกจัดเป็น “กลุ่ม” หรือแบ่งเป็น “ฝ้าย” เรียบร้อยแล้ว อย่างไรก็ตามคงเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายว่าขอบเขตที่แท้จริงของหัวเมืองฝ้ายเหนือเหล่านี้หมายถึงที่ใด เนื่องจากว่าในอดีตความเป็น “เมือง” ไม่มีการกล่าวถึงขอบเขตในลักษณะของพื้นที่หรือแผนที่แต่อย่างใด หากแต่ใช้

ถิ่นฐานที่อยู่ของกลุ่มคนเป็นหลัก ประกอบกับช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่เมืองต่างๆ เหล่านี้มีพัฒนาการของตนเองตลอดเวลาทั้งการเป็นรัฐอิสระและการเป็นรัฐที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของรัฐอื่น ดังนั้นขอบเขตพื้นที่ของคำว่า “หัวเมืองฝ่ายเหนือ” ในแต่ละเวลานั้นจึงไม่ชัดเจนขึ้นอยู่กับว่าจะอธิบายบริบทของเมืองต่างๆ ทางเหนือเหล่านี้ในช่วงเวลาใด นอกจากนี้บริบทด้านการปกครองของหัวเมืองเหนือในแต่ละช่วงเวลา ยังมีส่วนสำคัญในการอธิบายถึงสภาพของเมืองเหล่านั้นแตกต่างกันด้วย

นอกจากนี้คำว่า “หัวเมืองฝ่ายเหนือ” ยังนำมาซึ่งคำว่า “เจ้านายฝ่ายเหนือ” หรือกลุ่มชั้นเจ้านายที่สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ที่ในอดีตเคยมีอำนาจปกครองเมืองต่างๆ ในพื้นที่ทางเหนือ ซึ่งกลับเข้ามาอยู่ในอำนาจหรือภายใต้การปกครองของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในรูปของเมืองประเทศราชทั้งเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน รวมถึงเมืองแพร่ เจ้านายเหล่านี้ต่างก็มีบทบาทและอำนาจการปกครองดินแดนของตนเองเพียงแต่จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการกับรัฐส่วนกลางเพื่อแสดงความจงรักภักดี จนเมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระองค์ทรงรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ความเป็นเจ้าเมืองก็สิ้นสุดแต่ยังคงไว้ซึ่งคำว่า “เจ้านายฝ่ายเหนือ”

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ จุดเริ่มต้นของการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยามอย่างเป็นทางการที่เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น เกิดขึ้นและมีรายละเอียดอย่างไร ดังนั้นการศึกษาในเรื่องหัวเมืองฝ่ายเหนือกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงมีความน่าสนใจเพราะประเด็นดังกล่าวคือส่วนสำคัญที่จะอธิบายหรือช่วยเติมเต็มประวัติศาสตร์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

“หัวเมืองฝ่ายเหนือ” ชื่อนี้มีที่มา

คำว่า “หัวเมืองฝ่ายเหนือ” หรือ “หัวเมืองเหนือ” เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อกลุ่มเมืองของต่างๆ ในพื้นที่ภาคเหนือปัจจุบัน และเป็นการเรียกชื่อที่มีความหมายต่างกันในแต่ละช่วงเวลา กล่าวคือในสมัยอาณาจักรอยุธยาเรียก “หัวเมืองเหนือ” ในขณะที่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หมายถึง พื้นที่อันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัย อันประกอบด้วย เมืองพิษณุโลก (เมืองสรลงสองแคว) เมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย (เมืองสวรรคโลก หรือเมืองเชลียง หรือเมืองเชียงขึ้น) เมืองกำแพงเพชร (รวมเมืองนครชุม) เมืองพิจิตร (รวมเมืองปากยม) เมืองพระบาง (นครสวรรค์) และเมืองทุ่งยั้ง (เมืองพิชัย) ในขณะที่ตั้งแตรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา หัวเมืองเหนือ มีความหมายถึงพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัย และ อาณาจักรล้านนา และปัจจุบันเราเรียกเมืองเหล่านี้ในชื่อ ภาคเหนือ หรืออธิบายให้แคบเข้าไปจะหมายถึงเมืองที่อยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนหรืออาณาเขตของ “อาณาจักรล้านนา” เดิม

ล้านนา เป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองและสำคัญอย่างมากในภูมิภาค มีอายุจนถึงปัจจุบันมากกว่า 700 ปี มีศูนย์กลางทางอำนาจที่สำคัญของอาณาจักรอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันดินแดนที่เรียกว่าอาณาจักรล้านนามักหมายถึง 8 จังหวัดภาคเหนือของไทย คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา น่าน และแม่ฮ่องสอน ซึ่งเมืองเหล่านี้ในอดีตเคยเป็นนครรัฐอิสระและตกเป็นประเทศราชของสยามและพม่าสลับกันไปมา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหัวเมืองเหนือก็ตกเป็นประเทศราชของสยามอย่างเด็ดขาด โดยจะต้องถวายต้องส่งเครื่องราชบรรณาการ ต้นไม้ เงินต้นไม้ทองต่างๆ 3 ปี รวมถึงการแสดงความจงรักภักดีต่อรัฐส่วนกลางตามที่กำหนด

สร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล (2558, น. 25) อธิบายว่า “ล้านนา” หมายถึง ดินแดนที่มีที่นามากมาย ประมาณนับได้จำนวนเป็นล้าน เป็นคำที่คู่กับล้านช้าง คือ ดินแดนที่มีช้างนับล้านตัว นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ไม่ชัดเจนเกี่ยวกับคำเรียกที่ว่าเป็น “ล้านนา” หรือ “ลานนา”

นอกจากนี้สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2555) ยังได้ให้ข้ออธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่า “ล้านนา” แปลมาจากคำศัพท์ภาษาบาลีคือ “ทสลกเขตตนคร” อ่านว่า (ทะ-สะ-ลัก-ชะ-เขต-ตะ-นะ-คะ-ระ) แปลว่า “เมืองสิบแสนนา” (ทส = สิบ, ลักข = แสน, เขตต = ที่ดิน ที่นา, นคร = เมือง) หมายถึงดินแดนที่มีที่นาจำนวนนับล้าน คู่กับคำว่า “ล้านช้าง” หรือ “ศรีสตนานนหุต” คือ ดินแดนที่มีช้างนับล้านตัว หรือช้างร้อยหมื่น (สต = ร้อย, นาค = ช้าง, นหุต = หมื่น)

อย่างไรก็ตามนักวิชาการส่วนใหญ่ยึดข้ออธิบายของศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร (อ้างถึงใน สร้อย สวัสดิ์ อ่องสกุล, 2558, น. 25) ในฐานะที่เป็นประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยที่ให้ข้อยุติว่า “ล้านนา” คือคำที่ถูกต้อง ดังนั้นคำว่า “ล้านนา” จึงเป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ในขณะที่ยังมีอีกบางส่วนที่ยังคงใช้คำว่า “ลานนา” อยู่เช่นดิน

ประเด็นหนึ่งที่นักประวัติศาสตร์มีข้อสรุปพร้อมกันก็คือ อาณาจักรล้านนา หรือ หัวเมืองเหนือ ในอดีตนั้นคือ รัฐอิสระที่มีความรุ่งเรืองอย่างมากในหลายๆ ด้านทั้งความเป็นอาณาจักรสังคม เศรษฐกิจ รวมถึงความรุ่งเรืองอย่างมากทางด้านวัฒนธรรม ในมิติของการเมืองการปกครอง แม้ว่าล้านนาจะเคยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมากกว่า 700 ปี แต่ทว่าตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา รัฐที่เข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนส่วนนี้มีทั้งพม่าและกรุงศรีอยุธยา โดยสมัยราชวงศ์มังราย ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าตั้งแต่ พ.ศ. 2101 เป็นต้นมา โดยบางช่วงเวลาก็เป็นอิสระ บางช่วงเวลาก็ตกกับกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็กลับเข้ามาอยู่ในอำนาจของสยามอีกครั้ง โดยก่อนหน้าที่ล้านนาจะเข้ามาสวามิภักดิ์กับรัฐสยาม ล้านนาเองก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพมามายาวนานกว่าสองร้อยกว่าปี จนเมื่ออังกฤษได้ขยายอิทธิพลเข้ามาครอบครองพื้นที่ของเมืองต่างๆ ในภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้รวมนครเชียงใหม่ นครน่าน นครลำปาง นครลำพูน แพร่ เถิน เข้าเป็น “มณฑลลาวเฉียง” มีศูนย์กลางอยู่ที่นครเชียงใหม่ และส่งข้าหลวงไปประจำ หลังพ.ศ. 2437 เมื่อมีการปฏิรูปการปกครอง หัวเมือง

เหนือเหล่านี้กลายเป็นเมืองภายใต้ “มณฑลพายัพ” และสิ้นสุดความเป็นนครรัฐอิสระ (บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ, ม.ป.ป)

กล่าวได้ว่า เมืองต่างๆ ที่เรียกว่าหัวเมืองเหนือเหล่านี้ต่างก็มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการเป็นรัฐอิสระและการตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐต่างๆ ทั้งสยามและพม่า จนถึงสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้นหัวเมืองเหนือตกเป็นประเทศราชของไทยอย่างเด็ดขาดต้องถวายต้องส่งเครื่อง ราชบรรณาการต้นไม้เงินต้นไม้ทองทุกๆ 3 ปี รวมถึงสิ่งอื่นๆ ตามที่กำหนด

รัฐอิสระ ประเทศราช : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหัวเมืองฝ่ายเหนือ

แม้ว่าหัวเมืองฝ่ายเหนือจะมีความชัดเจนว่าจะกลับมาตกอยู่ภายใต้อำนาจของสยามอีกครั้งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ แต่ทว่าหัวเมืองเหล่านี้ก็มีผลต่อรัฐสยามมาอย่างต่อเนื่องทั้งทางตรง และทางอ้อมในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการสงคราม

ประวัติศาสตร์การสงครามที่ผ่านมาปรากฏชัดเจนว่า หัวเมืองฝ่ายเหนือ มีบทบาทอย่างมากทั้งการสงครามโดยตรงและการสงครามโดยอ้อม เห็นได้จากในสมัยอยุธยาเมื่อครั้งที่เกิด สงครามกับเมืองเชียงใหม่ครั้งแรก ในราว พ.ศ. 1993 เมื่อพระยาอุทตธิษฐียร เจ้าเมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองพระยามหานครของอยุธยาไปสวามิภักดิ์กับพระเจ้าติโลกราช ผู้ครองนครเชียงใหม่ และนำทัพเชียงใหม่มาตีหัวเมืองของอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงนำทัพเข้าขับไล่ (บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ, ม.ป.ป) แสดงให้เห็นชัดเจนว่าการมีอำนาจของเมืองเชียงใหม่ ส่งผลต่ออิทธิพลของกรุงศรีอยุธยา ด้วยว่าเมื่อมีรัฐสำคัญอยู่ทางเหนือบริวารรอยต่อของอิทธิพล ย่อมสุมเสี่ยงต่อความทับซ้อนระหว่างกันซึ่งอำนาจดังกรณีข้างต้น แม้ต่อมารัฐเชียงใหม่จะเสื่อม อำนาจลง สถานะของเมืองดังกล่าวก็กลายมาเป็นพื้นที่เชื่อมต่อของรัฐที่อยู่เหนือขึ้นไปคือ พม่า ดังนั้น เมืองต่างๆ ในหัวเมืองเหนือจึงยังคงมีบทบาทและความสำคัญในทางการเมืองในฐานะการ เป็นรอยต่อระหว่างอยุธยาและพม่า

แน่นอนว่าด้วยลักษณะของพื้นที่หัวเมืองเหนือที่เป็นเสมือนรอยต่อทางอำนาจระหว่าง อยุธยาและพม่า ดังนั้นเมืองต่างๆ ทางหัวเมืองเหนือจึงตกอยู่ในสถานะลำบาก เห็นได้จากการเกิด สงครามขึ้นอีกหลายครั้งในสมัยอยุธยาด้วยว่าเป็นการแย่งชิงพื้นที่รอยต่อทางอำนาจระหว่างพม่า และกรุงศรีอยุธยาทั้ง เมืองสุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร ซึ่งอยุธยาที่ต้องการมีอำนาจเหนือหัว เมืองฝ่ายเหนือเพื่อเป็นปราการป้องกันศึกจากทางพม่า ในขณะที่เดียวกันพม่าเองก็ต้องการมีอำนาจ เหนือหัวเมืองเหนือเพื่อใช้เป็นเส้นทางการเดินทัพและเป็นแหล่งเสบียงอาหารสนับสนุนกองทัพของ ตนเองเมื่อต้องมาทำสงครามกับอยุธยา

เห็นได้จากสงครามที่เกิดขึ้นหลายครั้งทั้งอยุธยายกขึ้นไปตีหัวเมืองเหนือรวมถึงสงคราม อีกหลายคราวที่พม่ายกมาตีหัวเมืองเหนือ (ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จากพงศาวดาร

ไทยรบพม่า) เช่น การตกอยู่ใต้อำนาจของพม่าในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง ราว พ.ศ.2101 คราวนั้น พระเจ้าบุเรงนองก็ใช้หัวเมืองเหนือเป็นแหล่งเสบียงของกองทัพในการเข้ามาทำสงครามกับอยุธยา จนในที่สุดกรุงศรีอยุธยา ก็เสียเอกราชให้กับพม่าใน พ.ศ.2112 จากความสำเร็จดังกล่าวพม่าก็ให้ความสำคัญหัวเมืองเหนือมากขึ้น เห็นได้จากการส่งพระราชโอรสของบุเรงนองเข้าครองเมือง เชียงใหม่ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หัวเมืองฝ่ายเหนือก็ตกอยู่ภายใต้อำนาจของ อยุธยา จากนั้นทั้งอยุธยาและพม่าต่างก็สลับผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมามีอำนาจเหนือหัวเมืองเหนือ เรื่อยมา แม้ว่าส่วนใหญ่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าก็ตาม

จนถึงสมัยธนบุรีหัวเมืองฝ่ายเหนือก็เข้ามาอยู่ในอำนาจของฝ่ายไทยภายหลังจากที่มีการ ขับไล่พม่าออกไปจากหัวเมืองฝ่ายเหนือได้สำเร็จ การเริ่มต้นของการกลับเข้ามาอยู่ภายใต้อาณาจักร สยามอีกครั้งเกิดขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พ.ศ.2317) ในรูปแบบของเมืองประเทศราช เรื่อยมาจนถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2442) ที่พระองค์ทรงจัดตั้ง การปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาลแทนเมืองประเทศราช หัวเมืองฝ่ายเหนือก็สิ้นอำนาจลง อย่างถาวร

เหตุผลของการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยามของหัวเมืองฝ่ายเหนือหรือ อาณาจักรล้านนา เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจอย่างมาก สรัสวดี อ๋องสกุล (2558, น. 312-313) อธิบายว่าเกิดด้วยเงื่อนไข 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง เป็นผลมาจากความอ่อนแออย่างต่อเนื่องของอาณาจักรล้านนาใน ช่วงเวลาที่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ดินแดนล้านนาไม่มีความสงบจากการทำสงครามทั้งการ สู้รบต่อต้านพม่ารวมถึงการสู้รบกันเองของรัฐอิสระต่างๆ ภายใน ความไม่เข้มแข็งของล้านนาใน อดีตนั้นจึงทำให้พม่าสามารถใช้อำนาจที่เหนือกว่าเข้าปราบปราม กวาดต้อนผู้คนไปยังเมืองพม่า หลายครั้ง ซึ่งการเข้ายึดครองล้านนาของพม่าตั้งแต่ พ.ศ.2101 ทำให้อาณาจักรล้านนาแตกสลาย อย่งสิ้นเชิง

ประการที่สอง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอาณาจักรล้านนาที่ตั้งอยู่กลางระหว่าง มหาอำนาจทั้ง 2 อาณาจักร คือ อยุธยาและพม่า ล้านนาจึงกลายเป็นเส้นทางรอยต่อและเส้นทาง ผ่านทัพของทั้งพม่าและอยุธยา เมื่อเป็นพื้นที่รอยต่อของคู่ขัดแย้ง ล้านนาจึงกลายเป็นจุด ยุทธศาสตร์ที่สำคัญหรือจุดได้เปรียบของทั้งสองอาณาจักรหากจะต้องกระทำการสงครามระหว่างกัน ดังนั้นความเป็นอิสระของอาณาจักรล้านนาจึงเป็นไปได้ยาก เมื่อเป็นดังนี้ความอยู่รอดของ อาณาจักรล้านนาจึงจำเป็นต้องเลือกขึ้นอยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เหตุผลประการที่ 2 นั้นเห็นได้ชัดเจนจากการที่สมเด็จพระเจ้าบุเรงนอง ต้องการให้ เชียงใหม่เป็นแหล่งเสบียงอาหาร สัตว์พาหนะและไพร่พลสำหรับการขยายอาณาเขตเข้ามายังลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยา โดยใช้เชียงใหม่เป็นฐาน จึงได้ปราบปรามล้านนาจนเป็นผลสำเร็จใน พ.ศ.2101

ซึ่งภายหลังอยุธยา ก็ตกเป็นประเทศราชของพม่าใน พ.ศ.2112 พม่าเข้าควบคุมเชียงใหม่ใกล้ชิดมาก ยิ่งขึ้น โดยการส่งมังฆานธามังคยุ พระราชโอรสของบุเรงนองเข้าครองเมืองเชียงใหม่ (บุญยเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ, ม.ป.ป.)

หากนับช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2101-2317 หรือตั้งแต่สมัยพระเจ้าบุเรงนองจนถึงสมัย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี กับการตกอยู่ภายใต้อำนาจของพม่า อาณาจักรล้านนาได้รับการควบคุม อย่างเข้มงวด กตซี ชมเหง เราจึงได้เห็นความพยายามในประวัติศาสตร์ของล้านนาที่มีการต่อต้าน อำนาจของพม่าตลอดเวลา ทั้งการต่อต้านพม่าด้วยตนเองจากการร่วมมือกันของผู้นำในกลุ่มเมือง ล้านนาไปจนถึงการต่อต้านโดยอาศัยกำลังจากสยามในช่วงกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

การเข้าไปมีส่วนร่วมในการต่อต้านพม่าของอาณาจักรธนบุรีนี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของการ เข้าไปเป็นผู้มีอำนาจใหม่เหนืออาณาจักรล้านนาแทนที่อำนาจของพม่าที่มีอยู่เดิม การขยายอำนาจ ดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างชัดเจนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่อำนาจของพม่าเริ่มลดลง ผู้นำของล้านนาก็เข้ามาสมาคมกับสยาม เห็นได้ชัดเจนจากกรณีเจ้า เมืองน่านยอมขึ้นกับสยามเมื่อ พ.ศ.2331 โดยที่ก่อนหน้านี้ก็ขึ้นกับสยามบ้างพม่าบ้าง (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539, น. 32)

สมัยรัตนโกสินทร์ หัวเมืองฝ่ายเหนือตกเป็นประเทศราชของสยามหลังจากอิทธิพลของ พม่าอ่อนแอลง แต่กรุงเทพฯ ได้ให้อิสระแก่บรรดาหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนืออย่างเต็มที่ ทั้งใน ด้านการปกครอง เศรษฐกิจและการต่างประเทศ โดยกรุงเทพฯไม่เคยส่งข้าราชการเข้ามาควบคุม หัวเมืองฝ่ายเหนือเลย จนกล่าวได้ว่าในรัชสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หัวเมืองฝ่ายเหนือเป็นนครรัฐ อิสระ มีการส่งเครื่องราชบรรณาการทุก 3 ปี และส่งส่วยอันได้แก่ของมีค่า เช่น ไม้สัก งาม้าง น้ำรัก ฯลฯ มาถวายทุกปี จัดของถวายเนื่องในโอกาสสำคัญๆ เช่น งานพระบรมศพพระมหากษัตริย์สยาม เป็นต้น รวมถึงการเกณฑ์ไพร่พลเมื่อมีศึกสงคราม (บุญยเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ, ม.ป.ป.)

การเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยามของล้านนา เกิดจากการที่สยามเข้าไปทำ สงครามตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่พระองค์ต้องใช้ความพยายามถึง 2 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 เกิดขึ้นใน พ.ศ.2313 และไม่สามารถตีเมืองเชียงใหม่ได้ จนอีกครั้งหนึ่งที่เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.1317 จึงสามารถตีเมืองเชียงใหม่ อันถือเป็นจุดเริ่มต้นอย่างแท้จริง (สำราญ ผลดี, 2553) ครั้นเมื่อยึด เมืองเชียงใหม่ได้แล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้มอบสิทธิขาดในการดูแลบ้านเมืองเชียงใหม่ ให้กับพระยาจำบ้านยกขึ้นเป็น “เจ้าแผ่นดินเชียงใหม่” และให้เมืองเชียงใหม่มีอำนาจในการ ปกครองตนเองและอยู่ในฐานะประเทศราชของอาณาจักรธนบุรี และในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงมี การรุกรานจากพม่าอยู่เป็นครั้งคราว นำมาซึ่งการต่อสู้กับพม่าทั้งด้วยกำลังของตนเองและการขอ ความช่วยเหลือจากกรุงธนบุรี

ต่อมาเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้รับโทษจำคุกและเสียชีวิตที่กรุงธนบุรีด้วยข้อหาฆ่าอุปราช พระยาภาววิไล ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่พระองค์แรกแห่งราชวงศ์ทิพย์จักร หรือ “เจ้าหลวงเชียงใหม่” เมื่อ พ.ศ.2325 ปกครองดินแดนล้านนาทั้ง 57 หัวเมือง อันเป็นช่วงเวลาหลังจากพม่าเข้ารุกรานเมืองเชียงใหม่จนกลายเป็นเมืองร้าง พระยาภาววิไลจึงได้เริ่มต้นฟื้นฟูอาณาจักรล้านนาขึ้นมาอีกครั้ง โดยตลอดรัชสมัยของพระองค์เป็นช่วงเวลาแห่งการศึกษาสงครามและสร้างบ้านแปงเมือง

หัวเมืองฝ่ายเหนือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

...การที่ไทยในสยามประเทศสามารถรวมกันได้ เพราะอาศัยพระบรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทราชอนุชาเป็นต้นเค้า ก็เป็นความจริง แต่สมควรจะยกย่องผู้เป็นหัวหน้าของชาวมณฑลพายัพในสมัยนั้นด้วย คือเจ้าเจ็ดตนอันเป็นต้นตระกูลของเจ้านายเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง และเมืองลำพูน กับทั้งเจ้าเมืองน่านที่ได้เป็นบรรพบุรุษของเจ้านายในเมืองนั้น ที่ได้สามีกัดดีแล้วช่วยรบพุ่งเข้าศึกเป็นกำลังอย่างสำคัญ... จึงทรงพระกรุณาโปรดยกย่องวงศ์สกุลเจ้าเจ็ดตนและสกุลเจ้าเมืองน่านให้มียศเป็นเจ้าสืบกันมา ด้วยเป็นสกุลคู่พระบารมีของพระบรมราชจักรีวงศ์มาตั้งแต่ปฐมกาล

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมณฑลพายัพ

พ.ศ. 2469

ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองฝ่ายเหนือกับพระราชวงศ์จักรี อาจพิจารณาความเบื้องต้นได้ว่าไม่ได้เริ่มต้นเมื่อครั้งเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว หากแต่เกิดขึ้นในสมัยธนบุรีเมื่อครั้งเกิดสงครามอะแซหุ่นกี้ ในราว พ.ศ.2318 เป็นต้นมาที่ทั้งเจ้าพระยาจักรี (ต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) และพระยาสุรสีห์ (ต่อมาคือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาสุรสิงหนาท) ทั้งสองพระองค์ทรงมีบทบาทหน้าทั้งในการสงครามและการจัดการบ้านเมืองทางหัวเมืองเหนือ ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างภาวะความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้น เห็นได้จากเมื่อครั้งที่มีการสถาปนาราชวงศ์จักรี กลุ่มผู้นำทางเมืองเหนือก็มีส่วนในการสนับสนุนด้วย

ต่อมาเมื่อสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกทรงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์และสถาปนาพระราชวงศ์จักรีขึ้นเมื่อ พ.ศ.2325 เป็นช่วงเวลาเดียวกันกับที่พระเจ้ากาวิละเข้าไปฟื้นฟูและตั้งเมืองเชียงใหม่ภายหลังจากเป็นเมืองร้างจากสงครามกับพม่า ที่สำคัญคือ พระเจ้ากาวิ

ละ มีนโยบายที่ชัดเจนในการกำจัดซึ่งอำนาจของพม่าที่มีมายาวนานนับร้อยปี ถือได้ว่า พระเจ้ากาวิ
ละ คือบุคคลสำคัญในการสร้างความเป็นอาณาจักรล้านนาขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

พระเจ้ากาวิละ ประสูติเมื่อจุลศักราช 1104 ปีกอ จัตวาศก (พ.ศ. 2285) ซึ่งเป็นช่วงเวลา
ก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง พระองค์เป็นพระโอรสพระองค์ใหญ่ในเจ้าฟ้าสิงหราชธานี เจ้า
ฟ้าหลวงชายแก้ว เจ้านครลำปาง กับแม่เจ้าจันทราชเทวี และเป็นพระราชนัดดา (หลานปู่)
พระองค์แรกในพระยาไชยสงคราม (ทิพย์ช้าง) กับแม่เจ้าพิมพาราชเทวี องค์ปฐมบรมกษัตริย์แห่ง
ราชวงศ์ทิพย์จักร ในพ.ศ.2317 พระเจ้ากาวิละได้ร่วมกับพระยาจำบ้านเมืองเชียงใหม่ต่อต้านพม่า
โดยหันมาสวมักกับพระเจ้ากรุงธนบุรี ครั้งเมื่อการสู้รบเสร็จสิ้น สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรง
สถาปนาพระเจ้ากาวิละขึ้นเป็นเจ้าเมืองลำปาง และต่อมาเมื่อเจ้าเมืองเชียงใหม่สิ้นชีวิตลง จึงได้รับ
การสถาปนาให้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่

พ.ศ.2325 ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ขึ้นเป็นกษัตริย์ พระ
เจ้ากาวิละก็ได้พญาตีพิน้องลงมาเข้าเฝ้าฯ รัชกาลที่ 1 ทรงพอพระราชหฤทัยอย่างมาก ทรงเลื่อน
ให้พระเจ้ากาวิละขึ้นเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองเชียงใหม่ ในขณะที่มีอายุ 40 ปี ต่อมาความดี
ความชอบของพระเจ้ากาวิละนี้โดดเด่นและชัดเจนในเรื่องของการสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
สงครามในคราวขับไล่พม่าออกไปจากเขตล้านนา ในช่วงพ.ศ.2345 ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงรา
ชาณุภาพ (2551, น. 627-628) ทรงกล่าวว่า มีปรากฏในพงศาวดารเชียงใหม่ว่า พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดให้สถาปนาเกียรติยศขึ้นเป็นพระเจ้าเชียงใหม่ เจ้า
ขันตสึมาเสมอกับเกียรติยศเจ้านครเวียงจันทน์ มีราชทินนามว่า “พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงศ์ องค์
อินทศักดิ์สมยา มหาชันดิยราชชาติราไชยสวรรค์เจ้าขันตสึมา พระนครเชียงใหม่ราชธานี” เป็นใหญ่
ในบ้านนา 57 หัวเมืองฝ่ายเหนือในฐานะประเทศราช ภายหลังจากการโปรดเกล้าฯ จากราชสำนักสยาม
พระเจ้ากาวิละได้โปรดให้จัดพิธีเถลิงถวัลยราชสมบัติเข้าขึ้นครองอาณาจักรล้านนาตามราช
ประเพณีในราชวงศ์มังราย ในการนี้เจ้าเจ็ดพระองค์พี่น้องได้ทรงร่วมกันวางระบบการปกครอง
อาณาจักรฝ่ายเหนือด้วย

ดังนั้นเชียงใหม่จึงมีฐานะหัวเมืองประเทศราชในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เจ้าเมืองมี
อาญาสิทธิ์ในการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาและวัฒนธรรมประเพณี เยี่ยงพระมหากษัตริย์
กรุงเทพมหานครกำหนดหน้าที่ของเจ้าเมือง 4 ประการ คือ ช่วยป้องกันพระราชอาณาเขต ช่วย
ขยายพระราชอาณาเขต ช่วยเหลือในการสงคราม และ ส่งเครื่องราชบรรณาการและต้นไม้เงิน
ต้นไม้ทองทุก 3 ปี (จักรพงษ์ คำบุญเรือง, 2560) ซึ่งรูปแบบทางอำนาจดังกล่าวมานี้ซึ่งคำกล่าว
เรียกผู้ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือเหล่านี้ว่า “เจ้านายฝ่ายเหนือ”

คำว่า “เจ้านายฝ่ายเหนือ” หมายถึง เจ้านายผู้สืบเชื้อสายในราชวงศ์ที่เคยปกครอง
อาณาจักรหัวเมืองเหนือ ซึ่งเข้ามาเป็นประเทศราชอาณาจักรรัตนโกสินทร์ในรัชสมัยของ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช อันได้แก่ เจ้าในราชวงศ์ทิพย์จักรที่ปกครองนคร เชียงใหม่ นครลำปาง และนครลำพูน ราชวงศ์น่านที่ปกครองนครน่าน และราชวงศ์เทพวงศ์ที่ ปกครองนครแพร่ ในอดีตเจ้าผู้ครองนครต่างๆ มีอำนาจสิทธิ์ขาดปกครองดินแดนของตน แต่มี หน้าที่ต้องส่งเครื่องบรรณาการถวายราชสำนักสยามเพื่อแสดงความจงรักภักดีเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ราชสำนักสยามได้เริ่มเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งภายในราชสำนัก ประเทศราชหลายครั้ง จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงยกเลิกการ ปกครองแบบประเทศราชเพื่อรวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้ที่กรุงเทพฯ โดยเฉพาะ ตำแหน่งเจ้า ประเทศราชก็ให้สิ้นสุดเมื่อเจ้านครนั้นถึงแก่พิราลัย

สำหรับนโยบายการปกครองหัวเมืองเหนือในสมัยรัชกาลที่ 1 กล่าวคือ ทรงสนับสนุนการ สร้างความเข้มแข็งให้หัวเมืองเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางในการ เป็นเมืองหน้าด่านฝ่ายเหนือเพื่อป้องกันการรุกรานจากพม่า โดยทรงให้ความช่วยเหลือในหลาย รูปแบบ สรรสวัสดิ์ อ่องสกุล (2558, น. 358-359) คือ

1. การให้ความช่วยเหลือเรื่องอาวุธเพื่อใช้ในการสงคราม ซึ่งปรากฏเสมอมาตั้งหลักฐาน ในสมัยรัชกาลที่ 1 ปี พ.ศ.2345 เมื่อมีพระราชดำริให้เมืองเชียงใหม่และลำปางยกทัพขึ้นไปตีเมือง เชียงแสนซึ่งเป็นถิ่นมั่นของฝ่ายพม่า ได้พระราชทานอาวุธและกระสุนจำนวนหนึ่ง เป็นต้น

2. การส่งกองทัพเข้าช่วยเหลือและป้องกันเมืองเชียงใหม่ในระยะแรกของการตั้งเมือง ดังเช่นใน พ.ศ.2340 ที่เกิดสงครามกับพม่า พระยาภาววิไลไม่สามารถป้องกันรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้ ได้โดยลำพัง เนื่องด้วยกำลังไม่เพียงพอ รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรยกทัพไป ช่วยได้ร่วมกันสู้รบจนพม่าพ่ายไป เป็นต้น

3. การคืนครัวเรือนที่ถูกกวาดต้อนลงมาให้กับเชียงใหม่ เพื่อให้ได้เป็นกำลังในการฟื้นฟู และพัฒนาบ้านเมือง ดังเช่นเมื่อครั้งที่พระยาภาววิไลยกทัพไปตีเมืองสาต เมืองปั่น เมืองปุ แล้วกวาด ครัวมาถวาย รัชกาลที่ 1 พระราชทานครัวเรือนที่ถูกกวาดต้อนมาได้ให้เชียงใหม่ อีกทั้งยังพระราชทาน เงินและเสื้อผ้าเป็นบำเหน็จความดีความชอบแก่นายทหารในครั้งนั้นด้วย

4. ให้อำนาจกับเมืองเชียงใหม่ในการปกครองเมืองชายแดนใต้ คือ เมืองระแหง (ตาก) และเมืองเถินในฐานะการเป็นเมืองขึ้นของเมืองเชียงใหม่ด้วย

5. ให้เชียงใหม่เป็นหลักในล้านนา ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3

นโยบายดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลอย่างชัดเจนในช่วงปลายรัชกาลที่ 1 ซึ่งส่งผลดีกับทั้งฝ่าย สยามและล้านนาพร้อมกัน กล่าวคือ เมืองเชียงใหม่ก็เกิดความเข้มแข็ง พื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่สยามก็ได้รับประโยชน์จากความเข้มแข็งของเชียงใหม่จากการเป็นปราการสำคัญในการ ป้องกันการสงครามจากทางพม่า ด้วยปรากฏต่อมาว่าไม่มีกองทัพพม่าขนาดใหญ่ยกมาโจมตีหัว เมืองล้านนาอีกเลย

ในขณะที่เดียวกันรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวก็มีการกำหนดให้หัวเมืองฝ่ายเหนือหรือเมืองเชียงใหม่ในฐานะเป็นศูนย์กลางของหัวเมืองฝ่ายเหนือจะต้องปฏิบัติคือ การส่งเครื่องราชบรรณาการ การส่งส่วย การเกณฑ์สิ่งของ และการเกณฑ์ราชการสงคราม

การส่งเครื่องราชบรรณาการนั้น เชียงใหม่จะต้องกระทำ 3 ปีต่อครั้ง ซึ่งประกอบด้วยสิ่งสำคัญคือ ต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง หรือต้นทองเงินขนาดเท่ากัน 1 คู่ และสิ่งของอีกจำนวนหนึ่งตามความเหมาะสม อันเป็นการแสดงถึงการยอมรับในอำนาจของรัฐบาลส่วนกลาง

การส่งส่วย หมายถึง การส่งสิ่งของสำคัญที่ต้องส่งเป็นประจำทุกปีในอัตราที่ค่อนข้างแน่นอน ซึ่งส่วนที่สำคัญคือ ไม้ขอนสัก

การเกณฑ์สิ่งของ หมายถึง สิ่งของที่ต้องส่งให้เมื่อรัฐบาลกลางต้องการ เช่น ในงานพระราชพิธีสำคัญต่างๆ ที่รัฐส่วนกลางเรียกเอาจากเมืองในอำนาจ ดังเช่นเมื่อครั้งพระราชพิธีบรมศพรัชกาลที่ 1 พ.ศ.2352 ก็มีหลักฐานว่าเชียงใหม่ถูกเกณฑ์กระดาดหัว 20,000 แผ่น ลำปางส่งกระดาดหัว 15,000 แผ่น เมืองลำพูนส่งกระดาดหัว 5,000 แผ่น แพร่ส่งกระดาดหัว 20,000 แผ่น ป่าน 5 ทาบ และเมืองน่านส่งกระดาดหัว 3,000 แผ่น ป่าน 5 ทาบ เป็นต้น

การเกณฑ์ราชการสงคราม หมายถึง เมื่อยามที่เกิดศึกสงครามหัวเมืองต่างๆ จะถูกเกณฑ์กำลังทหารตามที่มีหมายรับสั่ง ซึ่งโดยปกติแล้วแต่ละหัวเมืองก็จะรับส่งกำลังทหารในทันทีเพื่อไม่ให้ถูกเพ่งเล็งว่าไม่จงรักภักดี ซึ่งกรณีของเชียงใหม่มีหลักฐานว่ามีการเกณฑ์ทหารไปราชการสงครามอยู่หลายครั้ง ดังเช่นเมื่อคราวเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ เป็นต้น

กล่าวได้ว่า หัวเมืองฝ่ายเหนือก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ตกอยู่ภายใต้อำนาจทั้งของอยุธยาและพม่า ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่าเสียเป็นส่วนใหญ่ จนเมื่อพม่าเริ่มอ่อนแอลง ความเป็นหัวเมืองฝ่ายเหนือก็กลับมาอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชอาณาจักรสยามอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ 1 ในรูปของเมืองประเทศราช ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ หัวเมืองเหล่านี้ได้รับอิสระพอสมควรในการปกครองตนเองโดยที่พระองค์ไม่ได้ส่งผู้ใดเข้าไปควบคุมหัวเมืองฝ่ายเหนือเลย แต่ทรงใช้พระราชโองบายให้เจ้านายฝ่ายเหนือปกครองกันเอง แต่ก็เชื่อว่าเป็นคนที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยแล้ว ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า หัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัชกาลที่ 1 มีความเป็นรัฐอิสระในการปกครองตนเองเพียงแต่ความสัมพันธ์อยู่ในรูปของการยอมรับอำนาจของรัฐส่วนกลางหรือกรุงเทพฯ โดยเห็นได้จากการที่หัวเมืองฝ่ายเหนือมีการส่งเครื่องราชบรรณาการทุก 3 ปี และส่งส่วยอันได้แก่ของมีค่า เช่น ไม้สัก งามช้าง น้ำรัก ฯลฯ มาถวายทุกปี รวมถึงการเกณฑ์ไพร่พลเมื่อมีศึกสงครามด้วย

บทสรุป

หัวเมืองฝ่ายเหนือมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งการเป็นอาณาจักรสำคัญในประวัติศาสตร์ภูมิภาค ในฐานะการเป็นรัฐอิสระและการตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐต่างๆ ทั้งอยุธยาและพม่า จนถึงช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นช่วงที่หัวเมืองฝ่ายเหนือที่มีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งอยู่ภายใต้อำนาจของสยามโดยสมบูรณ์ โดยที่ก่อนหน้านี้หัวเมืองฝ่ายเหนือหรือกลุ่มเมืองของอาณาจักรล้านนาได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพมามานานถึงสองร้อยกว่าปี แม้ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจะมีการทำสงครามเข้าตีเมืองเชียงใหม่ ที่ต้องใช้ความพยายามถึงสองครั้งจึงจะสามารถเข้าเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จ แต่ทว่าการสงครามดังกล่าวก็ยังไม่อาจนำมาซึ่งผลประโยชน์อื่นใดนอกจากการทำหน้าที่ของเมืองอันเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่พม่าใช้ในการทำสงครามกับสยามตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงธนบุรี

ในช่วงปลายแผ่นดินกรุงธนบุรี ล้านนาก็เริ่มเปลี่ยนใจด้วยผู้นำใหม่ที่มิใช่พม่า ทั้งพระยาจำบ้านเจ้าเมืองเชียงใหม่รวมถึงพระเจ้ายะลาเจ้าเมืองลำปาง ที่ต่อมาก็ขึ้นเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองเหนือกับสยามจึงมีความแนบแน่นและชัดเจนมากขึ้น เห็นได้จากการที่พระเจ้ายะลาได้พญาติพิน้องลงมาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รวมถึงการแสดงออกอย่างชัดเจนในการทำสงครามต่อต้านและขับไล่พม่าออกไปจากดินแดนล้านนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความชัดเจนในการยินยอมที่จะอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาลสยาม

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็ทรงรับไม่ตรีและการแสดงออกของผู้นำหัวเมืองฝ่ายเหนืออย่างชัดเจน ทั้งการสถาปนายศบรรดาศักดิ์ให้กับเจ้าเมืองต่างๆ การส่งกำลังขึ้นไปช่วยเหลือเมื่อคราวสงคราม และอื่นๆ อีกหลายกรณี ในฐานะที่หัวเมืองเหนือคือหัวเมืองประเทศราชของพระองค์

จนเมื่อเกิดภัยรูปแบบใหม่จากนักล่าอาณานิคมตะวันตก สถานะความเป็นเมืองประเทศราช สุ่มเสี่ยงต่อการสูญเสียอำนาจเหนือพื้นที่เหล่านั้น หัวเมืองเหนือก็อยู่ในสถานะเช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงได้เห็นถึงความพยายามของรัฐส่วนกลางที่จะรักษาไว้ซึ่งเมืองเหล่านี้ในหลายวิธีการ เช่น การผูกใจผู้ปกครองหัวเมืองเหนือด้วยการยกตำแหน่งเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และน่าน ให้มีตำแหน่งเป็นเจ้าใน พ.ศ.2399 ยกเว้นเมืองแพร่เพราะเจ้าผู้ครองเมืองมิได้ลงไปเฝ้าเมื่อมีพิธีราชาภิเษก และที่เห็นได้ชัดเจนคือการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ทรงยกเลิกการปกครองหัวเมืองแบบประเทศราช แต่ให้มาอยู่ในรูปของมณฑลเทศาภิบาล และหัวเมืองเหนือก็เข้ามาอยู่ในการจัดรูปแบบการปกครองแบบใหม่เป็น มณฑลพายัพ มี 6 เมือง คือ 1.นครเชียงใหม่ 2.นครลำปาง 3.นครลำพูน 4.นครน่าน 5.แพร่ และ 6.เถิน โดยให้ตั้งที่บัญชาการมณฑลที่นคร

เชียงใหม่ (สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, 2551, น. 185) จากนั้นหัวเมืองฝายเหนือจึงสิ้นสุดความเป็นประเทศราชหรือนครรัฐอิสระที่ยอมรับในอำนาจของส่วนกลางแต่มีสิทธิปกครองตนเองลงโดยสิ้นเชิง

จะเห็นได้ว่า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของหัวเมืองฝายเหนือ คือส่วนหนึ่งที่สำคัญของประวัติศาสตร์อาณาจักรสยาม การศึกษาประเด็นดังกล่าวจึงเป็นการช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ที่มีอยู่ให้มีความสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 อันถือเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์การเป็นส่วนหนึ่งของหัวเมืองฝายเหนือและรัฐสยาม ก่อนที่จะมีความสมบูรณ์เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครอง มณฑลเทศาภิบาล ที่หัวเมืองเหนือคือ มณฑลพายัพ

เอกสารอ้างอิง

ขวัญเมือง จันทโรจณี. (2534). *ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของหัวเมืองฝ้ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325-2394)*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จักรพงษ์ คำบุญเรือง. (2560). จาก “อาณาจักรล้านนา” สู่ “เมืองเชียงใหม่”. เข้าถึงได้จาก <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/387460>. เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2561

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2545). *ทศกัณฐ์*. กรุงเทพฯ : มติชน

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระยา. (2551). *พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า*. กรุงเทพฯ : มติชน

บุญยเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ. (ม.ป.ป.). *หัวเมืองฝ้ายเหนือ*. เว็บไซต์สถาบันพระปกเกล้าฯ เข้าถึงได้จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title> เข้าถึงเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2561

บุญยเกียรติ การะเวกพันธุ์ และคณะ. (ม.ป.ป.). *หัวเมืองฝ้ายเหนือ*. เข้าถึงได้จาก <http://wiki.kpi.ac.th/> เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2539). *ปริวรรต พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด*. นิธิ เอียวศรีวงศ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2558). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2555). “ล้านนา” คืออะไร. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/31486> เข้าถึงเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2561

สำราญ ผลดี. (2553). *ว่าด้วยประวัติศาสตร์ไทย สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธนบุรี

สำราญ ผลดี. (2558). *มหาราชแห่งสยามประเทศ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธนบุรี

ผู้เขียน

สำราญ ผลดี

สำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยธนบุรี

E-mail: itee007@hotmail.com

การจัดการภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรี: การเรียนรู้และการจัดการตนเอง
ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

**Pomelo Wisdom Management in the
Nakhon Chai Si River Basin:
Learning and Self-Management in accordance with the
Philosophy of Sufficiency Economy**

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

วิถีชาวสวนส้มโอลุ่มแม่น้ำนครชัยศรีนับเป็นภูมิปัญญาที่ถูกสั่งสมมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน มีกระบวนการเรียนรู้และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อการดำรงชีพ และส้มโอยังเป็นพืชขงชี้ทาง ภูมิศาสตร์ที่สำคัญและมีชื่อเสียงของจังหวัดนครปฐม ผลกระทบจากความเจริญทางโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งวิกฤติทางภัยธรรมชาติที่ชาวสวนต้องรับมือและบริหารจัดการ ซึ่งได้ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิต ของชาวสวนส้มโอนครชัยศรีที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย การบูรณาการจัดการตนเองด้วยอาศัภูมิปัญญา ท้องถิ่น และการน้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับการเรียนรู้และเสริมศักยภาพชุมชน นั้นมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้ 1) เพื่อศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้และด้านการเรียนรู้และ การจัดการตนเองตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สังเคราะห์ การจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับบริบทการจัดการภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรี 3) เพื่อวิเคราะห์ค่านิยมและแนวปฏิบัติตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับ การพัฒนาและเรียนรู้สู่สาธารณะ ผลการศึกษาพบว่า ส่วนที่ 1 ด้านการเรียนรู้และภูมิปัญญาส้มโอ นครชัยศรี องค์ความรู้ที่เป็นจุดเด่นคือภูมิปัญญาและการจัดการความรู้จากปรากฏการณ์นิเวศ ธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยเฉพาะระบบน้ำขึ้นน้ำลงซึ่งเป็นวิถีระบบนิเวศธรรมชาติของ พื้นที่ รวมถึงการจัดการตนเองของชุมชนตามปฏิทินที่อิงตามระบบนิเวศ ส่วนที่ 2 การจัดการตนเอง ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ให้ความสำคัญตั้งแต่ระดับการจัดการตนเองที่เชื่อมโยงกับ ครอบครัว และเครือข่าย การจัดการระดับกลุ่มเป็นการรวมกลุ่มชาวสวนทั้งเป็นทางการตาม การสนับสนุนของกลไกทางการและเครือข่ายในพื้นที่ การจัดการระดับเชื่อมเครือข่าย การประสานงาน ในรูปแบบความร่วมมือเพื่อเกื้อกูลการจัดการภูมิปัญญา ทั้งภาควิชาการ ภาครัฐ และเอกชนเพื่อวิถีภูมิ

ปัญญาสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤติทั้งปรากฏการณ์ธรรมชาติ และปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่วนที่ 3 ด้านค่านิยมและแนวปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้อิงฐานคิด 3 ปัจจัยคือความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกัน และ 2 เงื่อนไขสนับสนุนคือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาสามเื้อ การจัดการตนเอง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

The way of life of Pomelo Farmers in the Nakhon Chai Si River Basin is a wisdom that has been accumulated for a long time. There are the process of learning and inherit from generation to generation for living. Pomelo is also an important and famous geographical indicative plant of Nakhon Pathom Province. The impact from the growth of infrastructure, including the continuous natural disaster crisis has affected the lifestyle of the pomelo farmers in the Nakhon Chai Si River Basin. The aims of the study on the integration of self-management by using local wisdom, and learning about the sufficiency economy philosophy for empowering the community has the following aims: 1) to study and synthesize knowledge, learning and self-management according to the sufficiency economy philosophy; 2) to study and analyze the synthesis of self-management and sufficiency economy appropriate to the context of Pomelo wisdom in the Nakhon Chai Si River Basin and; 3) to analyze values and practices based on the sufficiency economy philosophy that are suitable for development and learning by the public

The study revealed the following results: 1) The dominant aspect of the learning and studying of Pomelo wisdom in the Nakhon Chai Si River Basin is the wisdom and knowledge management related to the local and unique natural eco-phenomenon. This especially concerns the tidal system, which is the natural ecological path of the area and includes the self-management of communities based on ecological-based calendars. 2) Self-management according to the sufficiency economy philosophy emphasizes the level of self-management that is linked to family and relatives, as well as group level management which comprises groups of

gardeners, both of which formally support local area networks. Furthermore, network level management coordination was found in the form of cooperation to support the management of wisdom. Both the public and private sectors can survive in the midst of natural phenomena, and social and cultural factors that are constantly changing. 3) Values and guidelines based on the sufficiency economy philosophy consist of three main factor; namely, moderation, reasonableness, and self-immunity, alongside knowledge condition and moral condition, which are important elements of the sufficiency economy philosophy.

Keywords: Pomelo wisdom, Self-management, The philosophy of Sufficiency Economy, Sustainable development

บทนำ

ประเทศไทยได้น้อมนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นปรัชญาที่ยึดหลักทางสายกลาง ที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง มีความพอเพียงและมีความพร้อมที่จะจัดการต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ได้แม้ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม "3 ห่วง 2 เงื่อนไข" ประกอบด้วย "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม" โดยความหมายแล้วมีความหมายที่มากกว่าวิธีการ เพราะเป็นวิถีคิด ความพอเพียงหรือความพอประมาณดังกล่าวมีสถานภาพเป็นกฎธรรมชาติที่ควบคุมการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง (อภิชัย พันธเสน, 2560 : 37) การเข้าใจถึงแนวคิดและแนวปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปสู่การประยุกต์และปรับใช้ในชีวิตประจำวันนั้นจำต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการนำมาใช้ทุกขั้นตอน และจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานของจิตใจของคนในชาติให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง (อนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2546) อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนแนวคิดเพื่อนำไปสู่แนวปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งด้วยสภาพสังคมและบริบทของแต่ละพื้นที่ที่มีความซับซ้อนและแตกต่างกันเป็นอย่างยิ่ง การเข้าไปเรียนรู้และพัฒนาบทเรียนจากความสำเร็จของแต่ละพื้นที่เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงบริบท กระบวนการจัดการ ความสำเร็จและเงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่การขยาย

ผลและพัฒนานั้นก็เป็นแนวทางหนึ่งในการเสริมศักยภาพและพัฒนาต่อยอดได้ ภายใต้แนวคิด การพัฒนาคนเป็น “ศูนย์กลางการพัฒนา” ของภาครัฐได้มีผลอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนแนวคิด ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติให้สามารถจับต้องและเป็นรูปธรรมได้ เป็นการสร้าง การเรียนรู้ให้ภาคประชาชนให้สร้างสมดุลระหว่างการดำเนินชีวิตที่มุ่งสร้างรายได้จนละเลยมิติของ การเรียนรู้ที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ผลสืบเนื่องจากแผนพัฒนาด้านการเกษตรของจังหวัด นครปฐม ปี 2560 – 2564 มีพื้นที่เป้าหมายเกษตร จำนวน 16,810.75 ไร่ ครอบคลุมทั้งพื้นที่ปลูกข้าว ข้าวโพด พืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ มะพร้าว รวมถึงส้มโอที่เป็นพืชเชิงชีทางภูมิศาสตร์ของจังหวัด ทั้งหมดเป็นต้นทุนทางกายภาพ และประสบการณ์ของชาวจังหวัดนครปฐม เกิดการรวมกลุ่มเป็น ศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถให้ประชาชนได้เข้าศึกษาเรียนรู้ เป็นกระบวนการพัฒนาที่เกิดจากฐานราก ชุมชนเกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนกันในทุกระดับ เป็นการจัดการความรู้ที่เป็นธรรมชาติ (knowledge management) ซึ่งทั้งหมดหากสามารถ พัฒนาต่อยอดให้เกิดองค์ความรู้ผ่านกระบวนการวิจัยจะเป็นคุณูปการต่อสังคมไทยภาพรวม อีกทั้งจะสามารถพัฒนาให้เป็นพื้นที่เรียนรู้และการหาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานอื่นๆ ที่มุ่งศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิต บทความวิจัยนี้ เป็นการศึกษารื่องการจัดการภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรี: การเรียนรู้และจัดการตนเองตามแนว ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งศึกษาภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรีเป็นกรณีศึกษาเพื่อสะท้อน บทเรียนการจัดการตนเองของชุมชนตามแนวทางของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป็น แนวทางหนึ่งที่สามารถบูรณาการขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ ตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่ได้

วัตถุประสงค์ (Objectives)

1. เพื่อศึกษาและสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการเรียนรู้และการจัดการตนเองตามแนวทาง ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับบริบท การจัดการภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรี
3. เพื่อวิเคราะห์ค่านิยมและแนวปฏิบัติตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ เหมาะกับการพัฒนาและเรียนรู้สู่สาธารณะ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเจาะจงเลือกพื้นที่อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่กรณีศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตพื้นที่ที่วิจัย ได้แก่ ตำบลบางเตย และตำบลทรงคนอง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เป็นพื้นที่ศึกษาเป็นการเจาะจงเลือก (Purposive sampling) เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนส้มโอ มีพื้นที่ในการปลูกส้มโอกากที่สุดในจังหวัดนครปฐม และเป็นพื้นที่ที่สวนส้มโอได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ภัยพิบัติอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2554

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) มีจำนวนทั้งสิ้น 36 คน ประกอบด้วย

2.1 ตัวแทนชาวสวน ได้แก่ เกษตรกรชาวสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี ประชาชนทั่วไปที่อาศัยในเขตตำบลบางเตยและตำบลทรงคนอง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จากจำนวน 26 คน โดยเลือกจากตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คนจาก 13 หมู่บ้าน

2.2 ตัวแทนองค์กรและหน่วยงานในพื้นที่ ประกอบด้วย องค์กรภาครัฐที่มีบทบาทสำคัญ กลุ่มเครือข่ายของเกษตรกรสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี กลุ่มเกษตรกรสวนส้มโอกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรี จำนวน 5 คน เป็นการเจาะจงเลือกโดยเลือกจากสวนที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี และให้ยินดีให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

2.3 ภาควิชาที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยนักวิชาการ ตัวแทนผู้ประกอบการ จำนวน 5 คน เพื่อสะท้อนมุมมองการดำเนินการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบประเมิน (Evaluation form) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การถอดบทเรียน (Lessons Learned)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) พร้อมทั้งใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งจากผู้วิจัย ข้อมูล และทฤษฎีที่ใช้ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์เชื่อมโยงประเด็นต่างๆ และสังเคราะห์เรียบเรียงเพื่อตอบคำถามการวิจัย

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ด้านการเรียนรู้และการจัดการตนเองตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเรียนรู้และภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรี

ในปัจจุบันประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนส้มโอ และโดยสภาพพื้นที่แล้วมีพื้นที่ในการปลูกส้มโอมากที่สุดในจังหวัดนครปฐม โดยตำบลบางเตยมีพื้นที่ปลูกส้มโอจำนวน 1,100 ไร่ มีผลผลิตเฉลี่ย 1,720 ผล/ไร่ ตำบลทรงคนอง มีพื้นที่ปลูกส้มโอ จำนวน 3,743 ไร่ มีผลผลิตเฉลี่ย 1,500 ผล/ไร่ (สำนักงานเกษตรอำเภอสามพราน, 2553 – 2560 : 1-23) จากข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าการปลูกส้มโอเป็นอาชีพที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษแบบรุ่นต่อรุ่นอย่างน้อย 4 ช่วงอายุ โดยชาวสวนในพื้นที่อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบอาชีพมาแบบยาวนาน สภาพบริบททางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ตำบลบางเตย และตำบลทรงคนอง เป็นตำบลที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือที่ตั้งอยู่มีลักษณะเป็นเกาะคล้าย “กระเพาะหมู” มีแม่น้ำนครชัยศรีหรือแม่น้ำท่าจีนไหลผ่าน บริเวณตอนกลางของพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ดอนแล้วลาดลงไปหาริมแม่น้ำ ด้วยสภาพพื้นที่ดังกล่าว ส่งผลให้พื้นดินบริเวณริมแม่น้ำเป็นดินตะกอนที่แม่น้ำพัดพามา และเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็มจากทะเล เป็นพื้นที่ “น้ำไหลทรายมูล” มีการทับถมของดินเลนจากน้ำไหลหลากจากทางเหนือ มีการทับถมขึ้นมาแล้วก็ทับถมมาเป็นที่ดินเงิน เป็นสภาพพื้นที่เหมาะแก่การปลูกพืชผักและทำการเกษตร (นายทิม ไทยทวี, 22 กุมภาพันธ์ 2556) พื้นที่ตำบลบางเตย และตำบลทรงคนอง จึงมีสภาพพื้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์ มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบกับชุมชนในพื้นที่มีความคุ้นเคยกับการปลูกส้มโอมาเป็นเวลายาวนาน ส่งผลให้ส้มโอนครชัยศรีมีชื่อเสียงเป็นที่รับรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ชื่อเสียงของส้มโอนครชัยศรีเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของจังหวัดนครปฐม ดังคำขวัญประจำจังหวัดว่า “ส้มโอหวาน ข้าวสารขาว ลูกสาวงาม ข้าวหลามหวานมัน สนามจันทร์งามล้น พุทธมณฑลคู่ธานี พระปฐมเจดีย์เสียดฟ้า สวยงามตา แม่น้ำท่าจีน” และการประกอบอาชีพปลูกส้มโอยังคงเป็นอาชีพหลักและสร้างรายได้ให้กับชุมชน ชาวสวนในปัจจุบันยังคงอนุรักษ์และสืบทอดวิถีการทำสวนส้มโออย่างต่อเนื่อง ผสมผสานกับการปลูกผลไม้อื่นๆ สำหรับเป็นรายได้เสริม หน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังได้ให้ความสำคัญกับส้มโอในฐานะเป็น “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” (Geographical Indications) กล่าวคือมีความรสชาติดี สถานที่เพาะปลูกมีความเป็นพื้นที่เฉพาะของจังหวัดนครปฐม

การสั่งสมของวิถีชีวิต การทำสวนส้มโอและส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นได้เป็นวิถีภูมิปัญญาของชาวสวนส้มโอนครชัยศรีที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ความเป็นชาวสวนส้มโอและชุมชนท้องถิ่นนี้ เช่น

2.1 ภูมิปัญญาและความรู้จากปรากฏการณ์นิเวศและธรรมชาติ พื้นที่ตำบลบางเตย และตำบลทรงคนองเป็นจุดเชื่อมระหว่างน้ำจืดที่ไหลมาจากทางตอนเหนือของประเทศบรรจบกับน้ำเค็มจากการหนุนของน้ำทะเล (น้ำขึ้นน้ำลง) นิเวศวิทยา และการจัดการเรื่องน้ำของชาวสวน

นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมกันมาเพื่อนำมาสู่การจัดการตนเองของชาวสวน และเป็นพื้นฐานภูมิปัญญาการจัดการท้องถิ่นคือ “ระบบสามน้ำ” ซึ่งลักษณะของระบบสามน้ำได้แก่ (1) การที่น้ำทะเลขึ้น น้ำทะเลจะดันน้ำจืดในตัวลำน้ำและคลองย่อยต่างๆ ที่ไหลมาจากจังหวัดสุพรรณบุรีกลับขึ้นไปก่อน ในช่วงหัวน้ำขึ้น 1-2 ชั่วโมงแรก จึงเป็นน้ำจืด (2) ชั่วโมงที่ 3-4 น้ำทะเลเข้าคลุกเคล้ากับน้ำจืดมากแล้วก็จะกลายเป็นน้ำกร่อย (3) ชั่วโมงที่ 5-6 จะเป็นน้ำเค็ม คือเป็นสามน้ำในสายเดียวกันปรากฏการณ์นี้เองได้ส่งผลให้ระบบนิเวศลุ่มน้ำนครชัยศรีมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ

■ **ปรากฏการณ์น้ำขึ้น-น้ำลง** แม้ว่าพื้นที่จะไม่ได้อยู่ติดทะเลโดยตรง แต่ด้านภูมิศาสตร์แล้วพื้นที่ตำบลบางเตย และตำบลทรงคนองทั้ง 2 พื้นที่เป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากระดับน้ำทะเลขึ้น-ลงเนื่องจากแม่น้ำท่าจีนห่างจากปากน้ำประมาณ 30 กิโลเมตร โดยปกติแล้วระดับน้ำขึ้นน้ำลงวันละเป็นเมตรหรือหลายเมตรขึ้นอยู่กับว่าใกล้หรือไกลทะเล ในหนึ่งวันน้ำจะขึ้น 2 ครั้ง ลง 2 ครั้ง เฉลี่ยครั้งละ 6 ชั่วโมง โดยน้ำจะขึ้น-ลงเลื่อนไปวันละประมาณ 48 นาที ปรากฏการณ์นี้จะสอดคล้องกับดวงจันทร์จะขึ้นช้าไปวันละประมาณ 48 นาที แต่กระแสลมและทิศทางที่ลมพัดมีผลในการเร่งหรือหน่วงทั้งระยะเวลา และปริมาณน้ำที่ขึ้น-ลงด้วย ถ้าเป็นน้ำเกิด น้ำจะไหลแรง ถ้าเป็นน้ำตายน้ำจะนิ่ง ไม่ค่อยมีกระแสไหล เช่น วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 12 น้ำจะเริ่มขึ้นประมาณ 24.00 น.เศษ หรือเวลาที่เดือนขึ้นตรงหัวและขึ้นสุดตัวประมาณ 17.00 น.เศษ (เพราะในฤดูนี้เป็นหน้า น้ำเข้า คือ ปริมาณน้ำที่ขึ้นในตอนเช้าจะมากกว่าน้ำที่ขึ้นในตอนเย็น) และน้ำจะเริ่มไหลลงตั้งแต่ 17.00 น.เศษ ไปลงสุดตัวประมาณ 13.00 น.เศษ และเริ่มต้นอีกครั้งหนึ่ง โดยขึ้นไปสุดตัวประมาณ 17.00 น. (เพราะน้ำเย็นน้อยกว่าน้ำเข้า) และไปลงสุดตัวประมาณ 24.00 น.เศษ ทั้งนี้ ปริมาณน้ำขึ้น-ลง อย่างละ 2 ครั้งจะมีปริมาณน้ำไม่เท่ากัน ต้องดูขึ้น-แรมของพระจันทร์ประกอบด้วย

■ **ปรากฏการณ์น้ำเกิด น้ำตาย น้ำเทอ น้ำทาม** ช่วงน้ำเกิด น้ำจะไหลแรง และปริมาณน้ำจะขึ้น-ลงมากในช่วงน้ำเกิด ประมาณขึ้นหรือแรม 12 ค่ำ 13 ค่ำ 14 ค่ำ 1 ค่ำ 2 ค่ำ 3 ค่ำ 4 ค่ำ 5 ค่ำ ในช่วงน้ำเกิดนี้ปริมาณน้ำที่ขึ้นจะสูงมากกว่าช่วงน้ำตาย ในช่วงน้ำตายจะอยู่ในช่วงขึ้นหรือแรม 6 ค่ำ 7 ค่ำ 8 ค่ำ 9 ค่ำ 10 ค่ำ 11 ค่ำ ช่วงน้ำตายนี้ปริมาณน้ำที่ขึ้นหรือลงจะต่ำกว่าช่วงน้ำเกิด กระแสของน้ำจะไหลน้อยและไม่เชี่ยวคล้ายๆ เป็นน้ำเทอ กล่าวคือมีลักษณะการยกตัวเองขึ้น บางครั้งก็มีลักษณะที่ระดับน้ำสูงขึ้นทั้งๆ ที่น้ำกำลังไหลลง แล้วระดับน้ำก็ลดระดับลงแล้วกลับสภาพเหมือนระดับน้ำจะสูงขึ้นอีก แล้วก็ลงอีก เป็นปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลงสลับกันลักษณะนี้เอง เรียกว่า น้ำทาม อาการน้ำเทอ น้ำทาม คืออาการที่เกิดขึ้นในช่วงน้ำตาย คือปริมาณน้ำขึ้นน้อยลงน้อย เวลาน้ำขึ้นก็ไม่สูง เวลาน้ำลงก็ไม่แห้งมาก อธิบายตามหลักวิทยาศาสตร์ช่วงน้ำเกิดเป็นช่วงที่พระอาทิตย์ โลก และพระจันทร์โคจรมาเรียงตัวอยู่ในแนวเดียวกัน โดยถ้าเป็นข้างขึ้น 15 ค่ำ โลกจะอยู่ตรงกลางระหว่างพระอาทิตย์กับพระจันทร์ และถ้าเป็นแรม 14-15 ค่ำ ดวงจันทร์จะอยู่

ตรงกลางระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ แต่ถ้าเป็นช่วงน้ำตาย พระอาทิตย์ โลก และพระจันทร์ จะโคจรรวมอยู่ในแนวตั้งฉากกันโดยมีโลกอยู่ตรงมุมฉาก ทำให้เกิดแรงดึงดูดระหว่างพระอาทิตย์กับพระจันทร์เป็นการสร้างสมดุลให้กับธรรมชาติ

▪ **ปรากฏการณ์น้ำเข้า น้ำเย็น** หากเข้าช่วงรอยต่อระหว่างฤดูกาล เช่น จากฤดูฝนเข้าสู่ฤดูหนาว จากฤดูร้อนเข้าสู่ฤดูฝน ช่วงรอยต่อนี้อุณหภูมิจะเปลี่ยน ลมจะเปลี่ยน น้ำก็จะแปรสภาพกลับไปมาจนถึงฤดูกาลอื่นๆ แล้วก็เป็นปกติ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าปริมาณน้ำที่ขึ้น-ลง 2 ครั้ง ในหนึ่งวันก็มีปริมาณน้ำ ไม่เท่ากันด้วย เช่น ในหน้าหนาวน้ำที่ขึ้นในตอนเช้าเรียกว่า น้ำเข้า จะมีปริมาณสูงกว่าน้ำที่ขึ้นในตอนเย็นที่เรียกว่า น้ำเย็น ประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคม ไม่ว่าจะอยู่ในช่วงน้ำเกิดหรือน้ำตาย เมื่อเข้ารอยต่อระหว่างฤดูกาลในเดือนเมษายนก่อนจะเข้าฤดูฝนในเดือนพฤษภาคม ช่วงนี้ น้ำและลมจะแปรสภาพไปมา โดยน้ำเข้ากับน้ำเย็นในวันเดียวกันจะมีปริมาณขึ้นสูงเท่าๆ กัน เรียกว่าเป็น สองน้ำ หรือเป็นน้ำสองกระดอง เมื่อเข้าฤดูฝนตามฤดูกาลจริงในเดือนพฤษภาคมแล้ว น้ำเย็นจะค่อยๆ เพิ่มปริมาณขึ้นสูงกว่าน้ำเข้าไปจนถึงเดือนตุลาคม น้ำเย็นกับน้ำเข้าก็จะมีปริมาณเท่าๆ กัน เป็นสองน้ำหรือสองกระเพื่อมขึ้นอีกครั้ง เพราะเข้าช่วงรอยต่อระหว่างฤดูฝนกับฤดูหนาวแล้ว พอเข้าเดือนพฤศจิกายนน้ำเข้าก็จะค่อยๆ เพิ่มปริมาณขึ้นสูงกว่าน้ำเย็น เรียกว่าหน้าน้ำเข้า หากปีใดตามปฏิทินจันทรคติมีอธิกมาส คือ มีเดือนแปดสองหน หน้าน้ำเข้าหรือหน้าน้ำเย็นก็จะเลื่อนเวลาออกไปอีกประมาณครึ่งเดือน คือจะค่อยๆ เลื่อนออกไป เนื่องจากปีตามจันทรคติจะมีจำนวนวันน้อยกว่าปีทางสุริยคติ 11 วัน จนกว่าจะครบ 2 ปี 8 เดือน ซึ่งจะมีการปรับปฏิทินจันทรคติโดยเพิ่มเดือน 8 เป็น 2 หน (ปีอธิกมาส) ระบบน้ำจะกลับมาเที่ยงตรงตามระบบอีก (สุรจิต ชีรเวทย์, 2547 : 41-49) การรับรู้ถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติและปรับวิถีการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะการทำเกษตรของชาวสวนส้มโอให้สอดคล้องกับระบบนิเวศแบบซ้ำแล้วซ้ำเล่า เกิดการเรียนรู้ ปรับตัว และปรับปรุงวิถีการทำกินให้สมดุลกับระบบธรรมชาติ จนได้กลายเป็นภูมิปัญญาให้กับชุมชนในพื้นที่

2.2 ปฏิทินการจัดการตนเองของชาวสวนส้มโอ จากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเกษตรกรชาวสวนส้มโอลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ การดูแลรักษาส้มโอจนกระทั่งการเก็บเกี่ยวส้มโอของเกษตรกรชาวสวนส้มโอลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี เป็นวงจรในการทำสวนส้มโอในช่วงระยะเวลาหนึ่งปี สะท้อนให้เห็นถึงปฏิทินวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสวนส้มโอในแต่ละปี ดังนี้

1. เดือนธันวาคม ขั้นตอนการกักน้ำ ขึ้นน้ำ ชาวสวนมีความเชื่อว่าวันที่ 5 ธันวาคม ซึ่งตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นวันมงคล จึงเริ่มกักน้ำไม่ให้เข้าสวนส้มโอในวันดังกล่าว เป็นการบังคับน้ำเพื่อให้ส้มโอออกดอกเร็วขึ้นโดยกักน้ำ

หรือสูบน้ำออกจากร่องสวนให้แห้งทิ้งไว้ประมาณ 15-30 วัน ระหว่างนี้ส้มโอจะเนาใบชืดแล้วจึงปล่อยน้ำให้เข้าไปใหม่ ส้มโอจะรับดูคน้ำเข้าไปอย่างรวดเร็ว

2. เดือนมกราคม ต้นส้มโอจะเริ่มผลัดใบและออกดอก นับจากให้น้ำจนถึงออกดอกใช้เวลาประมาณ 15-60 วัน วิธีนี้สามารถทำให้ส้มโอออกดอกเร็วขึ้น ช่วงนี้ชาวสวนจะดูแลรักษาโดยการรดน้ำ ใส่ปุ๋ย ฉีดยา

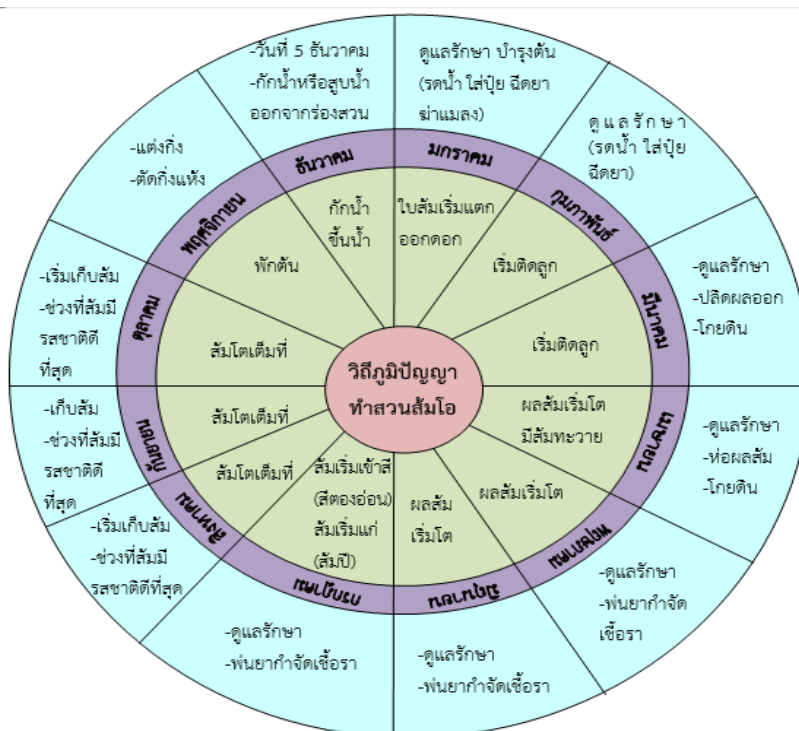
3. เดือนกุมภาพันธ์-เดือนมีนาคม เป็นระยะติดผลอ่อน ผลอ่อนที่มีการติดผลสมบูรณ์จะเริ่มมีสีเขียวเข้มขึ้น กลีบดอกยังคงอยู่กับผลอ่อน ดูแลรักษาโดยการรดน้ำ ใส่ปุ๋ย ฉีดยา ชาวสวนจะปลิดผลอ่อนที่มีรูปร่างบิดเบี้ยว ผิดปกติ หรือเป็นโรค/แมลง หรือผลที่เป็นพวงออก ช่วงสองเดือนนี้ชาวสวนมักจะไถดิน (ไถดินเลนในท้องร่องขึ้นมาสาดตามโคนต้นส้มโอและทั่วบริเวณท้องร่อง) เพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้กับส้มโอ และทำให้ท้องร่องไม่ตื้นเขิน สามารถกักน้ำไว้ในท้องร่องได้ปริมาณมาก และทำให้เรือสำหรับรดน้ำสามารถเข้าไปรดน้ำได้สะดวก เรือไม่ติดโคลน

4. เดือนเมษายน-เดือนมิถุนายน ผลส้มโอเริ่มโต สามารถห่อผลด้วยถุงกระดาษห่อผลไม้ เพื่อป้องกันการทำลายของศัตรูพืช ช่วงนี้จะมีส้มทะวาย คือ ส้มโอที่ออกนอกฤดู ช่วงนี้ชาวสวนจะดูแลรักษาโดยการรดน้ำ ใส่ปุ๋ย ฉีดยากำจัดเชื้อราและแมลงศัตรูพืช

5. เดือนกรกฎาคม ระยะนี้ผลส้มโอเริ่มมีการเปลี่ยนสีผิว (สีทองอ่อน) ส้มเริ่มแก่เรียกว่า ส้มปี การดูแลรักษาชาวสวนจะรดน้ำอย่างสม่ำเสมอ หรือรดน้ำแบบเปียกสลับแห้ง เพื่อให้ผลส้มมีคุณภาพและมีน้ำหนักดี ในช่วงนี้จึงควรรดปุ๋ยอย่างเด็ดขาด

6. เดือนสิงหาคม-เดือนตุลาคม ส้มโอโตเต็มที่ เป็นระยะผลแก่พร้อมเก็บเกี่ยวเพื่อการขาย จะเป็นช่วงที่ส้มมีรสชาติดีที่สุด ชาวสวนต้องงดน้ำ และอย่าให้น้ำมากหรือดินเปียกมากเกินไป เพื่อให้ผลส้มมีรสชาติดี เนื้อผลไม้แฉะหรือมีน้ำมากเกินไป

7. เดือนพฤศจิกายน เป็นระยะเริ่มพักต้น ควรรดน้ำให้น้อยลงหรือไม่ให้น้ำแก่ต้นส้ม เพื่อให้ต้นส้มพักต้น ตัดแต่งทรงพุ่มที่หนาที่บเกินไป กิ่งที่ต้องตัดแต่งออก คือ กิ่งที่แห้งกิ่งที่เป็นโรค และมีการทำลายของแมลง

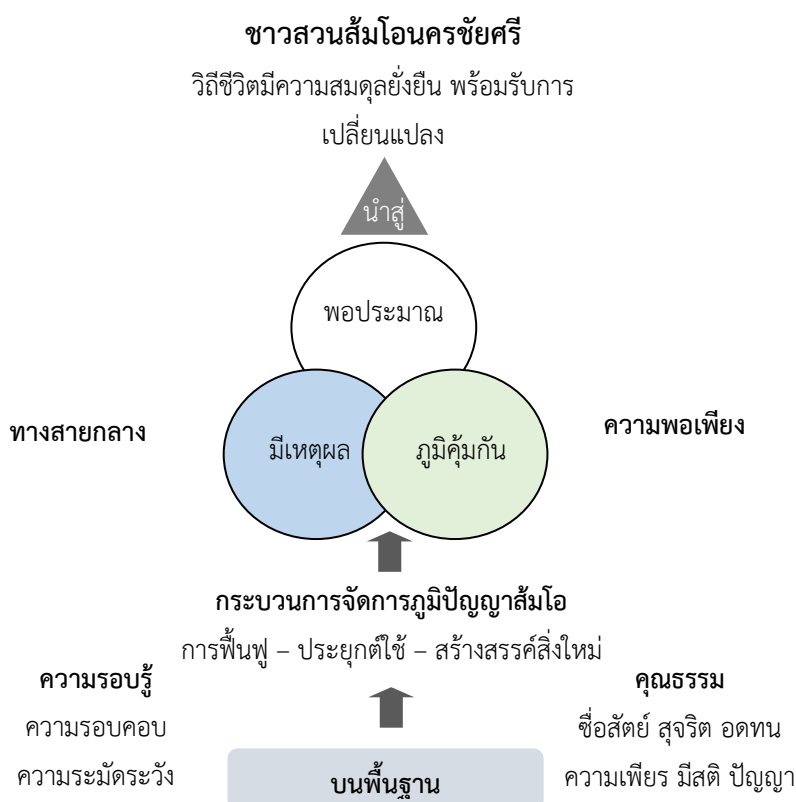
แผนภาพที่ 1 แสดงวงจรการจัดการจัดการตนเองของชาวสวนส้มโอนครศรีธรรมราช

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นถึงวงจรการทำสวนส้มโอสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา (Local wisdom) และเป็นแนวปฏิบัติ (Practice) ของชาวสวนในการเตรียมความพร้อมของตนเองและครอบครัว รวมถึงการจัดการด้านอื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวงจรของส้มโอตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงการเก็บส้มเพื่อขายและส่งตลาดที่เข้ามาจับ เป็นภูมิปัญญาของชาวสวนที่เป็นฐานในการจัดการเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ ภูมิปัญญาดังกล่าวเกิดจากการเรียนรู้และเฝ้าสังเกตแล้วซ้ำแล้วจนเป็นวิถีชีวิตของชาวสวน เป็นกระบวนการเรียนรู้และจัดการตนเองที่เป็นวงจรการปฏิบัติที่รับรู้และถือเป็นแนวปฏิบัติส่งต่อให้ลูกหลานจนถึงปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 รูปแบบการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับบริบทการจัดการภูมิปัญญาส้มโอนครศรีธรรมราช

การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการจัดการภูมิปัญญาใช้หลักการพื้นฐาน ดังนี้ (1) **ระดับจัดการตนเอง** เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่สวนส้มโอในระดับครอบครัวที่สอดคล้องกับระบบนิเวศของกลุ่มน้านนครศรีธรรมราช เพื่อให้พออยู่ พอกิน เหมาะสม สมควรกับฐานะในระดับที่ประหยัด เลี้ยงตน/ครอบครัวได้ เป็นแนวคิดความพอประมาณในการดำเนินชีวิต

(2) **ระดับการรวมกลุ่ม** เป็นการรวมกลุ่มในรูปแบบไม่เป็นทางการได้แก่ กลุ่มเครือข่าย กลุ่มผู้ส่งออก ในการเตรียมผลผลิต การเตรียมระบบตลาด รวมถึงการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล เครือข่ายเกษตรตำบลในระดับพื้นที่เพื่อเตรียมความพร้อมทั้งด้านวิชาการ และการบริหารจัดการด้านการตลาด (3) **ระดับการเชื่อมเครือข่าย** การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อระดมทุน ในช่วงวิกฤติ ความรู้ทางวิชาการ เทคโนโลยีจากธุรกิจเอกชนต่างๆ เป็นการเสริมการลงทุน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวสวนในมิติต่างๆ หลักการประยุกต์ใช้สามารถพิจารณาได้ตาม แผนภาพที่ 2 แสดงวิถีชีวิตของชาวสวนส้มโอนครชัยศรีตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

แผนภาพที่ 2 แสดงวิถีการดำเนินชีวิตชีวิตของชาวสวนส้มโอนครชัยศรี
ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากแผนภาพที่ 2 บนวิถีการดำเนินชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ชาวสวนเองก็ต้องมีกระบวนการจัดการตนเอง เรียนรู้ถึงวิถีทางสังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตได้ทั้งหมด การรับรู้

และเรียนรู้ถึงสิ่งต่าง ในส่วนของการจัดการสัมมนาเช่นกัน วิธีของชาวสวนหลักการพื้นฐานที่จะต้องมี การปรับตัวมีดังนี้

1. ริเริ่มและฟื้นฟู เป็นกระบวนการจัดการภูมิปัญญาสัมมนาอินทรีย์ที่ชุมชนจะต้องมีการฟื้นคืนความรู้เก่าที่ขาดหายไป พร้อมกับเรียนรู้ถึงความรอบรู้ สิ่งดีๆ ที่เป็นคุณค่าของชาวสวน สัมมนาอินทรีย์ เช่น ประวัติและพัฒนาการของสัมมนาที่เป็นที่มาของความภาคภูมิใจ และชื่อเสียงของจังหวัดนครปฐมทั้งในและต่างประเทศ วิธีการทำสวนที่อิงอาศัยระบบนิเวศของพื้นที่เพื่อสร้างสมดุลในการจัดการ ลดค่าใช้จ่าย เพิ่มรายได้ การดูแลสุขภาพ และคุณภาพชีวิตของชาวสวน การอาศัยสัมพันธ์ทางอาชีพของเครือข่ายในการจัดการกลุ่ม และแบ่งปันความรู้ประสบการณ์ทั้งการทำสวนและระบบตลาด เป็นต้น ทั้งหมดจะเป็นรากฐานสำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งของวิถีภูมิปัญญาที่สามารถนำมาจัดการภูมิปัญญาสัมมนาอินทรีย์ให้เกิดความยั่งยืนได้ หลักปฏิบัติที่เป็นฐานของความ มีเหตุผล พอประมาณ และสร้างภูมิคุ้มกันที่เป็นแนวปฏิบัติ มีดังนี้

- การสำรวจพื้นที่และวิเคราะห์ต้นทุนการจัดการ
- การสร้างเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มเครือข่ายในพื้นที่ในการจัดการพื้นที่สวนสัมมนาอินทรีย์ร่วมกัน เช่น การจัดระบบน้ำ การดูแลสวนในแต่ละช่วง เป็นต้น
- การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการดูแลพื้นที่สวนในแต่ละสถานการณ์ต่างๆ
- การวางแผนแต่ละรอบปีของการทำสวนและดูแลสวนสัมมนา

2. เรียนรู้พร้อมประยุกต์ใช้ เป็นกระบวนการจัดการภูมิปัญญาสัมมนาอินทรีย์ที่ตกผลึก ประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและถ่ายทอดจนเป็นวิถี เช่น เรียนรู้ถึงระบบนิเวศ การจัดการตนเองตามวงปฏิทินรอบปีเพื่อมาบูรณาการกับความรู้รวมถึงศาสตร์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งเรื่องของการจัดการโครงสร้างพื้นที่ในพื้นที่ การจัดการระบบชลประทานแบบใหม่ การใช้เทคโนโลยีที่พอเพียงเพื่อทุนแรงและเพิ่มผลผลิต การนำผลผลิตบางส่วนมาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและรายได้ เสริมระหว่างการผลิต รวมถึงการจัดการชุมชนและวิถีชาวสวนเพื่อให้สามารถรองรับวิถีชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการสวนให้เป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนที่สนใจ เป็นต้น หลักปฏิบัติที่เป็นแนวทาง มีดังนี้

- การรวมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ปัญหา และแนวทางการจัดการ
- ปรับใช้และดูแลแปลงสัมมนาตามวงจร
- ปลุกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษาสภาพดินและสร้างรายได้

- รวมกลุ่มเพื่อรองรับตลาด
- ศึกษาและพัฒนาพร้อมกับเครือข่ายวิชาการระดับพื้นที่

3. **สร้างสรรค์ต่อเติมสิ่งใหม่** นอกจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้ส่งต่อมาแล้ว การปรับวิธีการหรือรูปแบบการจัดการใหม่ๆ การเตรียมแปลงส้มโอแบบใหม่ที่ผสมผสานระบบเทคโนโลยีเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป ระบบการจัดเก็บ และขนส่ง ผลผลิตให้รวดเร็ว และรักษาสภาพความสมบูรณ์ของส้มโอให้เป็นที่ต้องการของลูกค้า การจัดการของส้มโอภายใต้ความร่วมมือของชาวสวนส้มโอภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้สามารถจัดการและพึ่งพาอาศัยกันในระบบตลาด กระบวนการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง มีดังนี้

- การใช้เทคโนโลยีในการทุนแรงและย่นระยะเวลา
- การแปรรูปเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการ และยืดระยะเวลา
- การพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้
- การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและระบบนิเวศวิทยา

กระบวนการจัดการภูมิปัญญาส้มโอ อาจกล่าวได้ว่าระบบนิเวศวิทยาของกลุ่มแม่บ้านนครชัยศรีที่มีความเฉพาะ ประกอบกับการทำสวนส้มโอที่ส่งสมถายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นปฏิทินกิจกรรมที่เห็นเป็นวงจร และหล่อหลอมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสวนได้เป็นต้นทุนที่สำคัญ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นวิถีปฏิบัติที่ชุมชนคุ้นเคยอยู่แล้ว ทั้งหมดเป็นฐานความรู้และวิถีคุณธรรมที่อยู่ในตัวตนของชุมชน เป็นสมดุคที่อยู่ในวิถีและชุมชนเองก็พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ หรือแม้แต่วัฒนธรรมชาติที่เกิดขึ้น ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นอินทรีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเรียนรู้ภูมิปัญญา	ความสอดคล้องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการและการเรียนรู้ที่นำสู่ความยั่งยืน
ริเริ่มและฟื้นฟู		
การสำรวจพื้นที่และวิเคราะห์ต้นทุน	ความมีเหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน/ความรู้	การวิเคราะห์ถึงสถานการณ์และปัญหาของชุมชนในเบื้องต้น ที่จะนำไปสู่การจัดการตนเองได้อย่างเหมาะสม
การสร้างเครือข่ายอย่างไม่เป็นทางการ	ความมีเหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน/คุณธรรม	พื้นที่สัมผัสมีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งทางตรงและทางอ้อม การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือและแบ่งเบาการจัดการพื้นที่สวนร่วมกัน
การเรียนรู้ภูมิปัญญา		
การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการจัดการในแต่ละช่วงเวลาการดูแล	ความพอประมาณ/ความมีเหตุผล/ความรู้	ระบบนิเวศวิทยากลุ่มน้ำนครชัยศรี เป็นพื้นที่เฉพาะในการจัดการน้ำ การนำความรู้ด้านภูมิปัญญามาประยุกต์ เช่น ระบบสามน้ำ น้ำขึ้นน้ำลง ปฏิทินการจัดการสวน เป็นต้น เป็นการประยุกต์ใช้ความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน
การวางแผนในแต่ละรอบการจัดการ	ความพอประมาณ/ความมีเหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน	ในสถานการณ์ปกติชวนสวนจะมีการประเมินและวางแผนให้สอดคล้องกับปฏิทินทางภูมิศาสตร์และระบบตลาดเพื่อวิเคราะห์ต้นทุนและรายได้ ในสถานการณ์ไม่ปกติจะวิเคราะห์ถึงความเสี่ยง และการจัดการ
การเรียนรู้พร้อมประยุกต์ใช้		
การรวมกลุ่มเพื่อวิเคราะห์ปัญหา	ความมีเหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน/ความรู้	ความรู้ที่เกิดจากการรวมกลุ่มเป็นความรู้ที่เกิดจากสถานการณ์ของชุมชนชาวสวน การเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มเครือข่าย กลุ่มเพื่อน และกลุ่มวิชาการ เป็นแนวทางหนึ่งในการวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาในพื้นที่

การเรียนรู้ภูมิปัญญา	ความสอดคล้องปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง	การจัดการและการเรียนรู้ที่นำสู่ความ ยั่งยืน
การปรับใช้และดูแลแปลงส้มโอ	ความมีเหตุผล/การมี ภูมิคุ้มกัน/ ความรู้	การทำสวนแบบยกร่องนับเป็นภูมิปัญญา การทำสวนที่มุ่งให้สามารถปรับพื้นที่เข้ากับ ระบบนิเวศวิทยาในพื้นที่ เมื่อมี การปลูกส้มโอในแต่ละรอบจะมีการปรับ สภาพดิน และเตรียมแปลงใหม่ เพื่อปรับ สภาพดิน และเตรียมความพร้อมการปลูก ส้มโอ
การปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อรักษา สภาพดิน และสร้างรายได้ หมุนเวียน	ความพอประมาณ/ความมี เหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน/ ความรู้	ระหว่างรอผลผลิตการปลูกพืชหมุนเวียน เช่น ถั่วเขียว มะนาว มะม่วง ผักสวนครัว อื่นๆ เป็นการสร้างรายได้ระหว่างการ รอผลผลิตจากส้มโอ
การรวมกลุ่มเพื่อรองรับตลาด	ความมีเหตุผล/การมี ภูมิคุ้มกัน/ คุณธรรม	การรวมกลุ่มชาวสวนเป็นการติดตาม ประเมิน ติดตามสถานการณ์ รวมถึง การสร้างมาตรฐานคุณภาพของกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นกับลูกค้า และระบบตลาด
การศึกษาและพัฒนาร่วมกับ เครือข่ายวิชาการ	ความพอประมาณ/ความมี เหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน/ ความรู้	เครือข่ายวิชาการจะเป็นผู้ส่งเสริมให้ความรู้ การดูแล รวมถึงการช่วยเหลือจากภาครัฐ นอกจากนี้แล้วยังให้การสนับสนุนด้าน งบประมาณ การประสานงานด้านต่างๆ
สร้างสรรค์ต่อเติมสิ่งใหม่		
การใช้เทคโนโลยีการทุนแรงและ ระยะเวลา	ความพอประมาณ/ความมี เหตุผล/ความรู้	การปรับใช้เครื่องมือและนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อให้สามารถแบ่งเบาภาระงาน และระยะเวลาในการดูแลสวน
การแปรรูปเพื่อให้เหมาะกับ ความต้องการและระยะเวลา	ความพอประมาณ/ความมี เหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน/ ความรู้	แปรรูปเพื่อให้สอดคล้องกับผู้บริโภคกลุ่ม ต่างๆ เช่น การทำสเปรย์ การทำเป็นขนม ต่างๆ เป็นต้น
การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้	ความมีเหตุผล/การมี ภูมิคุ้มกัน/ความรู้	เป็นแหล่งการศึกษาดูงานของนักศึกษา การเกษตร การศึกษาเชิงมานุษยวิทยา การศึกษาระดับโรงเรียนระดับ
การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว	ความพอประมาณ/ความมี เหตุผล/การมีภูมิคุ้มกัน/ ความรู้	เชื่อมกับเครือข่ายอื่นๆ ในการพัฒนาเป็น พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางนิเวศ เส้นทาง สุขภาพ (ปั่นจักรยาน) เป็นต้น

ประสบการณ์ที่ตั้งอยู่ในฐานของภูมิปัญญาที่มีความเข้าใจ มีความรอบรู้ และมีวินัยของตนเองโดยเฉพาะการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับปฏิทินและบริบทของพื้นที่นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการจัดการภูมิปัญญา ที่ผ่านการปฏิบัติอย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสวนส้มโอนครชัยศรี และเป็นวิถีการปฏิบัติบนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นเป็นค่านิยมร่วมที่ถือเป็นแนวปฏิบัติได้ ดังนี้

ส่วนที่ 3 ค่านิยมและแนวปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บทเรียนการจัดการภูมิปัญญาส้มโอนครชัยศรีสำหรับการประยุกต์ใช้

การเข้าใจและรอบรู้ถึงบริบทของพื้นที่ การมีบทเรียนการปฏิบัติซึ่งมาจากประสบการณ์ของครอบครัวและการปฏิบัติด้วยตนเองของชาวสวน และได้อรรถกถาเคล็ดลับ เทคนิค วิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาทั้งระดับสวนของตนเอง การเรียนรู้ในวงญาติพี่น้อง และชาวสวนด้วยตนเอง เป็นวิถีภูมิปัญญาปฏิบัติตามแบบ “เข้าใจ” “เข้าถึง” และ “พัฒนา” ซึ่งเป็นฐานสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้ ค่านิยมและแนวปฏิบัติที่นับว่าเป็นหลักการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบทเรียนของการจัดการภูมิปัญญาส้มโอ มีดังต่อไปนี้

1. **ค่านิยมและแนวปฏิบัติการจัดการความรอบรู้** เป็นค่านิยมและแนวปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการจัดการภูมิปัญญาชาวสวนส้มโอ ประกอบด้วย การรับรู้ถึงบริบทของพื้นที่ และสามารถวิเคราะห์ต้นทุนที่สอดคล้องกับเป้าหมายของตนเองได้ เข้าใจถึงปฏิทินการทำสวนที่จะนำไปสู่การจัดการตนเองได้อย่างถูกต้อง

2. **ค่านิยมและแนวปฏิบัติการจัดการคุณธรรม** เป็นการสร้างคุณธรรมหรือวินัยพื้นฐานของการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างญาติและเครือข่าย ประกอบด้วย การแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อความรู้ การจัดสรรทรัพยากรร่วมกันในการดูแลพื้นที่ รวมถึงข้อมูลและข่าวสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์กับเพื่อนชาวสวนส้มโอด้วยกัน

3. **ค่านิยมและแนวปฏิบัติวิถีของความพอประมาณ** เป็นค่านิยมที่เป็นวิถีปฏิบัติของชาวสวน ประกอบด้วยการเรียนรู้และจัดการตนเองภายใต้ระบบนิเวศวิทยาของพื้นที่ การวางแผน ประเมินการผลิต การประเมินระบบตลาด รวมถึงการเรียนรู้ที่จะจัดการความเสี่ยง

4. **ค่านิยมและแนวปฏิบัติของหลักการมีเหตุผล** ประกอบด้วย การใช้ความรู้ทั้งจากประสบการณ์ และความรู้ใหม่เป็นฐานในการวิเคราะห์บริบททั้งโดยตนเอง และการรวมกลุ่มการเรียนรู้จากที่วิชาการ การปรับสภาพให้สอดคล้องกับระบบนิเวศวิทยาของพื้นที่

5. **ค่านิยมและแนวปฏิบัติการจัดการภูมิคุ้มกัน** ค่านิยมและแนวปฏิบัติที่เน้นว่าการนำสู่ความยั่งยืน ประกอบด้วย การเข้าใจสภาพบริบทของตนเอง การเรียนรู้และปฏิบัติเป็นวิถีแบบซ้ำแล้วซ้ำเล่า การพัฒนายกระดับการทำงานทั้งวิธีการทำงาน และการพัฒนาเป็นเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและต่อยอด

กระบวนการจัดการภูมิปัญญาสัมโณซึ่งตั้งอยู่บนฐานของประสบการณ์ตรงการสะท้อนค่านิยมบนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 5 ด้านมีการผสมผสานแทรกอยู่บนวิถีปฏิบัติของชาวสวน และได้กลายเป็นวิถีที่คุ้นเคย ความยั่งยืนที่สะท้อนให้เห็นได้ชัดคือความสามารถส่งต่อให้กับลูกหลาน ถือเป็นอาชีพของชุมชนต่อไปได้

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

วิถีภูมิปัญญาสวนส้มโอนครชัยศรีในปัจจุบันชาวสวนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จำต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน เนื่องด้วยวิถีชีวิตของชาวสวนที่ต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมภายนอกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง กล่าวคือการใช้เทคโนโลยีใช้แนวทางของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักพื้นฐานสำหรับการประเมินและวิเคราะห์ชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การจัดการตนเองได้อย่างเหมาะสมและเกิดความเข้มแข็งทั้งด้านการสร้างรายได้ การลดต้นทุนค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้แล้ว การศึกษาถึงความรู้และวิถีภูมิปัญญาชาวสวนสะท้อนให้เห็นการเรียนรู้และปรับตัวของชาวสวนเป็นอย่างมากเนื่องจากลูกหลานคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนในระดับสูงขึ้น และประกอบอาชีพตามความสนใจ ดังนั้นกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาชาวสวนส้มโอนครชัยศรีอาจเกิดช่องว่างและขาดช่วงของการสืบทอดวิถีภูมิปัญญาสัมโณนครชัยศรีระหว่างพ่อแม่และลูกหลานคนรุ่นใหม่ การศึกษาครั้งนี้จะเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นการสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวได้

อนึ่ง เพื่อให้เกิดการต่อยอดและนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้ในวิถีของชาวสวนส้มโอนครชัยศรี ขอสรุปเป็นข้อเสนอแนะในด้านการบริหารจัดการเพื่อเป็นข้อพิจารณาตามความเหมาะสมและโอกาสในการประยุกต์ใช้ ดังต่อไปนี้

- การเสริมศักยภาพและความรู้ให้กลุ่มแกนนำหรือปราชญ์ชุมชนในการสืบสานและอนุรักษ์ฟื้นฟูวิถีชาวสวนส้มโอนครชัยศรี เนื่องจากชาวสวนรุ่นเก่าที่สืบทอดการทำสวนส้มโอมามากกว่าบรรพบุรุษซึ่งยังมีทักษะด้านการทำสวนและความรู้ทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นเป็นอย่างดี ทั้งเรื่องดิน ระบบน้ำ ภูมิอากาศ การปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ รวมถึงการจัดการเรื่องของระบบตลาด การซื้อขายที่เป็นหัวใจของการทำสวน ชาวสวนรุ่นเก่ายังสามารถใช้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษและความรู้ของตนในการจำแนกแยกแยะ การจัดการความหลากหลายทางระบบนิเวศให้เอื้อต่อการทำสวนได้เป็นอย่างดี รวมถึงการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการประโยชน์จากทรัพยากร

ของพื้นที่ ความรู้และทักษะต่างๆ ที่นำมาใช้นี้เป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษและสิ่งสมประสพการณ์แบบรุ่นต่อรุ่น

- การค้นหาแก่นนำหรือเยาวชนผู้สืบทอด ในสถานการณ์ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เสมือนเป็นนวัตกรรมใหม่ๆ ได้เกิดขึ้นมาทดแทนเครื่องมือเก่าๆ อย่างต่อเนื่อง รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้น ทักษะและภูมิปัญญาการจัดการบางด้านได้ลดน้อยถอยลงไป เยาวชนลูกหลานของชุมชนที่ได้รับการศึกษามากขึ้นได้หันไปประกอบอาชีพนอกชุมชนกันเป็นจำนวนมาก การส่งต่อความรู้และวิถีภูมิปัญญาชาวสวนที่เชื่อมกับวิถีภูมิศาสตร์ท้องถิ่น และระบบนิเวศรอบข้างก็ได้ลดน้อยตามลงไปด้วย การริเริ่มและพัฒนาของกลุ่มแก่นนำเยาวชนและผู้สืบทอดจะเป็นแนวทางหนึ่งในการสืบทอดวิถีภูมิปัญญาส้มโอบนครชัยศรี

- การประยุกต์ใช้ฐานคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสอดแทรกในวิถีชีวิตประจำวัน การดำรงอยู่ของชาวสวนส้มโอบนครชัยศรีในปัจจุบันอยู่ในช่วงของการเรียนรู้และปรับตัวเป็นอย่างยิ่ง การน้อมนำและตระหนักถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่สะท้อนความเป็นตัวตนของชาวสวนพร้อมๆ กับประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวปฏิบัติการดำเนินชีวิตจึงเสมือนเป็นทบทวนตัวตนและสร้างความภูมิคุ้มกันให้กับชาวสวน ซึ่งนั่นหมายถึงแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การจัดการตนเองท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและสามารถส่งต่อวิถีภูมิปัญญาให้เกิดความยั่งยืน และยังคงอยู่กับลูกหลานอีกต่อไปได้

โดยสรุปจากการศึกษาจากกล่าวได้ว่า การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิตประจำวันของชาวสวนส้มโอบนครชัยศรีมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ทั้งต่อวิถีการดำเนินชีวิตตามปกติทั่วไป เนื่องด้วยเป็นหลักการพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมและการอยู่ในระบบนิเวศวิทยาอย่างเกื้อกูล การรู้จักพอประมาณ มีเหตุผล มีสติเรียนรู้ต่อทุกขั้นตอนของวิถีการดำเนินชีวิต ทั้งหมดจะนำไปสู่การทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง และเป็นที่พึ่งต่อชุมชน และสังคมได้

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2546). *เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- วรรณมา ประยุกต์ วงศ. (2549). *ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทางเลือกเพื่อการบริหารธุรกิจที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : พิมพ์สวย.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักยุทธศาสตร์ด้านนโยบายสาธารณะ.
- ประเวศ วะสี. (2542). *เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม*. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- คณะกรรมการเกษตรอำเภอสามพราน. (2553-2555). *แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ปี 2553-2555 ตำบลบางเตย อำเภอสามพราน*. นครปฐม : สำนักงานเกษตรอำเภอสามพราน.
- สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. (2542). *ทฤษฎีใหม่ในหลวง: ชีวิตพอเพียง*. กรุงเทพฯ: ร่วมด้วยช่วยกัน.
- สุรจิต ชिरเวทย์. (2547). *คนแม่กลอง*. กรุงเทพฯ : บริษัท ส.เอเชียเพรส (1989) จำกัด.
- อภิชัย พันธเสน, สรวินญ เปรมชื่น และคณะ. (2546). *การประยุกต์พระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง กับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2549). *สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ยั่งยืนจากประโยชน์สุขด้วยเศรษฐกิจพอเพียง: หนึ่งทศวรรษครึ่งแห่งการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2560). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ผู้เขียน

นิภาวรรณ เจริญลักษณ์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail: nipawannoi1@hotmail.com

โครงสร้างปริจเฉท และกลวิธีทางภาษาในการสนทนาระหว่าง คู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง”

(Discourse Structure and Language Strategy in Unknown interlocutor "Tor Pak Tor Kham Tidfaidaeng")

จักริน ฉัตรไชยพฤกษ์ และ เขมฤทัย บุญวรรณ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างปริจเฉทการสนทนา และวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในการสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง” โดยเก็บข้อมูลรายการเฉพาะส่วนการสนทนาจำนวน 10 ตอนที่มีจำนวนผู้เข้าชมสูงสุด ผลการศึกษาพบโครงสร้างปริจเฉท 3 ส่วน ได้แก่ โครงสร้างส่วนเริ่ม โครงสร้างส่วนเนื้อหา และโครงสร้างส่วนท้าย โครงสร้างส่วนเริ่มประกอบด้วย 1) การทักทาย 3 รูปแบบ ได้แก่ การใช้คำทักทาย การใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามเรื่องทั่วไป และการใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง และ 2) การสอบถาม 3 รูปแบบ ได้แก่ การสอบถามเรื่องทั่วไป การสอบถามจุดหมายปลายทาง และการสอบถามเรื่องทั่วไปร่วมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง โครงสร้างส่วนเนื้อหาประกอบด้วย 1) การตอบรับ-สอบถาม และ 2) การโฆษณา และโครงสร้างส่วนท้ายประกอบด้วย 1) การอำลาด้วยการใช้คำอำลา การใช้คำขอบคุณ การใช้คำอวยพร การใช้วาทะภาษา หรือการใช้หลายรูปแบบร่วมกัน และ 2) การตัดจบการสนทนา เนื่องจากการจรรยาจรเคลื่อนตัว ส่วนกลวิธีทางภาษาประกอบด้วย 9 กลวิธี ได้แก่ การใช้มูลบท การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน การกล่าวซ้ำ การขยายความ การเปรียบเทียบ การกล่าวเหนื่อความคาดหมาย การเล่นเสียง-เล่นคำ การหักมุม และการใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติ เพื่อแสดงความเป็นกันเองต่อคู่สนทนา ซึ่งการใช้กลวิธีทางภาษาต่าง ๆ สามารถสร้างอารมณ์ขันหรือให้ความบันเทิงตามวัตถุประสงค์ของรายการ

คำสำคัญ

โครงสร้างปริจเฉทการสนทนา, กลวิธีทางภาษา, คู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน, รายการออนไลน์

Abstract

This article aims to study the discourse structure of conversation and analyze the language strategies in conversational discourse in conversations between unrelated conversations in "Tor Pak Tor Kham Tidfaidaeng Program" by collecting data for only 10 conversations with the highest number of visitors. The results of the study found that the discourse structure was 3 parts, included starting conversation by greeting and asking, Content structure by acceptance-inquiry and 2) advertising and the ending structure by Farewell and cutting off the conversation. The language strategy consists of 9 strategies, including 1) modality 2) verbal irony 3) Other-repetition 4) Expansion 5) comparison 6) anticipation 7) using sound -puns 8) Using punch line 9) using pronoun-kinship terms. Using language strategies can create humor or entertain according to the purpose of the program

Keywords

Discourse structure, language strategy, unknown interlocutor, online program

บทนำ

การสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันมาก่อน มักจะคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2556: 114) กล่าวว่า “ปัจจัยที่กำหนดการใช้ภาษาในการสนทนาปัจจัยหนึ่งคือ ความสนิทสนม” เช่น หากต้องการสอบถามเส้นทางกับตำรวจจราจร ส่วนใหญ่จะเริ่มต้นการสนทนาด้วย การทักทาย ต่อด้วยการถามคำถาม แล้วจบการสนทนาด้วยการกล่าวขอบคุณหรือกล่าวคำอำลา โดยจะไม่ใช่คำสรรพนามที่ไม่เป็นทางการและแสดงถึงความสนิทสนม เช่น คำว่า กู หรือ มึง กับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันมาก่อน แต่จะใช้คำสรรพนามที่เป็นทางการและแสดงถึงความสนิทสนมน้อยกว่า คือคำว่า ผม และ คุณ ดังนั้นความรู้จักกันหรือความไม่รู้จักกันมีผลต่อการเลือกใช้ระดับภาษาในการสนทนา กล่าวคือหากต้องสนทนากับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันมาก่อน ผู้ใช้ภาษาจะเลือกภาษาาระดับที่เป็นทางการมากกว่า เพื่อไม่ให้เกิดการสนทนาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความขุ่นเคืองใจกับคู่สนทนา ซึ่งผู้ใช้ภาษาจะเข้าใจเงื่อนไขจากประสบการณ์การใช้ภาษาที่สั่งสมมา จนอาจเรียกได้ว่าเป็นสัญชาตญาณ

ถึงแม้ว่าเงื่อนไขการสนทนาดังกล่าวจะเป็นที่รับรู้ของผู้ใช้ภาษาในสังคม แต่มีรายการหนึ่งทางสื่อออนไลน์ที่ปรากฏการสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันด้วยระดับภาษาเป็นกันเองเป็นส่วนใหญ่ อาจกล่าวได้ว่าการสนทนาดังกล่าวเป็นการละเมิดขนบการสนทนาโดยทั่วไป รายการที่กล่าวถึงคือรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ดิดไฟแดง” ผลิตรายการโดยบริษัท จีเอ็มเอ็ม แกรมมี่ จำกัด (มหาชน) ที่มุ่งเน้นการผลิตละครชุดและรายการที่มีเนื้อหาสร้างสรรค์และหลากหลาย สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ รายการนี้ออกอากาศทางไลน์ ทีวี (LINE TV) และทางเว็บไซต์ยูทูบ (YouTube) ช่องจีเอ็มเอ็มทีวี (GMMTV) ทุกวันที่ 5 และ 25 ของทุกเดือน ซีซั่นที่ 1 เริ่มตั้งแต่วันที่ 5 เมษายน 2560 ถึงวันที่ 25 ธันวาคม 2560 ดำเนินรายการโดยพิธีกรที่เป็นเพศที่สามคือ “ป้อมแป้ม นิติ ชัยชิตาทร”

ซึ่งจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จากคณะอักษรศาสตร์ สาขาวิชาเอกภาษาบาลี-สันสกฤต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปัจจุบันเป็นฝ่ายสร้างสรรค์รายการที่บริษัท จีเอ็มเอ็ม แกรมมี่ จำกัด (มหาชน) และเป็นนักแสดงละครและภาพยนตร์ รวมถึงเป็นพิธีกรที่มีชื่อเสียงจากรายการต่าง ๆ เช่น รายการเที่ยวไทย รายการทอล์กกะเทย เป็นต้น

รายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง มีแนวความคิดทำรายการที่ปรากฏในคำอธิบายวิดีโอออนไลน์ ทวี และเว็บไซต์ยูทูบว่า “เลิกหวัรร้อนแล้วมาหัวเราะกับรายการเดียวที่ตั้งใจเอาตัวเองไปอยู่ในที่รถติด เพื่อสร้างรอยยิ้มให้คนใช้ถนน” ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาของรายการที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางด้วยรถตู้ ไปยังถนนในกรุงเทพมหานครที่มีการจราจรติดขัด และใช้โอกาสในช่วงที่รถกำลังติดสัญญาณไฟจราจร เปิดกระจกเพื่อพูดคุยกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันมาก่อนบนรถยนต์ส่วนบุคคล รถโดยสารสาธารณะ รวมถึงคู่สนทนาที่อยู่บนบาทวิถี ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรอยยิ้ม ซึ่งสัมพันธ์กับประเภทรายการที่ปรากฏบนเว็บไซต์ยูทูบคือ “บันเทิง” (Entertainment)

สถานการณ์การสื่อสารของรายการดังกล่าวมีการกำหนดเงื่อนไขไว้อย่างชัดเจน จึงน่าจะสนใจว่าด้วยเงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้เกิดโครงสร้างปรีจเฉทการสนทนาที่แตกต่างจากการสนทนาทั่วไปอย่างไร และมีกลวิธีทางภาษาใดบ้างในการสนทนาลักษณะนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ให้เห็นถึงโครงสร้างปรีจเฉท การสนทนาในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง” และวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในการสนทนาการระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน อันจะช่วยให้เข้าใจบริบทและลักษณะเฉพาะของปรีจเฉทการสนทนาดังกล่าวได้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาโครงสร้างปรีจเฉทการสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง” และวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในการสนทนากับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง”

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับปรีจเฉทและโครงสร้างปรีจเฉท ซึ่งคำว่า “ปรีจเฉท” เป็นคำศัพท์ที่ใช้เรียก “ภาษาาระดับข้อความ” (Discourse) หมายถึง รูปภาพที่มีโครงสร้างสูงกว่าประโยค ใช้เพื่อการสื่อสารในสถานการณ์หนึ่งๆ ที่มีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน และสื่อสารในบริบททางสถานการณ์หรือบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ปรีจเฉทการสนทนา (Conversation) เป็นปรีจเฉทที่เกิดจากความร่วมมือกันของผู้ใช้ภาษาตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งจะรับรู้กฎทั่วไปในการสนทนาร่วมกัน อันจะนำไปสู่การตีความถ้อยคำของกันและกันได้

(ปัญจพร ลีลาชีวิตสิทธิ์, 2549: 5-6) อย่างไรก็ตามผู้ใช้ภาษาจะต้องคำนึงถึงแบบแผนหรือขนบ (Convention) ของการใช้ภาษาในสังคมแต่ละสังคม รวมถึงต้องคงรูปแบบหรือโครงสร้างของการใช้ภาษา ได้แก่ ส่วนเริ่มของการสนทนาจะต้องทักทาย และส่วนจบของการสนทนาจะต้องกล่าวอำลา เพื่อให้การสื่อสารนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเภทของปริจเฉท

ปริจเฉทสามารถจัดประเภทตามโครงสร้างได้ด้วยการพิจารณาองค์ประกอบและการจัดเรียงองค์ประกอบ ตามแนวทางการจัดประเภทปริจเฉทของ จันทิมา อังคพณิชกิจ (2557: 22-23) ดังนี้

1. การแบ่งประเภทตามช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (Mode หรือ Medium) สามารถแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่ ปริจเฉทประเภทการพูด (Spoken Discourse) และปริจเฉทประเภทการเขียน (Written Discourse) แต่ในปัจจุบันสามารถแบ่งได้เป็นอีกประเภทคือ ปริจเฉทประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อออนไลน์ (Online Discourse)

2. การแบ่งประเภทตามองค์ประกอบการสื่อสาร (Elements of Communication) สามารถแบ่งกว้าง ๆ เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ปริจเฉทประเภทเรื่องเล่า (Narrative Discourse) ซึ่งเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่มีลำดับเวลาและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ และปริจเฉทประเภทสนทนา (Conversation Discourse) โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ คู่สนทนา (Interlocutors) และคู่ถ้อยคำ (Adjacency Pairs)

3. การแบ่งประเภทตามเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร การแบ่งประเภทนี้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาของข้อความที่ต้องการสื่อสาร โดยเนื้อหาเหล่านั้นจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร เช่น ข้อความประเภทโฆษณา ข้อความประเภทการเมือง ข้อความประเภทการแพทย์ ข้อความประเภทวิชาการ ข้อความประเภทบันเทิง เป็นต้น

4. การแบ่งประเภทตามโครงสร้างของข้อความ การแบ่งประเภทลักษณะนี้นิยมในช่วงต้นของการศึกษาวิเคราะห์ข้อความ ซึ่งพยายามหาเกณฑ์ที่ใช้แบ่งประเภทของข้อมูลทางภาษาที่มีขนาดใหญ่กว่าประโยคและข้อมูลที่มีปริมาณมากให้ชัดเจน เพื่อค้นหาโครงสร้างภายในของข้อความแต่ละประเภทเหล่านั้น เกณฑ์การแบ่งประเภทตามโครงสร้างของข้อความที่นิยมใช้ในการจำแนกประเภทของปริจเฉทยุคหนึ่ง คือ การแบ่งตามลองเอเคอร์ (Longacre, 1983 อ้างใน จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2557: 23) ซึ่งแบ่งโดยใช้ 2 เกณฑ์หลัก คือ ความสำคัญกับตัวละคร (Agent Orientation) และการเรียงลำดับเวลา (Temporal Succession)

ระบบโครงสร้างปริจเฉท

โครงสร้างปริจเฉท (Discourse Structure) คือ รูปลักษณะหรือองค์ประกอบของข้อความที่ประกอบกันภายในข้อความประเภทหนึ่ง โดยพิจารณาที่รูปโครงสร้างเป็นสำคัญ เนื่องจากมีความเชื่อว่าข้อความแต่ละประเภทจะประกอบกันอย่างเป็นระบบ และมีปรากฏการณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างหนึ่งๆ การแบ่งประเภทโครงสร้างปริจเฉทนั้น ลองเอเคอร์ (Longacre, 1983 อ้างใน จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2557: 23) แบ่งโครงสร้างข้อความได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. โครงสร้างปริจเฉทประเภทนิทาน จะให้ความสำคัญกับลำดับเวลาและบุคคล มักมีองค์ประกอบที่เริ่มต้นด้วย ชื่อเรื่อง เกริ่นเรื่อง เตรียมเวที ก่อนถึงจุดสุดยอดของเรื่อง จุดสุดยอดของเรื่อง หลังจุดสุดยอดของเรื่อง ขมวดเรื่อง และจบเรื่อง ตามลำดับ

2. โครงสร้างปริจเฉทประเภทปฏิบัติ จะให้ความสำคัญกับกระบวนการ และวิธีการทำ ไม่เน้นบุคคลตัวบทของโครงสร้างประเภทนี้ เช่น ตัวบทเกี่ยวกับวิธีการปรุงอาหาร ตัวบทเกี่ยวกับการประกอบเครื่องเรือน จะพบองค์ประกอบของโครงสร้างเพียง 2 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนนำเรื่อง (Introduction) และวิธีทำ (Procedural)

3. โครงสร้างปริจเฉทประเภทโน้มน้าว จะให้ความสำคัญกับบุคคล เช่น ตัวบทการปราศรัยหาเสียงของนักการเมือง ซึ่งผู้ปราศรัยอาจกล่าวถึงเหตุการณ์หรือประเด็นต่าง ๆ เพื่อโน้มน้าวให้ผู้ฟังการปราศรัยคล้อยตาม โดยไม่มีการลำดับเหตุการณ์

4. โครงสร้างปริจเฉทประเภทพรรณนา เป็นปริจเฉทที่เน้นการแสดงรายละเอียดของเนื้อหา ดังนั้นบุคคลและการลำดับเหตุการณ์จึงไม่ใช่ปัจจัยสำคัญ แต่ก็พบองค์ประกอบสำคัญ เช่น ชื่อเรื่อง การบอกวัตถุประสงค์ การบอกหัวข้อ การให้นิยาม การให้ตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การสรุป การอภิปรายผล เป็นต้น ซึ่งสามารถพบได้ในข้อความประเภทวิชาการ

แนวคิดเกี่ยวกับปริจเฉทและโครงสร้างปริจเฉทนี้ปรากฏการใช้ในงานวิจัยต่าง ๆ เช่น **ประภัสสร ห่อทอง (2557)** ที่ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์สัมพันธสารในรายการวิทยุ “คลับฟรายเดย์” ซึ่งพบลำดับเหตุการณ์สื่อสารหรือโครงสร้าง 3 ส่วน เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ **จุฬิตา อภัยโรจน์ (2549)** เรื่อง “การศึกษาปริจเฉทรายการขายตรงสินค้าเรื่องสำอางทางโทรทัศน์” และผลการศึกษาของ **ปัญญาพร สีลาชีวิต (2549)** เรื่อง “การวิเคราะห์ปริจเฉทรายการโทรทัศน์ “หัวหมोज้อข้าว” ที่พบโครงสร้าง 3 ส่วน แต่โครงสร้างทั้ง 3 ส่วนจากงานวิจัยตัวอย่างทั้ง 3 งานนั้นมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามประเภทของสื่อและรูปแบบของรายการ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาตัวบทประเภทรายการโทรทัศน์ที่ผ่านมามักเป็นรายการที่มีการเตรียมการหรือวางแผนการสนทนาไว้ก่อนแล้ว แต่การศึกษาโครงสร้างปริจเฉทการสนทนาในครั้งนี้แตกต่างออกไป เนื่องจากการสนทนาของพิธีกรกับคู่สนทนาไม่มีการเตรียมการหรือกำหนดแบบแผนไว้ก่อน นอกจากนั้นเพศสภาพ และปัจจัยด้าน

ความสัมพันธ์ของคู่สนทนา ก็มีผลต่อการใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อสื่อสารให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรายการ ดังนั้นการศึกษาโครงสร้างปริจเฉทและกลวิธีทางภาษาในการสนทนาระหว่าง คู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันใน รายการ “ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง” จะทำให้เห็นโครงสร้างในการสนทนาและกลวิธีทางภาษาในการ สนทนาที่มีความเป็นธรรมชาติมากขึ้น

วิธีการวิจัย

วิธีการวิจัย 1) ศึกษาสำรวจ รวบรวมข้อมูล ศึกษาเอกสารงานผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องจาก แหล่งข้อมูลต่าง ๆ 2) กำหนดขอบเขตการศึกษา 3) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเก็บข้อมูลการสนทนาจาก รายการ ‘ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง’ ที่ออกอากาศทางเว็บไซต์ยูทูป (YouTube) ช่องจีเอ็มเอ็มทีวี (GMMTV) โดยศึกษา 10 ตอนที่มียอดผู้เข้าชมรายการมากที่สุด (เก็บข้อมูลวันที่ 25 มกราคม 2561) เรียงลำดับตามหมายเลขตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ตอนที่ 2 ตอนที่ 3 ตอนที่ 4 ตอนที่ 5 ตอนที่ 7 ตอนที่ 8 ตอนที่ 11 ตอนที่ 12 และตอนที่ 14 ซึ่งเก็บข้อมูลเฉพาะการสนทนาระหว่างพิธีกรกับคู่สนทนาภายนอก รถตู้ที่ใช้ถ่ายทำรายการเท่านั้น รวมถึงพิธีกรรับเชิญตอนที่ 14 คือ ‘ก๊อตจิ ทัชชกร บุญลัญญานันท์’ ที่มีบทบาทในการเป็นพิธีกรร่วมมากกว่าการเป็นทีมงาน โดยไม่ศึกษาการสนทนาระหว่างพิธีกรกับ ทีมงาน การสนทนาระหว่างพิธีกรกับพนักงานร้านอาหารจานด่วนที่บริการในรูปแบบไดรฟ์-ธรู (Drive-thru) ที่ได้รับการฝึกฝนการสนทนากับลูกค้ามาก่อนแล้ว (Training) คือ พนักงานร้านเค เอฟ ซี (KFC) และการสนทนาระหว่างพิธีกรกับบุคคลที่พิธีกรรู้จัก ได้แก่ เอ็ด-ภัทรวิ ศรีสันติสุข (ศิลปิน) จี (รุ่นพี่ที่คณะของพิธีกร) แดนนี่-ดานีเอล เบลล์ซิ่ง (นายแบบ) โจ-ภาณุพล เอกเพชร (ศิลปิน) และ ตอง MBO (ศิลปินและนักแสดงในค่าย Grammy) เนื่องจากการสนทนาระหว่างคู่สนทนาเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะขัดแย้งกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาการสนทนาระหว่าง คู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน 4) นำข้อมูลมา วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research)

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์โครงสร้างปริจเฉทและกลวิธีทางภาษาในการสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จัก กันในรายการ ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง จะยกตัวอย่างและอธิบายโดยใช้คำว่า “พิธีกร” แทน ป่อมแป่ม นิติ ชัยชิตาทร และใช้คำว่า “พิธีกรรับเชิญ” แทน ก๊อตจิ ทัชชกร บุญลัญญานันท์ ซึ่งสามารถจัดแบ่งเป็น ประเด็นได้ ดังนี้

โครงสร้างปริเฉทในการสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง

1. โครงสร้างส่วนเริ่ม

โครงสร้างส่วนเริ่มในการวิจัยครั้งนี้หมายถึง บทสนทนาที่ปรากฏเป็นลำดับแรกของการสนทนาระหว่างพิธีกรกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน ได้แก่ การทักทาย และการสอบถาม

1.1 การทักทาย

การทักทาย หมายถึง การกล่าวถ้อยคำทักทายต่อคู่สนทนา เช่น สวัสดี คำถาม เช่น สบายดี หรือ ไปไหนมา เป็นต้น การสนทนาในรายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง นี้ พบโครงสร้างการทักทาย 3 รูปแบบ ได้แก่ การใช้คำทักทาย การใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามเรื่องทั่วไป และการใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง

ก) การใช้คำทักทาย

การใช้คำทักทาย หมายถึง การใช้คำว่า “สวัสดี” เพื่อการทักทาย หรือใช้คำว่า “สวัสดี” ด้วยการตัดเสียง การละคำ และการใช้คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ รวมถึงการใช้คำลงท้ายหรือคำเรียกขานตามหลัง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : ฮัลโหล (ลากเสียง) (ตอนที่ 3)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกรรับเชิญ : สวัสดีจ้า (ตอนที่ 14)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกรรับเชิญ : สวัสดีค่ะลูก (ตอนที่ 14)

จากทั้ง 3 ตัวอย่างข้างต้นนั้น การเปิดการสนทนาด้วยการใช้คำทักทายของพิธีกร และพิธีกรรับเชิญ ปรากฏคำว่า สวัสดี และ ฮัลโหล (Hello) ตัวอย่างที่ 1 พิธีกรใช้การลากเสียง เนื่องจากต้องการแสดงความเป็นกันเองกับคู่สนทนา และเพื่อให้คู่สนทนาได้ยินชัดเจน เพราะคู่สนทนาเพศหญิงอยู่บนรถสามล้อ ซึ่งมีระยะห่างกับรถตู้ที่พิธีกรโดยสารมากพอสมควร รวมถึงคู่สนทนาในตัวอย่างที่ 1 โดยสารรถสามล้อมาจากชาวต่างชาติ พิธีกรจึงเลือกใช้คำทักทายภาษาต่างประเทศว่า “ฮัลโหล” แทนการใช้คำภาษาไทยเพื่อให้คู่สนทนาที่พิธีกรอนุมานว่าเป็นชาวต่างชาติเข้าใจ ส่วนตัวอย่างที่ 2 และ 3 คู่สนทนาเป็นเพศหญิงวัยทำงานและนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ตามลำดับ จึงพบการใช้ทักทายว่า “สวัสดี” ร่วมกับคำลงท้ายว่า “จ้า” และ คำลงท้ายแบบเพศหญิงร่วมกับคำเรียกขานว่า “ค่ะลูก” เนื่องจากคู่สนทนาในตัวอย่างที่ 3 เป็นนักเรียน ซึ่งมีอายุน้อยกว่าพิธีกรรับเชิญ

ข) การใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามเรื่องทั่วไป

การใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามเรื่องทั่วไป หมายถึง การใช้คำว่า “สวัสดี” เพื่อการทักทาย หรือใช้คำว่า “สวัสดี” ด้วยการตัดเสียง การละคำ และการใช้คำทับศัพท์ ภาษาต่างประเทศ รวมถึงการใช้คำลงท้ายหรือคำเรียกขานตามหลัง ร่วมกับการสอบถามเรื่องทั่วไป หมายถึง เรื่องที่คู่สนทนากำลังกระทำ เรื่องที่แวดล้อมคู่สนทนาอยู่ หรือเรื่องทั่วไปที่มีเนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของคู่สนทนา ซึ่งการจำแนกเรื่องการสอบถามเรื่องทั่วไปนี้จะวิเคราะห์จากคำตอบของคู่สนทนาเป็นหลัก ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : สวัสดีคุณน้า อ่านไรอะ (ตอนที่ 4)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ดีค่ะ (ลากเสียง) อัย เต็มรถเลย ทานอะไรคะในมือ (ตอนที่ 4)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : สวัสดีค่ะ (ลากเสียง) น้าเงาะอะไรอะ (ตอนที่ 4)

จากทั้ง 3 ตัวอย่างข้างต้น จะพบการเปิดการสนทนาด้วยการใช้คำทักทายด้วยคำว่า “สวัสดี” และคำทักทายด้วยคำว่าสวัสดีแบบละคำคือ “ดี” นอกจากนั้นยังพบการใช้คำลงท้ายด้วยคำลงท้ายแบบเพศหญิงว่า “ค่ะ” แบบลากเสียง ดังตัวอย่างที่ 3 และพบการใช้คำทักทายร่วมกับคำเรียกขาน คือ “สวัสดีคุณน้า” ก่อนที่จะสอบถามเรื่องทั่วไป ซึ่งเป็นเรื่องที่คู่สนทนากำลังกระทำ หรือเป็นเรื่องที่แวดล้อมคู่สนทนาอยู่ ดังตัวอย่างที่ 1 ที่พิธีกรถามคู่สนทนาคือ คนขับรถแท็กซี่ ซึ่งมีอายุมากกว่าคู่สนทนา พิธีกรจึงเรียกว่า “คุณน้า” และคู่สนทนากำลังอ่านหนังสืออยู่ พิธีกรจึงถามข้อมูลของหนังสือเล่มที่อ่าน ตัวอย่างที่ 2 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาเพศหญิงวัยทำงานบนรถยนต์ส่วนบุคคลที่กำลังรับประทานขนมอยู่ พิธีกรจึงถามถึงขนมที่คู่สนทนากำลังรับประทาน ส่วนตัวอย่างที่ 3 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาที่เป็นแม่ค้าขายผลไม้ที่อยู่บนบาทวิถี พิธีกรจึงถามเรื่องพันธุ์ของผลไม้ที่ปรากฏที่ร้านของคู่สนทนา

ค) การใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง

การใช้คำทักทายร่วมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง หมายถึง การใช้คำว่า “สวัสดี” เพื่อการทักทาย หรือใช้คำว่า “สวัสดี” ด้วยการตัดเสียง การละคำ และการใช้คำทับศัพท์ ภาษาต่างประเทศ รวมถึงการใช้คำลงท้ายหรือคำเรียกขานตามหลัง ร่วมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง หมายถึง การสอบถามเรื่องการเดินทางของคู่สนทนาเพื่อมุ่งคำตอบว่าคู่สนทนากำลังเดินทางไปไหน โดยมีคำกริยาว่า “ไป” และคำแสดงคำถามว่า “ไหน” เป็นคำบ่งชี้ ซึ่งจะต้องปรากฏติดกันว่า “ไปไหน” หรือปรากฏแยกกันแต่อยู่ในประโยคเดียวกันว่า “ไป...ไหน” ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : สวัสดีค่ะ ไปไหนคะคุณพี่ (ตอนที่ 3)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ฮัลโหล นั่งไปไหนจ๊ะ (ตอนที่ 5)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : สวัสดีค่ะคุณน้ารถตุ๊กตุ๊ก ไปรับผู้โดยสารที่ไหน (ตอนที่ 5)

จากตัวอย่างข้างต้น จะพบการเปิดการสนทนาด้วยการใช้ทักทายด้วยคำว่า “สวัสดี” และคำทักทายด้วยคำว่าสวัสดิภาษาต่างประเทศคือ “ฮัลโล” (Hello) นอกจากนั้นยังพบการลงท้ายแบบเทศหญิงคือคำว่า “คะ” และ “จ๊ะ” และคำเรียกขานแบบคำเรียกญาติแบบ คุณ+คำเรียกญาติ และ คุณ+คำเรียกญาติ+สัญลักษณ์แทนอาชีพ เช่น คุณพี่ คุณน้ารถตุ๊กตุ๊ก เป็นต้น

ประโยคที่สอบถามจุดหมายปลายทางจะมีคำกริยาว่า “ไป” และคำแสดงคำถามว่า “ไหน” เป็นคำบ่งชี้ และมีเนื้อหาของคำถามตามบริบทของคู่สนทนา ณ ขณะนั้น ดังตัวอย่างที่ 1 คู่สนทนาอยู่บนรถยนต์ส่วนบุคคล พิธีกรจึงถามว่า “ไปไหน” แต่คู่สนทนาในตัวอย่างที่ 3 อยู่บนรถโดยสารประจำทาง จึงปรากฏคำว่า “นั่ง” รวมกับคำว่า “ไปไหน” เพื่อสอบถามว่ากำลังนั่งรถโดยสารประจำทางไปยังสถานที่ใด ส่วนคู่สนทนาในตัวอย่างที่ 3 มีสัญลักษณ์แสดงถึงอาชีพอย่างชัดเจนคือ รถตุ๊กตุ๊ก (รถสามล้อ) พิธีกรจึงถามถึงจุดหมายปลายทางที่จะไปกับผู้โดยสาร

1.2 การสอบถาม

การสอบถาม หมายถึง การใช้คำแสดงการถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ ได้แก่ ไหม มะ (การกร่อนเสียงจากคำว่า ไหม) ทำไม อะไร เท่าไหร่ ใคร หรือเปล่า ซึ่งการเปิดการสนทนาในรายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง นี้ พบโครงสร้างการสอบถาม 3 รูปแบบ ได้แก่ การสอบถามเรื่องทั่วไป การสอบถามจุดหมายปลายทาง และการสอบถามเรื่องทั่วไปร่วมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง

ก) การสอบถามเรื่องทั่วไป

การสอบถามเรื่องทั่วไป หมายถึง การสอบถามเรื่องที่คู่สนทนากำลังกระทำ เรื่องที่แวดล้อมคู่สนทนาอยู่ หรือเรื่องทั่วไปที่มีเนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของคู่สนทนา ซึ่งการจำแนกเรื่องการสอบถามเรื่องทั่วไปนี้จะวิเคราะห์จากคำตอบของคู่สนทนาเป็นหลัก ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : เธอชื่อไรอะ สีเขียว (ตอนที่ 8)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ฟังเพลงอะไรอยู่อะ (ตอนที่ 1)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : ข้างในมีอะไรบ้างอะ (ตอนที่ 11)

จากทั้ง 3 ตัวอย่างข้างต้น พบการเปิดการสนทนาด้วยการสอบถามเรื่องทั่วไป ได้แก่ การถามชื่อคู่สนทนา การถามกิจกรรมที่คู่สนทนา กำลังกระทำ หรือการถามถึงสิ่งของแวดล้อมคู่สนทนา เนื่องจากสิ่งที่แวดล้อมคู่สนทนามีความน่าสนใจมากกว่า ได้แก่ รูปลักษณะหน้าตาของคู่สนทนาเพศชาย สิ่งของที่คู่สนทนา กำลังขายหรือกำลังขนย้ายอยู่

ข) การสอบถามจุดหมายปลายทาง

การสอบถามจุดหมายปลายทาง หมายถึง การสอบถามเรื่องการเดินทางของคู่สนทนาเพื่อมุ่งคำตอบว่าคู่สนทนากำลังเดินทางไปไหน โดยมียกคำกริยาว่า “ไป” และคำแสดงคำถามว่า “ไหน” เป็นคำบ่งชี้ ซึ่งจะต้องปรากฏติดกันว่า “ไปไหน” หรือปรากฏแยกกันแต่อยู่ในประโยคเดียวกันว่า “ไป...ไหน” ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : ไปไหนจ๊ะ (ตอนที่ 11)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ขับไปถึงไหนจ๊ะ (ตอนที่ 3)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : นั่งไปไหนคะ คุณแม่ (ตอนที่ 11)

ตัวอย่างที่ 4 พิธีกร : พี่ ไปส่งผู้โดยสารไหนอะ (ตอนที่ 5)

จากตัวอย่างข้างต้นพบการเปิดการสนทนาด้วยการสอบถามจุดหมายปลายทาง เพื่อให้ได้คำตอบคือจุดหมายปลายทางที่คู่สนทนากำลังเดินทางไป โดยคู่สนทนาจากตัวอย่างเหล่านี้มีทั้งคู่สนทนาที่อยู่บนรถยนต์ส่วนบุคคล คู่สนทนาที่อยู่บนรถโดยสารประจำทาง และคู่สนทนาที่มีอาชีพขับรถสาธารณะ ได้แก่ รถแท็กซี่ รถจักรยานยนต์ รถสามล้อ นอกจากนั้นยังพบการใช้คำลงท้าย ได้แก่ คะ จ๊ะ อะ และคำเรียกขานประเภทคำเรียกญาติ ได้แก่ คุณแม่ พี่ เป็นต้น เพื่อสร้างความเป็นกันเองระหว่างพิธีกรกับคู่สนทนาที่ยังไม่เคยรู้จักกันมาก่อน อีกทั้งบริบทของรายการที่ถ่ายทำอยู่ระหว่างการเดินทางบนท้องถนน จึงทำให้พบการเปิดการสนทนาด้วยการสอบถามจุดหมายปลายทางได้อย่างปกติ

ค) การสอบถามเรื่องทั่วไปรวมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง

การสอบถามเรื่องทั่วไปรวมกับการสอบถามจุดหมายปลายทาง หมายถึง การสอบถามเรื่องที่คู่สนทนากำลังกระทำ เรื่องที่แวดล้อมคู่สนทนาอยู่ หรือเรื่องทั่วไปที่มีเนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของคู่สนทนา ซึ่งการจำแนกเรื่องการสอบถามเรื่องทั่วไปนี้จะวิเคราะห์จากคำตอบของคู่สนทนาเป็นหลัก ร่วมกับการสอบถามเรื่องการเดินทางของคู่สนทนาเพื่อมุ่งคำตอบว่าคู่สนทนากำลังเดินทางไปไหน โดยมียกคำบ่งชี้ว่า “ไป” และคำบ่งชี้ว่า “ไหน” ซึ่งจะต้องปรากฏติดกันว่า “ไปไหน” หรือปรากฏแยกกันแต่อยู่ในประโยคเดียวกันว่า “ไป...ไหน” ซึ่งทั้งสองรูปแบบสามารถปรากฏสลับตำแหน่งกันได้ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : ไปไหนกันอะ กลัวยนี้เอาไปกินเองหรือเอาไปเลี้ยงช้าง (ตอนที่ 1)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ไปไหน คุณพี่ รอสายอะไร (ตอนที่ 2)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : เมื่อไหร่รถติดคุณน้า นี้รับไปไหน ดอนเมือง (ตอนที่ 1)

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่าตัวอย่างที่ 1 และ 2 เปิดการสนทนาด้วยการสอบถามจุดหมายปลายทาง ตามด้วยการสอบถามเรื่องทั่วไป และตัวอย่างที่ 3 เปิดการสนทนาด้วยการสอบถามเรื่องทั่วไป ตามด้วยการสอบถามจุดหมายปลายทาง เนื่องจากพิธีกรต้องการทราบจุดหมายปลายทางของคู่สนทนา และบริบทแวดล้อมมีความน่าสนใจ กล่าวคือตัวอย่างที่ 1 คู่สนทนากำลังเดินอยู่ และถือกล้วย

ไว้ในมือ ทำให้พิธีกรสอบถามทั้งสองคำถามพร้อมกัน ตัวอย่างที่ 2 คู่สนทนากำลังยืนรอรถโดยสารประจำทางที่ป้ายรถโดยสารประจำทาง พิธีกรจึงถามถึงจุดหมายที่คู่สนทนากำลังจะไป และถามหมายเลขรถโดยสารประจำทางที่คู่สนทนากำลังรอ และตัวอย่างที่ 3 คู่สนทนาที่เป็นคนขับรถแท็กซี่กำลังติดสัญญาณไฟจราจรอยู่ พิธีกรจึงถามถึงความรู้สึกที่รถติดสัญญาณไฟจราจร และถามต่อเรื่องจุดหมายปลายทางที่คู่สนทนากำลังจะไป

2. โครงสร้างส่วนเนื้อหา

โครงสร้างส่วนเนื้อหาในงานวิจัยครั้งนี้ หมายถึง บทสนทนาที่ปรากฏเป็นลำดับต่อจากการทักทายและการสอบถามในโครงสร้างส่วนนำ ได้แก่ การตอบรับ-สอบถาม และการโฆษณา ซึ่งปรากฏร่วมกันหลายชุด ก่อนที่จะเข้าสู่โครงสร้างส่วนท้ายที่เป็นการปิดการสนทนา

2.1 การตอบรับ-สอบถาม

การตอบรับ-สอบถาม หมายถึง การตอบคำถามที่พิธีกรถามไว้ในโครงสร้างส่วนเริ่ม และการสอบถามคู่สนทนาในประเด็นอื่นๆ ของพิธีกร การตอบรับ-สอบถามสามารถปรากฏมากกว่า 1 ชุด ขึ้นอยู่กับอุปสรรคของการสนทนาคือการจราจรเคลื่อนตัว ซึ่งตัวอย่างดังต่อไปนี้จะกำหนดให้ (B) แทนการตอบรับ และ (A) แทนการสอบถาม ร่วมกับชุดตัวเลขของการตอบรับ-สอบถาม และสอบถาม-ตอบรับ ซ้ำกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : สวีตตี้คะ (ลากเสียง) ไปไหนคะ

(B1) คู่สนทนา : กลับบ้าน

(A2) พิธีกร : โห กลับบ้านที่ไหนอะ

(B2) คู่สนทนา : นุ่นอะคะ เกษตร-นวมินทร์

(A3) พิธีกร : เกษตร โอ้โห แล้วทำไมมาทางนี้อะคะ

(B3) คู่สนทนา : อ้อ มาส่งลูกก่อนคะ

(A4) พิธีกร : ไปส่งลูกที่ไหนอะ

(B4) คู่สนทนา : ส่งลูก มศว เนี่ยคะ

(B4) พิธีกร : ตายตาเถร จริง ๆ แล้วต้องไปส่งที่มศวเองครึกษ์ พบว่ามาส่งผิวดิวิทยาเขต

คู่สนทนา : (หัวเราะ)

(A5) พิธีกร : ทานข้าวอะไรยังอะ

(B5) คู่สนทนา : อ้อเดี่ยวไปทานข้าวนี้แหละคะ

(B5) พิธีกร : เหนอ อะ หนูมีไอติมเนสเล่ไมโลแมกมาสอดไส้นมข้น

กินรองท้องไปก่อนนะคะ (ไหว) (ตอนที่ 2)

จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่าหลังจากโครงสร้างส่วนเริ่มคือการเปิดการสนทนาของพิธีกรด้วยการใช้คำทักทายและคำถามที่เกี่ยวกับการสอบถามจุดหมายปลายทางว่า “สวัสดีค่ะ (ลากเสียง) ไปไหนคะ” โครงสร้างส่วนต่อมาคือส่วนเนื้อหาที่เริ่มต้นด้วยการตอบรับคำถามของพิธีกร (B1) โดยพิธีกรใช้คำตอบรับของคู่สนทนาคือ “กลับบ้าน” เพื่อเปิดประเด็นคำถามต่อมาคือ “โห กลับบ้านที่ ไหนอะ” (A2) และคู่สนทนาตอบรับคำถามนั้นใน (B2) ว่า “นู่นอะค่ะ เกษตร-นวมินทร์” โดยชุดการตอบรับ-สอบถาม และสอบถาม-ตอบรับ ปรากฏเป็นลำดับซ้ำกัน แต่อย่างไรก็ตามปรากฏ การตอบรับ-ตอบรับดังเช่น (A4)-(B4)-(B4) และ (A5)-(B5)-(B5) โดยส่วนที่ปรากฏซ้ำกันนั้นเป็นการตอบรับของพิธีกรด้วยกลวิธีต่าง ๆ ได้แก่ กลวิธีขยายความ กลวิธีทำให้ตัวอย่าง รวมถึงการตอบรับ เพื่อโฆษณาผลิตภัณฑ์

2.2 การโฆษณา

การโฆษณา หมายถึง การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ รวมถึงนำเสนอคุณสมบัติ หรือจุดเด่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าหรือบริการดังกล่าว ซึ่งการสนทนา ระหว่างพิธีกรกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักนี้ พิธีกรโฆษณาสินค้าด้วยการมอบให้คู่สนทนาบางคน และมีการโฆษณาเพียงบางตอนเท่านั้นซึ่งพิธีกรโฆษณาสินค้าโดยใช้ 2 กลวิธี ได้แก่ การกล่าวถึงสินค้า และการไม่กล่าวถึงสินค้า

ก) การกล่าวถึงสินค้า

การกล่าวถึงสินค้า หมายถึง การกล่าวข้อมูลเกี่ยวกับสินค้านั้น ๆ ได้แก่ ชื่อตราสินค้า ชื่อสินค้า ประเภทสินค้า คำโปรย (Slogan) หรือคุณสมบัติ โดยพิธีกรจะกล่าวทุกข้อมูล หรือกล่าวบางข้อมูล เท่านั้น เนื่องจากพิธีกรได้กล่าวถึงสินค้าที่เป็นผู้สนับสนุนหลักของรายการไปในช่วงเปิดรายการแล้ว ดัง ตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : อะนี่ ๆ เผื่อ เออ ไอติมเนสเล่มีนซ์ช็อก อร่อย เย็นยั่ว
เผื่อรองท้องไปก่อน (ตอนที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : อะให้ อันนี้มอบให้เป็นของขวัญ เป็นผลิตภัณฑ์จากยูนิลีเวอร์ (ตอนที่ 2)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : (ยื่นผลิตภัณฑ์) โซลาบีปี ไว้กั้นแดดในช่วงชายขมไขเต่าไขนกระหา
แล้วแต่จะเลือก (ตอนที่ 11)

ตัวอย่างที่ 4 พิธีกร : มี ไอติมเนี่ย เอาปะ (ตอนที่ 2)

จากตัวอย่างข้างต้นพบว่าพิธีกรจะกล่าวถึงสินค้าด้วยการใช้ข้อมูลหลากหลายรูปแบบร่วมกัน ดังตัวอย่างที่ 1 ที่พิธีกรกล่าวถึงสินค้าคือ “ไอติม (ไอศกรีม) เนสเล่มีนส์ช็อก” ตามด้วยคำโปรยคือ “อร่อย เย็นยั่ว” ตัวอย่างที่ 2 ปรากฏการกล่าวถึงประเภทของสินค้า และชื่อตราสินค้า คือ “เป็นของขวัญ เป็นผลิตภัณฑ์จากยูนิลีเวอร์” ตัวอย่างที่ 3 พิธีกรกล่าวถึงชื่อสินค้า และคุณสมบัติ คือ “โซลาบีปี ไว่กันแดด” ส่วนตัวอย่างที่ 4 พิธีกรกล่าวเฉพาะประเภทสินค้าคือ “ไอติม” เนื่องจากทุกตัวอย่างข้างต้นนั้นช่างภาพได้บันทึกภาพสินค้าไว้แล้ว แต่อย่างไรก็ตามมีอีกกลวิธีหนึ่งที่พิธีกรไม่กล่าวถึงข้อมูลสินค้า แต่จะใช้กล้องบันทึกภาพเพียงอย่างเดียว

ข) การไม่กล่าวถึงสินค้า

การไม่กล่าวถึงสินค้า เป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่พิธีกรใช้ในการโฆษณา โดยพิธีกรจะไม่กล่าวถึงสินค้า แต่ใช้กล้องบันทึกภาพเพียงอย่างเดียว ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : จริงหรือ ไปวนรถรอด้วยอะ อะๆ เดียวก่อนๆ รับนะ ยืนมือออกมานะ

(ภาพพิธีกรยื่นไอศกรีมให้คู่สนทนา) (ตอนที่ 3)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : พี่จะบอกธาตุสามอย่างให้บอกชื่อย่อ ถ้าตอบถูกพี่จะให้อันนี้

(ภาพตุ๊กตาหมี) (ตอนที่ 14)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : นี้อะมี อากาศมันร้อน นี

(ภาพพิธีกรยื่นผลิตภัณฑ์) (ตอนที่ 11)

จากตัวอย่างพบว่าการสนทนาดังกล่าวพิธีกรไม่ได้กล่าวถึงข้อมูลสินค้า กล่าวเพียงให้คู่สนทนา ยืนมือออกมา รับ หรือกล่าวว่า “อันนี้” และ “นี่” แต่ผู้ชมรายการจะเห็นภาพสินค้าที่ช่างภาพบันทึกไว้ รวมถึงทราบข้อมูลสินค้าจากการกล่าวถึงของพิธีกรตั้งแต่ช่วงต้นของรายการ

1.3 โครงสร้างส่วนท้าย

โครงสร้างส่วนท้ายในงานวิจัยครั้งนี้ หมายถึง บทสนทนาที่แสดงถึงการอำลาของพิธีกรที่ปรากฏหลังจากโครงสร้างส่วนเนื้อหา มีวัตถุประสงค์เพื่อปิดการสนทนา ได้แก่ การใช้คำอำลา การขอบคุณ การอวยพร หรือการใช้วาทภาษาเพื่อแสดงการอำลา รวมถึงการไม่ปรากฏคำบ่งชี้การอำลาโดยใช้การตัดจบการสนทนา

1.3.1 การอำลา

การอำลา หมายถึง การกล่าวถ้อยคำหรือการใช้ท่าทางต่อคู่สนทนา ด้วยการใช้คำอำลา ได้แก่ สวัสดี หวัดดี (การตัดเสียง) บ้ายบาย (คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศที่มาจากคำว่า Bye Bye) การใช้คำขอบคุณ ได้แก่ ขอขอบคุณ ขอขอบคุณมาก การใช้คำอวยพร เช่น โชคดี ขอให้มีความสุข ขอให้เดินทางปลอดภัย และการใช้วาทภาษาหรือท่าทาง ได้แก่ การโบกมือ การไหว้

ก) การใช้คำอำลา

การใช้คำอำลา หมายถึง การใช้คำว่า “สวัสดี” หรือ “ลาก่อน” ทั้งที่เป็นคำภาษาไทย คำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ และคำที่ใช้กลวิธีพิเศษ เช่น การตัดคำ การละคำ เป็นต้น โดยการใช้คำอำลาพบทั้งการใช้คำอำลาเพียงอย่างเดียว และการใช้คำอำลาร่วมกับการใช้อวัจนภาษา ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกรรับเชิญ : สวัสดีค่ะ (ลากเสียง) (ตอนที่ 14)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : บ้ายบาย (โบกมือ) (ตอนที่ 12)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : หวัดดีค่ะ (ลากเสียง) (ไหว้) บ้ายบาย (ตอนที่ 14)

จากทั้ง 3 ตัวอย่างข้างต้น พิธีกรใช้คำอำลา ได้แก่ บ้ายบาย สวัสดี หวัดดี เพื่อปิดการสนทนากับคู่สนทนา โดยการปิดการสนทนาด้วยการใช้คำอำลาดังกล่าวนี้นี้เป็นธรรมชาติของผู้ใช้ภาษา ซึ่งพิธีกรใช้คำว่า “สวัสดี” และคำว่า “หวัดดี” แบบตัดเสียง ร่วมกับคำลงท้ายแบบเพศหญิงคือคำว่า “คะ” ด้วยการลากเสียงยาว เพื่อแสดงถึงความเป็นกันเองกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน นอกจากนี้ยังพบการใช้คำว่า “บ้ายบาย” ซึ่งเป็นคำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศคือคำว่า “Bye Bye” ที่แสดงถึงความเป็นกันเองกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันมากกว่า คำว่า “สวัสดี” การใช้คำอำลาในการสนทนากับบางคู่สนทนา พิธีกรจะใช้ท่าทางหรืออวัจนภาษาร่วมกันด้วย ได้แก่ กล่าวคำว่า “บ้ายบาย” และโบกมือ ซึ่งแสดงความเป็นกันเองมากกว่าการใช้อวัจนภาษาคือการไหว้ ดังตัวอย่างที่ 3 คู่สนทนาเป็นพนักงานบริษัทด้านโฆษณา การสนทนาจึงมีเนื้อหาเชิงเชิญชวนให้บริษัทคู่สนทนาสนับสนุนรายการของบริษัทพิธีกร ในขณะที่คู่สนทนาในตัวอย่างที่ 2 เป็นผู้ชมรายการและชื่นชอบพิธีกร การสนทนาจึงมีเนื้อหาเชิงชื่นชมและแสดงความรู้สึกดีใจที่ได้พบพิธีกร ด้วยคู่สนทนาและเนื้อหาการสนทนาที่แตกต่างกัน จึงทำให้พิธีกรเลือกใช้คำอำลาและอวัจนภาษาในการปิดการสนทนาที่แตกต่างกันตามไปด้วย

ข) การใช้คำขอบคุณ

การใช้คำขอบคุณ หมายถึง การใช้คำว่า “ขอบคุณ” เพื่อปิดการสนทนา ร่วมกับการใช้คำลงท้ายหรือคำเรียกขาน มีวัตถุประสงค์เพื่อขอบคุณคู่สนทนาที่สละเวลามาสนทนากับพิธีกร โดยการใช้คำขอบคุณเพื่ออำลาพบการใช้คำขอบคุณเพียงอย่างเดียว และการใช้คำขอบคุณร่วมกับการใช้อวัจนภาษาดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : ขอบคุณนะคะ (ลากเสียง) (ตอนที่ 3)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ขอบคุณนะคะพี่ (ไหว้) (ตอนที่ 3)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : ขอบคุณนะคะ (โบกมือ) (ตอนที่ 5)

จากตัวอย่างข้างต้น พิธีกรเลือกปิดการสนทนาด้วยการใช้คำขอบคุณเพื่ออำลา โดยพิธีกรใช้คำขอบคุณร่วมกับคำลงท้ายแบบเทศหญิงคือคำว่า “นะคะ” และใช้คำเรียกขานตามมาคือคำว่า “คุณพี่” “เฮอ” รวมถึงการลากเสียง เพื่อแสดงความเป็นกันเองกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน และในตัวอย่างที่ 2 และ 3 พิธีกรอำลาด้วยการใช้คำขอบคุณร่วมกับอวัจนภาษาคือ “ขอบคุณนะคุณพี่ (ไหว้)” และ “ขอบคุณนะคะ (โบกมือ)” ความแตกต่างของการใช้อวัจนภาษาและคำขอบคุณนี้ขึ้นอยู่กับคู่สนทนา กล่าวคือคู่สนทนาในตัวอย่างที่ 2 เป็นคนขับรถจักรยานยนต์สาธารณะ ซึ่งมีอายุมากกว่าพิธีกร ส่วนคู่สนทนาในตัวอย่างที่ 3 เป็นพนักงานบริษัท ซึ่งมีอายุเทียบเท่าหรือน้อยกว่าพิธีกร จึงพบการเลือกใช้คำขอบคุณและอวัจนภาษาดังกล่าว

การกล่าวคำขอบคุณของพิธีกรนั้น เนื้อหาการสนทนาไม่มีส่วนใดเกี่ยวข้องกับการที่คู่สนทนามอบสิ่งของให้พิธีกร หรือช่วยเหลือบางสิ่งบางอย่างแก่พิธีกรที่จะทำให้พิธีกรกล่าวคำขอบคุณ ดังนั้น การที่พิธีกรขอบคุณคู่สนทนานั้นสามารถอนุมานได้ว่าเป็นการขอบคุณที่สละเวลาเพื่อสนทนาและร่วมถ่ายทอดรายการกับพิธีกร

ค) การใช้คำอวยพร

การใช้คำอวยพร หมายถึง การใช้คำที่แสดงถึงความปรารถนาที่จะให้คู่สนทนาได้รับสิ่งที่ดี เช่น ขอให้โชคดี ขอให้มีความสุข เป็นต้น โดยอาจใช้ร่วมกับคำลงท้ายหรือคำเรียกขาน ซึ่งการใช้คำอวยพรเพื่อปิดการสนทนานั้นจะพบการใช้คำอวยพรเพียงอย่างเดียว และการใช้คำอวยพรรวมกับการใช้อวัจนภาษา ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : โชคดีนะจ๊ะ (ตอนที่ 5)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : มีความสุขนะคุณพี่นะ (ตอนที่ 8)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : อ้อตรงนี้เอง โชคดีนะคุณพี่นะ ขับรถปลอดภัยนะคะ (ไหว้) (ตอนที่ 2)

จากตัวอย่างข้างต้นพิธีกรกล่าวคำอวยพรร่วมกับคำลงท้ายทั่วไปคือ “นะ” และคำลงท้ายแบบเทศหญิงคือ “นะจ๊ะ” และ “นะคะ” เพื่อปิดการสนทนา นอกจากนั้นยังพบการใช้อวัจนภาษาร่วมด้วย โดยคำอวยพรที่ปรากฏมีเนื้อหาเกี่ยวกับความโชคดี ความสุข และความปลอดภัยในการขับขี่ยานพาหนะ ซึ่งเนื้อหาของคำอวยพรเรื่องความปลอดภัยในการขับขี่ยานพาหนะที่ปรากฏในการสนทนาสอดคล้องกับบริบทของรายการที่ถ่ายทอดอยู่บนท้องถนน

ง) การใช้วจนภาษา

การใช้วจนภาษา หมายถึง การใช้ท่าทางเพื่อสื่อสารแทนคำพูด โดยพบการปิดการสนทนา ด้วยการใช้อวจนภาษาเพียงอย่างเดียว ไม่ปรากฏรวมกับการอำลารูปแบบอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : ตอบผิดไม่ได้อะไรนะ ได้สมุด (โบกมือ) (ตอนที่ 5)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : อ่อยปาก อะไรเอ่อย่อยปากลำบาก

คู่สนทนา : (หัวเราะ)

พิธีกร : ล้มต่าปลาร้า (หัวเราะ)

คู่สนทนา : (หัวเราะ)

พิธีกร : (โบกมือ)

คู่สนทนา : (โบกมือ) (ตอนที่ 11)

จากตัวอย่าง การปิดการสนทนานั้นไม่ปรากฏถ้อยคำบ่งชี้ที่แสดงถึงการอำลา แต่ปรากฏวจนภาษาที่แสดงถึงการอำลาคือ การโบกมือ ทั้งนี้การใช้วจนภาษาเพื่ออำลานั้นสัมพันธ์กับการเคลื่อนตัวของการจราจร กล่าวคือทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้น พิธีกรสนทนาในโครงสร้างส่วนเริ่มและโครงสร้างส่วนเนื้อหา ในช่วงการจราจรติดขัดจากสัญญาณไฟจราจร จนกระทั่งโครงสร้างส่วนท้ายที่การจราจรเริ่มเคลื่อนตัว ทำให้เกิดระยะห่างระหว่างรถตู้ที่พิธีกรโดยสารอยู่กับยานพาหนะของคู่สนทนา ซึ่งการใช้ถ้อยคำจะต้องเปล่งเสียงดังกว่าปกติเพื่อให้คู่สนทนาได้ยิน พิธีกรจึงเลือกใช้อวจนภาษาแทน

จ) การใช้หลายรูปแบบร่วมกัน

การใช้หลายรูปแบบร่วมกัน หมายถึง การใช้คำอำลา การใช้คำขอบคุณ การใช้คำอวยพร และการใช้อวจนภาษา ทุกรูปแบบหรือมากกว่า 2 รูปแบบร่วมกันในการอำลาเพื่อปิดการสนทนา ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : อะไปละบายบาย โชคดี แต่งิ้วนะ (ตอนที่ 14)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ขอบคุณนะคะ บายบาย (โบกมือ) (ตอนที่ 12)

จากทั้ง 2 ตัวอย่างข้างต้น พิธีกรใช้รูปแบบการอำลามากกว่า 2 รูปแบบร่วมกัน ทั้งการใช้คำอำลาคือ “บายบาย” การใช้คำขอบคุณคือ “ขอบคุณ” และ “แต่งิ้ว” (Thank You) ซึ่งเป็นคำทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ การใช้คำอวยพรคือ “โชคดี” และการใช้อวจนภาษาคือการโบกมือ โดยในตัวอย่างที่ 1 พิธีกรอำลาด้วยการใช้คำอำลา ร่วมกับการใช้คำอวยพร และการใช้คำขอบคุณ ส่วนตัวอย่างที่ 2 พิธีกรอำลาด้วยการใช้คำขอบคุณ ร่วมกับการใช้คำอำลา และการใช้อวจนภาษา

1.3.2 การตัดจบการสนทนา

การตัดจบการสนทนา หมายถึง การไม่ปรากฏถ้อยคำหรือท่าทางที่แสดงการอำลา เพื่อจบการสนทนา ด้วยสาเหตุเรื่องการเคลื่อนตัวของการจราจร และการติดต่อของรายการ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : 7 บาท เราสู้ศึกยังงัยบ้างไหมที่ผู้ชายบนรถไม่ลุกให้เรานั่งเลยอะ

คู่สนทนา : ยังไม่ได้คิดอะไรเลยคะ

พิธีกร : อ้อยยังไม่ได้คิดอะไร เราเป็นผู้หญิงเราต้องแข็งแรง X (ตอนที่ 4)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : เคยเปิดมาแล้วเจออะไรแบบว่าตกใจอยู่ในนี้ไหม เปิดมามีวัวอย่าง
เจี้ย หรือเปิดมามี วัยมีสิงโต

คู่สนทนา : (หัวเราะ)

พิธีกร : ไม่มีหรือ X (ตอนที่ 11)

จากตัวอย่างการตัดจบการสนทนาข้างต้น จะพบว่าพิธีกรไม่สอบถามคู่สนทนาใน ตัวอย่างที่ 1 เพิ่มเติม จึงทำให้คู่สนทนาไม่มีการตอบรับ และการสนทนาสิ้นสุดโดยไม่มีคำบ่งชี้การอำลา เช่นเดียวกับ ตัวอย่างที่ 2 ที่คู่สนทนาตอบรับคำถามของพิธีกรด้วยการใช้อวัจนภาษาหัวเราะ พิธีกรจึงคาดคะเน คำตอบนั้นและตอบเพื่อยืนยันกับคู่สนทนาว่า “ไม่มีหรือ” และจบการสนทนาโดยไม่สอบถามหรือกล่าว คำบ่งชี้การอำลา นอกจากนั้นในตัวอย่างที่ 2 คู่สนทนาขับรถไปก่อนเนื่องจากการจราจรเริ่มเคลื่อนตัว พิธีกรจึงไม่มีโอกาสได้กล่าวคำอำลาเพื่อปิดการสนทนา

กลวิธีทางภาษาในการสนทนายระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง

กลวิธีทางภาษา หมายถึง วิธีการที่พิธีกรเลือกใช้ภาษาลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ในการดำเนินรายการคือเพื่อความบันเทิง โดยกลวิธีทางภาษาที่พิธีกรเลือกใช้ในการสนทนา ระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง ประกอบด้วย 9 กลวิธี ได้แก่ การใช้มุขตลก การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน การกล่าวซ้ำ การขยายความ การให้ตัวอย่าง การเปรียบเทียบ การกล่าวเกินจริง การกล่าวเหนื่อ ความคาดหมาย การเล่นเสียง-เล่นคำ การหักมุม และการใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติ

1. การใช้มูลบท

การใช้มูลบท หมายถึง การใช้ชุดข้อมูล ความคิด ความเชื่อ ที่คนในสังคมหนึ่งรับรู้และเข้าใจ ความหมายร่วมกัน ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 คู่สนทนา : ส่งลูก มศว เนี่ยค่ะ

พิธีกร : ตายตาเถร ซึ่งจริง ๆ แล้วต้องไปส่งที่มศว.องครักษ์ด้วย พบว่ามา
ส่งผิดวิทยาเขต (ตอนที่ 2)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : ไปไหนคะคุณพี่

คู่สนทนา : ออรัชดาครับ

พิธีกร : หู ไปไกลจังเลย ไปทำอะไรคะ โพไซดอน (ตอนที่ 3)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : แล้วถ้าอยากดื่มน้ำแดงคุณพี่ลองไปดูตรงศาลข้างหลังนั้น

(ซึ่งไปที่ศาลพระภูมิ) ไม่ได้หรือ เต็ยวร้า ๆ เต็ยวร้าเนาะ (ตอนที่ 7)

จากตัวอย่างการใช้มูลบทข้างต้น ตัวอย่างที่ 1 พิธีกรใช้ส่วนหนึ่งของคำตอบของคู่สนทนา คือ “มศว” หรือมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยที่มีวิทยาเขตทั้งที่อยู่ใน กรุงเทพมหานคร (วิทยาเขตประสานมิตร) และจังหวัดนครนายก (วิทยาเขตองครักษ์) จึงปรากฏการใช้มูลบทเรื่องวิทยาเขตที่มีระยะทางไกลจากกันดังกล่าว ตัวอย่างที่ 2 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาเพศชายที่กำลังจะเดินทางไปยังจุดหมายปลายทางบริเวณถนนรัชดาภิเษก จึงปรากฏการใช้มูลบทเรื่องสถานอาบอบนวดที่มีชื่อเสียงในบริเวณจุดหมายปลายทางของคู่สนทนาคือ “โพไซดอน” ส่วนตัวอย่างที่ 3 พิธีกรสอบถามคู่สนทนาเรื่องเครื่องดื่มที่กำลังดื่มอยู่ เมื่อคู่สนทนาตอบชื่อเครื่องดื่มที่กำลังดื่มอยู่ พิธีกรได้ใช้มูลบทเรื่องของบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเรื่องผลจากการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ “แล้วถ้าอยากดื่มน้ำแดงคุณพี่ลองไปดูตรงศาลข้างหลังนั้น” และ “ไม่ได้หรือ เต็ยวร้า ๆ เต็ยวร้าเนาะ” กล่าวคือน้ำแดงเป็นเครื่องดื่มที่ได้รับความนิยมเพื่อใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามศาลต่างๆ และผลจากการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการรับประทานของบูชาก็จะทำให้ “ผีเข้า” โดยผู้ที่ลบหลู่มักจะรำ

2. การใช้ถ้อยคำนัยผกผัน

การใช้ถ้อยคำนัยผกผันหรือการประชด Panpothong (1996 อ้างใน ปาลีตา ผลประดับเพ็ชร, 2555: 154-155) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพูดอย่างหนึ่งแต่หมายความตรงกันข้าม หรือการพูดสิ่งที่ผู้พูดและผู้ฟังเชื่อว่าเป็นเท็จเพื่อแนะนำความหมายตรงกันข้าม ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : อ้อ มั่นยูเทิร์นไม่ได้ก็เลยมาทางนี้

พิธีกร : ตาย ถ้าใครบอกยูไม่ได้ ไม่ต้องไปกินสมุทรปราการนั่นเลยหรือคะ (ตอนที่ 1)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : สุขุมวิทหรือ ก็คือยาวไปจนถึงจังหวัดตราดเลยนะคุณพี

คู่สนทนา : โอเคครับผม

พิธีกร : เดี๋ยวไปกลับรถแถวนู่นเลยเนาะ บางละมุงเลยเนาะคุณพี (ตอนที่ 2)

จากตัวอย่างที่ 1 พิธีกรสอบถามคู่สนทนาถึงจุดหมายปลายทางที่จะไปรับประทานอาหารค่ำ ซึ่งจุดหมายปลายทางของคู่สนทนาไกลกว่าร้านอาหารที่อยู่ใกล้ๆ เพียงต้องกลับรถ (ยูเทิร์น หรือ U-turn) แต่คู่สนทนาไม่ต้องการกลับรถ พิธีกรจึงกล่าวด้วยถ้อยคำนัยผกผันว่า “ถ้าใครบอกยูไม่ได้ ไม่ต้องไปกินสมุทรปราการนั่นเลยหรือคะ” ซึ่งหมายความว่าถ้าไม่ต้องการกลับรถ ต้องการตรงไปข้างหน้าเพียงอย่างเดียว คู่สนทนาอาจต้องตรงไปเรื่อยๆ จนถึงจังหวัดสมุทรปราการที่มีระยะทางไกลมากกว่า ซึ่งเป็นกรกล่าวความหมายตรงกันข้าม ส่วนตัวอย่างที่ 2 พิธีกรสอบถามเส้นทางกับคู่สนทนาว่าต้องการไปยังถนนที่มีการจราจรติดขัด คู่สนทนาจึงเสนอว่าถนนสุขุมวิท พิธีกรจึงกล่าวด้วยถ้อยคำนัยผกผันว่า “สุขุมวิทหรือ ก็คือยาวไปจนถึงจังหวัดตราดเลยนะคุณพี” และ “เดี๋ยวไปกลับรถแถวนู่นเลยเนาะ บางละมุงเลยเนาะคุณพี” โดยใช้ประเด็นเรื่องระยะทางที่ไกลเพื่อประชดประชันคู่สนทนา คำตอบของคู่สนทนาคือถนนสุขุมวิทนั้นมีระยะทางยาวจนถึงต่างจังหวัด พิธีกรจะไปกลับรถบริเวณอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นการกล่าวความหมายตรงกันข้าม

3. การกล่าวซ้ำ

การกล่าวซ้ำ หมายถึง การกล่าวคำพูดของคู่สนทนาอีกครั้งเพื่อทวนคำตอบ ก่อนที่พิธีกรจะนำคำตอบที่กล่าวซ้ำนั้นมาใช้ร่วมกับกลวิธีอื่นๆ ต่อไป ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 คู่สนทนา : ทำฝ่ายบุคคลคะ

พิธีกร : ฝ่ายบุคคล นี่ก็ฝ่ายบุคคล บุคคลรังเกียจ (ตอนที่ 7)

ตัวอย่าง 2 คู่สนทนา : จะรีบอุ้มเลย

พิธีกร : จะรีบอุ้ม อุ้มไปฆ่า (ตอนที่ 1)

ตัวอย่างที่ 3 คู่สนทนา : เขาให้ฟรี

พิธีกร : เขาให้ฟรี หนูเป็นศาลพระภูมิหรือ เขาเอากล้วยมาไหว้เราหรือ (ตอนที่ 2)

จากตัวอย่างจะพบว่าเมื่อคู่สนทนาถามว่าตอบรับพิธีกรแล้ว พิธีกรจะกล่าวซ้ำคำตอบของคู่สนทนาทุกส่วน หรือส่วนใดส่วนหนึ่ง โดยมีได้มีวัตถุประสงค์เพื่อทวนคำตอบเท่านั้น แต่เพื่อนำคำตอบนั้นมาใช้ร่วมกับกลวิธีอื่นๆ ต่อไป เช่น การเล่นเสียง-เล่นคำ การใช้มุขลบท หรือการขยายความ

4. การขยายความ

การขยายความ หมายถึง การให้ความหมายหรืออธิบายความเพิ่มเติมจากข้อความหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นคำตอบของคู่สนทนาด้วยกลวิธีย่อย ได้แก่ การให้ความหมาย การให้ตัวอย่าง และการกล่าวเกินจริง โดยกลวิธีการขยายความจะปรากฏต่อมาจากกลวิธีการกล่าวซ้ำ หรือปรากฏเดี่ยว ๆ

4.1 การให้ความหมาย

การให้ความหมาย หมายถึง การขยายความเพื่อให้ความหมายต่อสิ่งๆ หนึ่ง ด้วยคำบ่งชี้ ได้แก่ คือนั่นคือ แปลว่า หมายถึง หมายความว่า ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : รับเฉพาะของคนญี่ปุ่นหรือคุณพี

คู่สนทนา : ใช่ครับ

พิธีกร : เหนือคุณพี ก็คือมีเสื้อตาตามิ แล้วก็มีตัวกินซีโคล บางครั้งเราต้อง

ย้ายตัวกินซีโคล (ตอนที่ 2)

จากตัวอย่างข้างต้นพิธีกรใช้กลวิธีการให้ความหมายจากการสอบถามว่า “รับเฉพาะของคนญี่ปุ่นหรือคุณพี” คู่สนทนาตอบรับว่า “ใช่ครับ” พิธีกรจึงใช้คำบ่งชี้คือคำว่า “คือ” เพื่อให้ความหมายว่า “คนญี่ปุ่น” คือเสื้อตาตามิ

4.2 การให้ตัวอย่าง

การให้ตัวอย่าง หมายถึง การขยายความเพื่อเน้นย้ำให้ความที่กล่าวมาก่อนหน้ามีความชัดเจนมากขึ้น โดยการใช้คำว่า “เช่น” เป็นคำบ่งชี้ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : คุณพี ผักขยะไปคนดิ

คู่สนทนา : มีให้เก็บทั้งด้วยเหอ

พิธีกร : มีให้เก็บทั้งอยู่คน เคยเจอขยะแปลกๆ ไหม X ซากเสื้ออย่างเงี้ย (ตอนที่ 1)

จากตัวอย่างข้างต้นพิธีกรสนทนากับคู่สนทนาที่มีอาชีพพนักงานเก็บขยะ จึงสอบถามว่า “เคยเจอขยะแปลก ๆ ไหม” และพิธีกรได้ให้ตัวอย่าง “ขยะแปลก ๆ” โดยละคำบ่งชี้ว่า “เช่น” ก่อนที่จะกล่าวตัวอย่างคือ “ซากเสื้อ” กล่าวคือ พิธีกรต้องการยกตัวอย่างว่า “เคยเจอขยะแปลกๆ ไหม (เช่น) ซากเสื้อ” ซึ่งตัวอย่างที่พิธีกรกล่าวนั้นมีลักษณะแปลกไปจากขยะที่สามารถพบได้ในชีวิตประจำวันของคู่สนทนา

4.3 การกล่าวเกินจริง

การกล่าวเกินจริง หมายถึง การขยายความที่มีความหมายผิดไปกว่าความเป็นจริง หรือเป็น เรื่องที่ไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ เช่น ระยะทางที่ไกลมากกว่าความเป็นจริง ระยะเวลาที่นานกว่าความเป็นจริง หรือค่าโดยสารที่แพงมากกว่าความเป็นจริง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : หรอ นีมา นีนั่งแท็กซี่มาจากสุราษฎร์ธานี ตอนนีค่าแท็กซี่ของ
น้องก็ทั้งหมดประมาณแปดหมื่นบาทแล้วนะคะ (ตอนที่ 7)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : เดียวตามไปหรอ ขับตามรถเมล์ ตายละ อีกรี่หมื่นปีจะถึง (ตอนที่ 8)

จากตัวอย่างที่ 1 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาที่เป็นคนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งกำลังเดินทางด้วยรถแท็กซี่ไปยังสถานที่หนึ่งในกรุงเทพมหานคร พิธีกรจึงใช้กลวิธีการกล่าวเกินจริงโดยอาศัยข้อมูลคือ “จังหวัด สุราษฎร์ธานี” และ “รถแท็กซี่” นำมาตีความว่าคู่สนทนาเดินทางด้วยรถแท็กซี่มาจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี และใช้กลวิธีการกล่าวเกินจริงประมาณค่าโดยสารของคู่สนทนาว่า “ตอนนีค่าแท็กซี่ของน้องก็ทั้งหมดประมาณแปดหมื่นบาทแล้วนะคะ” ซึ่งค่าโดยสารแท็กซี่ไม่สามารถมีราคาถึง 80,000 บาทได้

ส่วนตัวอย่างที่ 2 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาที่เป็นพนักงานเก็บค่าโดยสารบนรถโดยสารสาธารณะ คู่สนทนาแนะนำให้พิธีกรขับรถตามรถโดยสารประจำทางคันดังกล่าวไป พิธีกรจึงใช้กลวิธีการกล่าวเกินจริงเรื่องระยะเวลา กล่าวคือการขับรถตามรถโดยสารประจำทางที่ต้องมีการจอดรับผู้โดยสารตามป้ายรถประจำทางต่าง ๆ นั้นมีระยะเวลานาน แต่ระยะเวลาดังกล่าวไม่สามารถนานจนถึงหรือมากกว่า 10,000 ปีได้

5. การเปรียบเทียบ

การเปรียบเทียบ หมายถึง การเทียบเคียงให้เห็นลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันของสองสิ่ง โดยใช้คำบ่งชี้ ได้แก่ เหมือน ดัง ประหนึ่ง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : หรอ ผ้าคาดปากนี้สีเหมือนคุณพี่ไปขโมยชุดพยาบาลจากโรงพยาบาลใด
โรงพยาบาลหนึ่งมาใส่ (ตอนที่ 5)

จากตัวอย่างข้างต้น พิธีกรใช้กลวิธีการเปรียบเทียบสีของผ้าคาดปากของคู่สนทนาที่ขับรถจักรยานยนต์ ซึ่งเป็นสีชมพู กับสีของชุดพยาบาลของโรงพยาบาล เพื่อให้เปรียบเทียบว่าสีคล้ายกัน ด้วยคำบ่งชี้คือคำว่า “เหมือน” ที่ปรากฏระหว่างสิ่งของสองสิ่งที่ต้องการเปรียบเทียบ

6. การกล่าวเหนือความคาดหมาย

การกล่าวเหนือความคาดหมาย หมายถึง การกล่าวถ้อยคำที่มีเนื้อหาเกินขอบเขตที่คู่สนทนาคาดคิดไว้ ซึ่งเนื้อหานั้นสามารถเกิดขึ้นหรือเป็นไปได้ในอีกบริบทหนึ่ง ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 คู่สนทนา : ไปได้ตลอดครับ

พิธีกร : ไปได้หมดเลยหรือฮะ หนูจะไปสุโขทัย (ตอนที่ 7)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : มีน้ำทุกอย่างเลยไหมคุณพี่

คู่สนทนา : มีทุกอย่างเลยครับพี่

พิธีกร : อยากไดน้ำปานะ (ตอนที่ 5)

จากตัวอย่างที่ 1 พิธีกรสนทนากับคนขับรถจักรยานยนต์สาธารณะ จึงสอบถามว่าถ้าจะใช้บริการจะสามารถไปยังจุดหมายปลายทางใดได้บ้าง คู่สนทนาตอบว่าสามารถไปได้ตลอด ซึ่งขอบเขตของคำตอบคู่สนทนาที่ทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานครหมายถึง “ไปได้ทุกจุดหมายปลายทางในกรุงเทพมหานครที่รถจักรยานยนต์จะสามารถขับไปได้” แต่พิธีกรได้ใช้กลวิธีการกล่าวเหนือความคาดหมายเรื่องจุดหมายปลายทางคือต้องการไปยัง “จังหวัดสุโขทัย” ซึ่งมีระยะทางที่ไกลกว่าระยะทางในกรุงเทพมหานคร ข้อมูลเรื่องจุดหมายปลายทางนี้จึงมีลักษณะเหนือความคาดหมาย

ส่วนตัวอย่างที่ 2 พิธีกรสนทนากับคนขายเครื่องดื่ม จึงสอบถามว่า “มีน้ำทุกอย่างเลยไหมคุณพี่” และคำตอบของคู่สนทนาที่กล่าวว่า “มีทุกอย่างเลยครับพี่” ซึ่งขอบเขตของคำตอบคู่สนทนานั้นคือ “น้ำทุกชนิดที่สามารถสั่งได้ในร้านรถเข็นขายเครื่องดื่ม” แต่พิธีกรได้ใช้กลวิธีการกล่าวเหนือความคาดหมายเรื่องชนิดเครื่องดื่มคือต้องการ “น้ำปานะ” หมายถึง เครื่องดื่มของพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีใช้เครื่องดื่มของฆราวาสหรือคนทั่วไปที่สามารถสั่งได้ตามร้านรถเข็นขายเครื่องดื่ม

7. การเล่นเสียง-เล่นคำ

การเล่นเสียง-เล่นคำ หมายถึง การใช้คำที่มีเสียงเหมือนหรือคล้ายกันกับอีกคำหนึ่ง ซึ่งมีความหมายแตกต่างกัน รวมถึงการใช้คำที่มีรูปเหมือนกับอีกคำหนึ่ง อาจเรียกได้ว่าเป็นการพ้องเสียงดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 คู่สนทนา : เข้าวินครับ

พิธีกร : เข้าวิน กางเกงในหรือ (ตอนที่ 1)

ตัวอย่างที่ 2 คู่สนทนา : ถ่ายรูปหน่อย

พิธีกร : ถ่ายกับแปมนะไม่ได้ถ่ายกับหน่อย (ตอนที่ 8)

จากตัวอย่างที่ 1 พิธีกรสนทนากับคนขับรถจักรยานยนต์รับจ้าง โดยสอบถามเรื่องจุดหมายปลายทางของคู่สนทนา ซึ่งคู่สนทนาตอบว่ากำลังจะ “เข้าวิน” หมายถึงคู่สนทนากำลังจะเข้าไปทำงานที่จุดจอดรถจักรยานยนต์รับจ้าง แต่พิธีกรเล่นคำว่า “เข้าวิน” ที่หมายถึงลักษณะของกางเกงชั้นในที่เข้าไป

อยู่ระหว่างร่อบั่นท้าย ซึ่งคำว่า “เข้าวิน” มีรูปเหมือนกัน แต่มีความหมายแตกต่างกัน ส่วนตัวอย่างที่ 2 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาที่อยากถ่ายรูปร่วมกับพิธีกร จึงพบประโยคเชิงขอร้องว่า “ถ่ายรูปหน่อย” แต่พิธีกรเล่นคำว่า “หน่อย” ที่เป็นคำบ่งชี้แสดงการขอร้องให้กลายเป็นคำว่า “หน่อย” ที่หมายถึงชื่อคน พิธีกรจึงบอกคู่สนทนาว่า “ถ่ายกับแปมนะไม่ได้ถ่ายกับหน่อย” ซึ่งแปมเป็นชื่อเล่นของพิธีกร

8. การหักมุม

การหักมุม หมายถึง การทำให้คู่สนทนาเข้าใจความหมายในประเด็นอย่างหนึ่งก่อน แล้วเปลี่ยนไปอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งมีคำที่ใช้ร่วมกันระหว่างสองประเด็น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : หอมปาว ฉีดยาเปล่าเนี่ย

คู่สนทนา : ไม่ได้ฉีดยาค่ะ

พิธีกร : ไม่ได้หมายถึงมะลิ หมายถึงเราอะ ตัวเราฉีดยาวัคซีน คอติบ เรา

ฉีดยาหรือยัง

คู่สนทนา : ฉีดแล้ว หนูฉีดแล้ว (ตอนที่ 1)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : เคยจุดบุหรี่ใกล้ ๆ ระหว่างชนแก็สไหมคุณพี่ อย่าทำนะบุหรี่มันไม่ดี

ต่อสุขภาพ (ตอนที่ 2)

จากตัวอย่างที่ 1 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาที่ขายดอกมะลิ จึงสอบถามข้อมูลเรื่องดอกมะลิ โดยปรากฏคำว่า “ฉีดยา” ซึ่งหมายถึงการฉีดยาฆ่าแมลงที่ดอกมะลิ แต่พิธีกรหักมุมด้วยการเปลี่ยนประเด็นจากเรื่องการฉีดยาฆ่าแมลงในดอกมะลิไปยังเรื่องการฉีดยาป้องกันโรคในมนุษย์ โดยปรากฏคำร่วมกันคือคำว่า “ฉีดยา” ส่วนตัวอย่างที่ 2 พิธีกรสนทนากับคู่สนทนาที่กำลังชนส่งแก๊ส จึงสอบถามประสบการณ์ของคู่สนทนาเรื่องการจุดไฟที่บุหรี่ยะหว่างชนส่งแก๊ส แต่พิธีกรหักมุมด้วยการเปลี่ยนประเด็นจากเรื่องการจุดไฟที่บุหรี่ยะหว่างชนส่งแก๊สไปยังเรื่องความอันตรายของบุหรี่ยต่อสุขภาพ โดยปรากฏคำร่วมกันคือคำว่า “บุหรี่”

9. การใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติ

การใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติ หมายถึง การใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 2 ที่เกี่ยวข้องกับลำดับญาติเพื่อเรียกคู่สนทนา ได้แก่คำว่า คุณพี่ น้ำ คุณน้า คุณน้ารถตุ๊กตุ๊ก คุณน้าไก่ทอด คุณน้ารถป. (พนักงานรักษาความปลอดภัย) คุณลุง คุณแม่ คุณน้อง พี่ ลูก ลูกสาว ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ 1 พิธีกร : สวัสดีค่ะคุณน้ารถตุ๊กตุ๊ก ไปปรับผู้โดยสารที่ไหน (ตอนที่ 5)

ตัวอย่างที่ 2 พิธีกร : แต่งร้านมีไหมคุณแม่ (ตอนที่ 11)

ตัวอย่างที่ 3 พิธีกร : สวัสดีคุณพี่ ไปส่งแก๊สไหนอะ (ตอนที่ 2)

ตัวอย่างที่ 4 พิธีกรรับเชิญ : สวัสดีค่ะลูก (ตอนที่ 14)

จากตัวอย่างข้างต้น พิธีกรใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติในการสนทนากับคู่สนทนา โดยการเลือกใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติรูปแบบต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องอายุของคู่สนทนา กล่าวคือหากคู่สนทนามีแนวโน้มที่จะมีอายุน้อยกว่าพิธีกร พิธีกรจะเลือกใช้คำว่า คุณน้า คุณแม่ หรือคุณพี่ โดยอาจใช้ร่วมกับสัญลักษณ์แสดงอาชีพ เช่น รถตุ๊กตุ๊ก (รถสามล้อ) คือคำว่า “คุณน้ารถตุ๊กตุ๊ก” ส่วนการใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติแบบอื่น ๆ ได้แก่ คุณน้อง หรือคำว่า ลูก พิธีกรจะเลือกใช้กับคู่สนทนาที่มีแนวโน้มที่จะมีอายุน้อยกว่าพิธีกรดังตัวอย่างที่ 4 ที่คู่สนทนาสวมชุดนักเรียนอยู่ ซึ่งชุดนักเรียนเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้พิธีกรรับเชิญทราบว่าคู่สนทนางำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา และมีอายุน้อยกว่าพิธีกรรับเชิญ

อภิปรายผลการวิจัย

โครงสร้างปริจเฉทและกลวิธีทางภาษาที่พิธีกรเลือกใช้มีเป้าหมายสำคัญเพื่อสร้างอารมณ์ขันหรือความบันเทิงตามวัตถุประสงค์ของรายการ กล่าวคือ พิธีกรเปิดการสนทนาด้วยการทักทายและสอบถาม ซึ่งพบการใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติเพื่อแสดงถึงความเป็นกันเองกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน ก่อนที่จะสอบถามเพื่อให้คู่สนทนาตอบรับ และนำคำตอบของคู่สนทนามาใช้ขยายความร่วมกับกลวิธีอื่น ๆ เพื่อให้เกิดความตลกขบขัน การสื่อสารด้วยโครงสร้างปริจเฉท และกลวิธีทางภาษาดังที่ได้ศึกษาไปสอดคล้องกับตัวตนของพิธีกร กล่าวคือการสนทนาภายใต้บริบทดังกล่าวไม่สามารถเตรียมบทสนทนาได้ พิธีกรจึงต้องเปิดการสนทนา ดำเนินการสนทนา และปิดการสนทนา รวมถึงเลือกกลวิธีทางภาษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของรายการจากประสบการณ์การใช้ภาษาของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับประวัติการศึกษาด้านภาษาจากคณะอักษรศาสตร์ สาขาวิชาเอกภาษาบาลี-สันสกฤต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และความสามารถในการสร้างสรรค์เลือกใช้ถ้อยคำจนมีผลทำให้การใช้บทสนทนาในรายการประสบความสำเร็จในบริบทของรายการที่กำหนดขึ้น ผลการศึกษาที่ได้้นนอกจากจะแสดงให้เห็นรูปแบบโครงสร้างปริจเฉทและกลวิธีทางภาษาที่พิธีกรเลือกใช้แล้ว ยังแสดงให้เห็นบุคลิกของพิธีกรที่เป็นเพศที่สาม ชื่อเสียงและความสามารถของพิธีกร รวมถึงบุคลิกที่เป็นคนที่มีความตลกขบขัน อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รายการได้รับความนิยม

นอกจากนี้อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รายการได้รับความนิยมคือเรื่องที่สนทนา เนื่องจากบริบทการสนทนาของรายการที่ถ่ายทำบนท้องถนน จึงพบการสนทนาเรื่องจุดหมายปลายทาง สถานที่ และเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับคู่สนทนา เช่น ชื่อของคู่สนทนา สถานะของคู่สนทนา อาชีพของคู่สนทนา กิจกรรมที่คู่สนทนางำลังกระทำ เป็นต้น การสอบถามชื่อและสถานะของคู่สนทนานั้นจะพบเฉพาะคู่สนทนาเพศชายที่มีหน้าตาดี สอดคล้องกับเพศสภาพของพิธีกรที่ชื่นชอบเพศชาย ส่วนเรื่องอาชีพของคู่สนทนา พิธีกรจะสอบถามเมื่อคู่สนทนากล่าวถึงสถานที่ทำงาน ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางที่จะเดินทางไป

หรือจุดหมายที่เพิ่งเดินทางมา และเรื่องกิจกรรมที่คู่สนทนากำลังกระทำ พิธีกรจะสอบถามเมื่อคู่สนทนากระทำสิ่งอื่นอยู่ เช่น ฟังเพลง ขนผักผลไม้ อ่านหนังสือ เป็นต้น โดยเรื่องที่สนทนาในรายการต่อปากต่อคำ ติดไฟแดง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในบริบทเฉพาะเท่านั้น ซึ่งสัมพันธ์กับสถานที่ถ่ายทำรายการคือ ฉากบนท้องถนน

ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า บุคลิกของพิธีกร ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สนทนา ฉากบนท้องถนน ช่วงเวลาเมื่อการจราจรติดสัญญาณไฟจราจร และเรื่องที่สนทนา รวมทั้งวัฒนธรรม การสื่อสารของคนไทยในบริบทในสังคมเมืองที่มีการปฏิสัมพันธ์กันบนท้องถนนในบางช่วงเวลา ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะเฉพาะของรายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง ที่มีลักษณะต่างจากรายการอื่น จึงทำให้รายการน่าสนใจและได้รับความนิยมจากทั้งผู้ชมรายการทางสื่อสังคมออนไลน์ ดังที่จะเห็นได้จากรางวัลที่รายการนี้ได้รับคือ “Sanook! สุดยอด VOTE OF THE YEAR 2๐17” สาขา สุดยอดรายการล่านิว จากการประกาศรางวัล “ศิลปินและบุคคลที่โดดเด่นทางโลกออนไลน์ตลอดปี 2๐17” ที่ตัดสินโดยผลการลงคะแนนจากคนไทยทั่วประเทศ ผ่านเว็บไซต์ Sanook.com นอกจากนี้รายการนี้ยังได้รับความนิยมจากธุรกิจต่างๆ ที่สนับสนุนรายการเพื่อต้องการโฆษณาสินค้า โดยสินค้าเหล่านั้นมีความสอดคล้องกับบริบทของรายการ ตัวอย่างเช่น ไอศกรีม เป็นอาหารว่างสำหรับคู่สนทนาในระหว่างการจราจรติดขัด ป๊อปปี้ เป็นเครื่องสำอางที่มีคุณสมบัติป้องกันรังสีจากแสงแดด เหมาะสมกับคู่สนทนาที่ทำงานนอกสถานที่

อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้ กระบวนการติดต่อของรายการเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถทราบถึงโครงสร้างส่วนเริ่มและส่วนท้ายได้อย่างแน่ชัด เพราะผู้วิจัยพบว่าบางครั้งพิธีกรเริ่มต้น การสนทนากับคู่สนทนาด้วยเนื้อหาที่ต่อเนื่องมาก่อนแล้ว หรือสิ้นสุดการสนทนาด้วยการตัดจบแบบฉับพลัน ปัจจัยนี้อาจสอดคล้องกับกระบวนการผลิตรายการที่จำเป็นต้องคัดเลือกเนื้อหาบางส่วนมาเพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของรายการและเพื่อให้รายการสามารถดำเนินไปตามเวลาที่กำหนดได้

สรุป

โครงสร้างปริจเฉทในการสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง ประกอบด้วย ส่วนเริ่ม ส่วนเนื้อหา และส่วนท้าย โดยส่วนเริ่มประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ได้แก่ การทักทาย และการสอบถาม ซึ่งการทักทายแสดงถึงธรรมชาติของผู้ใช้ภาษาในการสนทนากับคู่สนทนา นอกจากนี้ยังพบการลากเสียง การใช้คำล้งท้าย และการเรียกขานแบบเรียกญาติ เพื่อสร้างความเป็นกันเองกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกัน ก่อนที่จะสอบถามเรื่องทั่วไปหรือจุดหมายปลายทางของคู่สนทนา ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการสนทนาระหว่างการเดินทางบนท้องถนน ก่อนที่จะเข้าสู่โครงสร้างส่วนเนื้อหา

ที่จะพบการตอบรับ-สอบถาม ซึ่งส่วนมากพิธีกรจะเป็นผู้สอบถามเพื่อให้คู่สนทนาเป็นผู้ตอบรับ แต่ยังคงพบการตอบรับของพิธีกรเพื่อใช้กลวิธีต่าง ๆ เพื่อสร้างอารมณ์ขัน รวมถึงการตอบรับเพื่อเข้าสู่การโฆษณาสินค้า ด้วยการกล่าวถึงสินค้า หรือไม่กล่าวถึงสินค้า แต่ใช้กลลวงบันทึภาพสินค้าเพียงอย่างเดียว ส่วนโครงสร้างส่วนท้ายจะประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ การอำลาด้วยการใช้คำอำลา การใช้คำขอบคุณ การใช้คำอวยพรเรื่องความปลอดภัยในการเดินทาง การใช้อวยพรภาษา หรือการใช้หลายรูปแบบร่วมกัน และอีกส่วนหนึ่งคือการตัดจบการสนทนา เนื่องจากอุปสรรคเรื่องการจราจรเคลื่อนตัว

ส่วนกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในการสนทนาระหว่างพิธีกรกับคู่สนทนาที่ไม่รู้จักกันในรายการ ต่อปาก ต่อคำ ติดไฟแดง มีทั้งสิ้น 9 กลวิธี ได้แก่ การใช้มุขลบท การใช้ถ้อยคำนัยแฝง การกล่าวซ้ำ การขยายความ การเปรียบเทียบ การกล่าวเหนื่อความคาดหมาย การเล่นเสียง-เล่นคำ การหักมุม และการใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของพิธีกรเพื่อสร้างความบันเทิง โดยพบกลวิธีการกล่าวซ้ำเพื่อใช้กลวิธีอื่นๆ ต่อไป เช่น กลวิธีการใช้มุขลบท กลวิธีการขยายความ กลวิธีการเปรียบเทียบ กลวิธีการหักมุม เป็นต้น นอกจากนี้พิธีกรยังต้องการแสดงความเป็นกันเองกับคู่สนทนาด้วยการใช้คำสรรพนามแบบคำเรียกญาติ เพื่อให้การสนทนานั้นสามารถบรรลุวัตถุประสงค์เพื่อความบันเทิงได้

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยา อาชวนิจกุล. (2544). เพศวิถีที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในสังคมไทย. *วารสารประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*, 15(1), 43-65.
- จันทิมา อังคณชกิจ. (2557). *การวิเคราะห์ข้อความ (Discourse Analysis)*. กรุงเทพฯ: เอ็มแอนด์เอ็ม เลเซอร์พริ้น.
- จุฬธิดา อภัยโรจน์. (2549). *การศึกษาปริจเฉทรายการขายตรงสินค้าเครื่องสำอางทางโทรทัศน์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ชลธิชา บำรุงรักษ์. (2539). *การวิเคราะห์ภาษาในระดับข้อความประเภทต่างๆ ในภาษาไทย*. ภาควิชา ภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทิกานต์ จันทร์อภิบาล. (2554). *การใช้คำเรียกขานคู่สนทนาที่ไม่คุ้นเคย*. สารนิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ปณิธิ บราวน์. (2557). ความหลากหลายทางเพศกับพัฒนาธรรมในสังคมไทย: การสำรวจองค์ความรู้. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 44(2), 51-70.
- ประภัสสร ท่อทอง. (2557). *การวิเคราะห์สัมพันธสารในรายการวิทยุ “คลับฟรายเดย์”*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ปัญจพร สีลาชีวสิทธิ์. (2549). *การวิเคราะห์ปริจเฉทรายการโทรทัศน์ “หัวหมอกจ้อข้าว”*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สรารัตน์ นกเกิด. (2556). *การศึกษากลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างอารมณ์ขันและบริบทของภาษาสื่อ อารมณ์ขันในรายการ “เทยเทียวไทย”*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). *ภาษาศาสตร์สังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

ผู้เขียน

จักริน ฉัตรไชยพุกษ์

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail: jakrin.cha@student.mahidol.edu

เขมรุตัย บุญวรรณ

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail: khemruthai.boon@mahidol.edu

Manuscript Preparation Guidelines

The Journal of Liberal Arts, the Faculty of Liberal Arts, Mahidol University, accepts manuscripts for publication of research articles, academic articles, and review articles. Articles to be submitted to the journal must neither be under the review of any other journals nor be previously published. Copyright infringement is the responsibility of the authors.

Following is the schedule for the publication:

Issue 1 January – June

Issue 2 July – December

The manuscript must include the following components:

1. **Title:** An article title must be supplied both in Thai and in English languages using precise words relevant to objectives of the articles.
2. **Author Name(s):** Only name and sur names are required. If the authors are Thai, Thai and English languages are required.
3. **Institutional Affiliation:** Author(s)' full contact details including their institutional affiliations, department(s), postal address (city, province, and postal code), telephone numbers, and email address must be supplied.
4. **Abstract and Key Words:** A structured abstract of a maximum of 250 words both in Thai and English languages are required. The Thai and English versions of the abstract must accurately reflect the same content of each other. The abstract of a research article must include a summary of the study with objectives, research methodology, and findings. Under the abstract, in the Keyword section, a list of no more than 5 keywords is needed.
5. **Details of the Text**

5.1 Academic Articles and Review articles

Topics and content must specify the issues to be presented clearly with appropriate sequences of content and text organization to facilitate readers' understanding of the article. The analysis of the details and the issues highlighted must adequately and completely be supported by theories.

5.2 Research papers

The research process and findings must be presented according to the research methodology employed. The research papers must have the following components:

5.2.1 **Introduction:** This section must cover background, rationale and significance of the study, and the review of previous literature.

5.2.2 **Research methodology:** Context of the study, population and participant recruitment process, research tools, data collection procedures, as well as data analysis procedures must be clearly explained.

5.2.3 Results of the study: Major findings must be clearly described and elaborated either in linear or non-linear forms or both.

5.2.4 Discussion: Results must be discussed to show how they are linked to the results of previous studies, and analyzed whether it corresponds or is different from the results reported previously. The analysis and discussion requires reliable resources and references.

1. Conclusion: A summary and conclusion of the research must be made.
2. Acknowledgments: This may or may not be included in the papers.
3. References: The Journal of Liberal Arts adheres to the APA Style Sixth Edition for in-text citations, and reference list. To comply with the standard specified by ASEAN, the ACI or ASEAN Citation Index is used. Therefore, the references of resources in Thai language must be translated into English and, followed beside each of it with the phrase “(in Thai)” in parentheses. In the reference list, each translated version will be followed by each of its original reference in Thai language.

The translated version will be later organized under the section “Translated Thai References” by staff of the journal. This will be done for the first volume and the first issue of January to May 2019.

4. Reproduction and Modification of Others’ Work: For the reproduction and modification of any others’ work such as illustrations, tables, figures or lengthy quotations previously published elsewhere, the authors are responsible for obtaining permission from copyright holders, and for giving credits for their original ideas.

All articles and research papers are blindly peer reviewed from reviewers both within and outside Mahidol University.

All the articles published in this journal is a personal copyright, which does not affect the editorial board.

Preparation of the Manuscript

Journal template could be downloaded from <http://www.la.mahidol.ac.th/lajournal>

Manuscript Submission

The original manuscript is to be submitted as a Microsoft Word file via:

1. Email: lamujournal@gmail.com
2. Website: <http://www.la.mahidol.ac.th/lajournal>

For further information, contact us at
Editorial Journal of Liberal Arts, Faculty of Liberal Arts, Mahidol University
999 Phuttamonthon 4 Rd., Salaya, Phutthamonthon Nakhon Pathom 73170
Tel: 02-441-4401 ext. 1201
Email: lamujournal@gmail.com